

Het vormgeven van het pastoraat in de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden

Een onderzoek naar hoe de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden tot effectief pastoraat kan komen, waarbij de uitvoering gemeentebreed plaatsvindt.

Christelijke Hogeschool Ede, Godsdienst Pastoraal Werk

Opdrachtgever: Samenwerkingsgemeente CGK en GKV te Woerden

Begeleider: Drs. André Jansen

Afstudeercoach: Ds. Sjoerd van der Velde

Harry van der Veen
Van Hogendorpstraat 17
3445 CG Woerden

Mei 2013

“proberen een mens nabij te zijn daar waar hij is”
(Marinus van den Berg, pastor)

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Probleem en doelstelling	6
1.3 Werkwijze	7
1.4 Visiedocument	8
2 Bronnenonderzoek: kaders van pastoraat	9
2.1 Wat is pastoraat?	9
2.1.1 Definitie van pastoraat	9
2.1.2 Functies van pastoraat	11
2.1.3 Vormen van pastoraat	12
2.1.4 Stromingen in het pastoraat	13
2.2 Effectief pastoraat	14
2.3 Organisatie van het pastoraat	15
2.3.1 Pastoraal beleid	15
2.3.2 Pastorale structuur	18
2.4 Kerkelijke kaders en formele regelingen	21
2.4.1 CGK-zijde	21
2.4.2 GKV-zijde	22
3 Pastoraat in de CGKV-Woerden	25
3.1 Historie	25
3.1.1 Pastoraal beleid	25
3.1.2 Pastoraat en wijken	27
3.2 Praxis	27
3.2.1 Kerkenraad	27
3.2.2 Wijken	28
3.2.3 Jeugd	29
3.2.4 Vrijwilligers	29
3.3 Visie op pastoraat	29
4 Bevindingen praktijkonderzoek	31
4.1 Opstellen vragen interviews en enquêtes	31
4.1.1 Interview praeses kerkenraad	32
4.1.2 Interviews wijkcoördinatoren	32
4.1.3 Enquête kerkenraadsleden	32
4.1.4 Enquête gemeenteleden	32

4.2 Uitkomsten	33
4.2.1 Interview praeses kerkenraad	33
4.2.2 Interviews wijkcoördinatoren	33
4.2.3 Enquête kerkenraadsleden	33
4.2.4 Enquête gemeenteleden	34
4.3 Onderlinge vergelijking	35
5 Conclusies en aanbevelingen	36
Tenslotte	40
Literatuurlijst	41
Bijlage 1: Ambt, gaven en priesterschap aller gelovigen	47
Bijlage 2: Interviewvragen praeses inzake feitelijke situatie pastoraat	64
Bijlage 3: Interview wijkcoördinatoren	65
Bijlage 4: Enquête kerkenraadsleden	68
Bijlage 5: Enquête gemeenteleden	74
Bijlage 6: Wijkparticipatie in cijfers	80
Bijlage 7: Over het functioneren van groepen	81

Voorwoord

Pastoraat is als de arriverende ambulance bij een verkeersongeval: het gaat in de eerste plaats om het geven van de noodzakelijke hulp aan het verkeersslachtoffer. De ambulancebroeder handelt vanuit zijn medische kennis en ervaring, én -waar het ooit allemaal mee begonnen is- vanuit en met een bepaalde gedrevenheid; anders zal hij het niet lang uithouden. Pas in een later stadium zal er stilgestaan worden bij de oorzaak van het ongeval.

Het gaat niet om de ambulancebroeder, niet om de plaats van het ongeval, niet om een schuldvraag, niet om.....

Nee, centraal staat het verkeersslachtoffer en de hulp die hij nodig heeft.

Dit verhaal begint eigenlijk op een vrijdagmiddag in Ede. Ik had met mijn hoofddocent pastoraat een afspraak over de afstudeeropdracht. Met drie totaal verschillende ideeën ging ik naar hem toe. Het werd al snel duidelijk: ik kreeg het advies me verder te oriënteren op m'n laatste idee. Zo gezegd, zo gedaan. Ik nam contact op met mijn predikant om eens te mogen komen praten over het pastoraat in de eigen gemeente. Het balletje begon te rollen. En zie nu, hier is het eindresultaat.

Ik kan me voorstellen dat de lezer aan het einde van het verslag de indruk heeft gekregen dat het hier vooral gaat om de organisatorische en theoretische kant van het pastoraat. Natuurlijk is het toepassen van de pastorale theorie en het goed organiseren van het pastoraat van belang. Maar dit is geen garantie voor succes.

Ten diepste gaat het bij pastoraat om onze hartsgesteldheid. In één van de geraadpleegde boeken kwam ik de volgende zinsnede van professor J. Firet tegen: “Jezus gaf Petrus niet de opdracht ‘bestuur mijn kerk’, maar Hij gaf hem driemaal de opdracht ‘weid mijn schapen’.”¹

Probleem is echter dat hartsgesteldheid niet valt te organiseren. Hartsgesteldheid heeft meer iets te maken met wie je bent in Christus Jezus. En in dit verband heeft het ook iets te maken met de ontvangen gave(n) van de Heilige Geest.

Het is mijn hoop en verlangen dat dit afstudeeronderzoek een bijdrage mag leveren aan het functioneren van het pastoraat in de samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden.

Tot slot wil ik mijn dank uitspreken. In de eerste plaats wil ik drs. André Jansen, predikant van de gemeente, bedanken voor zijn begeleiding en inzet bij de uitvoering van het onderzoek. Ook de diverse gemeenteleden wil ik bedanken voor hun bereidwilligheid om mee te werken aan de interviews, enquêtes, het aanleveren van informatie, documenten etc.

Ten slotte wil ik ds. Sjoerd van der Velde, mijn coach vanuit de CHE, bedanken voor zijn begeleiding en adviezen.

Woerden, mei 2013

Harry van der Veen

¹ Hendriks, J., *Een vitale en aantrekkelijke gemeente. Model en methode van gemeenteopbouw* (Instituut voor Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit, publikatie no. 17; Kampen: Kok, 1996, vijfde druk) p. 71

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Dit project is uitgevoerd in opdracht van de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden. Zij wil komen tot pastoraat dat daadwerkelijk functioneert en gemeentebreed wordt uitgevoerd.

Het pastoraat functioneert al jaren niet zoals men dat graag zou willen. De visie van de gemeente (maar misschien is het beter om hier te spreken over de visie van de kerkenraad) is al heel lang om het pastoraat in en dóór de gemeente te laten plaatsvinden.

Uitvoering ligt nu zo goed en zo kwaad bij de predikant en ouderlingen, die ook niet voor alles tijd hebben. Daarnaast vindt zeker ook onderling pastoraat plaats, maar hier is binnen de gemeente geen zicht op. In het verleden is getracht het pastoraat uit te bouwen door de inzet van pastorale bezoekers, maar dit is enkele jaren geleden langzaam doodgebloed.

De kerkenraad probeert ook al jaren het pastoraat meer wijkgericht vorm te geven, vanuit de gedachte "omzien naar elkaar": het gemeentewerk binnen de wijken functioneert echter nog steeds niet conform de opzet en doelstellingen van het wijkgericht werken.

In juni 2011 heeft de kerkenraad voor de gemeente een visie, missie en vier strategische doelen vastgesteld. Een en ander verkeert nog in een implementatieproces. Eén van de speerpunten uit de missie is het gavengericht werken. Het gavengericht werken vindt tot op heden nog niet plaats, althans zoals dat in de optiek van de kerkenraad zou moeten gebeuren.

Onder verantwoordelijkheid van het in juni 2012 nieuw ingestelde ambt van jeugdouderling, wordt het jeugdwerk en -pastoraat momenteel verder doorontwikkeld.

Sinds september 2008 werken de twee plaatselijke gemeenten van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland (CGK) en de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (GKV) samen in één gemeente. Door het samenvoegen van de formele afkortingen CGK en GKV is de naamgeving *Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden* ontstaan.

1.2 Probleem en doelstelling

De doelstelling van de projectopdracht is:

De Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden komt tot effectief pastoraat, waarin de uitvoering van pastoraat geschiedt door predikant, ambtsdragere én gemeenteleden, en het pastoraat de verantwoordelijkheid is van de voltallige gemeente.

De door de kerkenraad gewenste situatie is er een waarin de pastorale taken evenredig worden verdeeld (zodat er een lastenverlichting voor de kerkenraadsleden ontstaat), gemeenteleden op grond van hun gaven en capaciteiten in het pastoraat actief zijn, pastorale verantwoordelijkheid óók door de gemeente wordt gedragen en het pastoraat een hogere kwaliteit en betere organisatie kent dan nu het geval is.

Om deze doelstelling te kunnen realiseren is de volgende probleemstelling geformuleerd:

Hoe kan de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden tot effectief pastoraat komen, waarbij het pastoraat een gedeelde verantwoordelijkheid is van kerkenraad en gemeente?

Als onderliggende vragen zijn vijf deelvragen gehanteerd:

1. Wat is effectief pastoraat?
2. Hoe functioneert het pastoraat op dit moment, welk beeld heeft men daarbij en hoe is deze situatie ontstaan?
3. Welke visies op pastoraat leven er binnen de gemeente: bij kerkenraad, predikant, gemeenteleden en de twee achterbannen van CGK en GKV?
4. Wat zijn de gevolgen of is de betekenis van het gavengericht gemeente-zijn voor het pastoraat?
5. Welke beslissingen en stappen kunnen bijdragen tot de gewenste situatie, zoals verwoord in de doelstelling?

1.3 Werkwijze

Begonnen is met een oriëntatie op de literatuur, relevante websites en andere bronnen, met name over pastoraat, ambtstheologie en gaven. Over pastoraat en geestelijke gaven is heel veel gepubliceerd en vraagt dus om een beperking. Geestelijke gaven spelen hier een rol voor zover het gaat over gavengericht werken in het pastoraat (conform de visie van de kerkenraad).

Over ambtstheologie was in eerste instantie niet zo veel te vinden, maar door grondig te zoeken, kwam het nodige boven tafel.

Ook zijn de nodige (officiële) documenten, zoals de twee kerkordes, en de websites van de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden en de twee kerkverbanden geraadpleegd.

Samen met de deelvragen waren er vervolgens genoeg aanknopingspunten voor het opstellen en uitzetten van de enquêtes en het houden van de interviews. Aansluitend zijn de uitkomsten van dit veldonderzoek verwerkt: de gegeven antwoorden zijn per vraag nader geanalyseerd.

Uit oogpunt van vertrouwelijkheid zijn niet de antwoorden van de enquêtes en interviews op persoonsniveau als bijlagen opgenomen, maar wel de analyses op vraagniveau. De samenvattingen van deze analyses zijn terug te vinden in hoofdstuk 4.

Min of meer parallel aan het praktijkonderzoek vond verder onderzoek en verdieping van literatuur en bronnen plaats. Dit heeft geresulteerd tot het meer beschrijvende hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3. In deze hoofdstukken wordt vooral stilgestaan bij de theoretische achtergronden van het pastoraat, de formele kaders van de twee kerkverbanden en de historie en status quo van het pastoraat in de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden.

In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de conclusies en aanbevelingen, welke uit de voorgaande hoofdstukken zijn voortgekomen. In dit hoofdstuk wordt teruggekeerd bij de probleem- en doelstelling van de projectopdracht.

Tenzij anders vermeld in dit verslag, of als dit uit de context blijkt, gaat het bij de term “pastor” niet slechts om de predikant, maar ook om de ouderling, kerkelijk werker, pastoraal bezoeker en al die andere vrijwilligers die in het pastoraat actief zijn. Overigens heeft de term “pastor” betrekking op zowel mannen als vrouwen.

1.4 Visiedocument

Naast het afstudeerproject bestaat de afstudeerfase van de GPW-opleiding uit het schrijven van een visiedocument. Zoals vooraf afgesproken met de opdrachtgever en afstudeercoach wordt het visiedocument met het afstudeerproject geïntegreerd. In dit visiedocument wordt een persoonlijke visie op het onderwerp “Ambt, gaven en priesterschap aller gelovigen” weergegeven, welke verwoord staat in bijlage 1.

Tijdens het literatuuronderzoek naar de ambtstheologie binnen de gereformeerde gezindte bleek dat er al sinds decennia sprake is van een voortgaande discussie over betekenis en invulling van het ambt. Er is al zoveel over gezegd en geschreven, dat hier niet of nauwelijks sprake kan zijn van een nieuw inzicht of standpunt, wel van een persoonlijke positionering.

2 Bronnenonderzoek: kaders van pastoraat

In het kader van dit onderzoek is het van belang op een aantal zaken vooraf zicht te krijgen. In de eerste plaats gaat het erom vast te stellen wat pastoraat eigenlijk is. Ten tweede hoe we pastoraat kunnen organiseren, wat daarbij komt kijken. En tot slot wat de formele pastorale kaders en regelingen zijn. Dit laatste punt is vooral van belang, omdat het hier gaat om een samenwerking tussen een CGK-gemeente en een GKV-gemeente.

2.1 Wat is pastoraat?

In een van zijn boeken schetst Gerkin de geschiedenis van de pastorale zorg en laat hij zien dat deze al begint bij het Oude Testament.² Maar het is pas met name vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw dat het pastoraat professionaliseert en zich tot een zelfstandige -theologische-discipline ontwikkelt.

Wat Gerkin betreft, is pastoraat niet alleen de zorg voor individuen en gezinnen, maar ook de zorg voor de christelijke gemeenschap en haar identiteitsbepalende tradities: dit laatste noemt hij “pastoraal leiderschap”.³

Eén van de dimensies waarin de plaatselijke gemeente aan ons verschijnt, is die van een gemeenschap van onderlinge, wederkerige zorg. Hieronder worden alle leden van de plaatselijke gemeente begrepen. Het betekent dat je als lid van de christelijke gemeente verschillende vormen van zorg geeft én ontvangt.⁴

Gerkin stelt expliciet dat pastorale zorg altijd een reactie of antwoord is op dat wat mensen ondervinden. Het betekent dat als de sociaal-culturele ervaring van mensen verandert, de pastorale zorg zich zodanig aanpast dat ze in staat is te reageren op de veranderende noden van de mens.⁵ Deze zorg kan dus gekarakteriseerd worden als “pastoraat volgt de mens”.

Basis voor de pastorale opdracht van de gemeente -als eigendom van Christus- is het optreden van Jezus zelf. Hij is de Pastor Bonus (Joh 10). Christus navolgen betekent dus ook, Hem volgen in Zijn pastoraat.

Dit brengt ons vervolgens bij de vraag wat pastoraat eigenlijk is. Het is niet eenvoudig op deze vraag zomaar een antwoord te geven. Om te verstaan wat pastoraat is, is nadere verdieping in de theorie van het pastoraat noodzakelijk.

Het gaat ons hier om het ontdekken van een aantal hoofdlijnen, basisbeginselen en principes in het pastoraat. Op deze plaats is het onmogelijk de volle breedte van het pastoraat te verkennen en te beschrijven. We streven daarom niet naar volledigheid met betrekking tot de pastorale theorie. Daarvoor wordt verwezen naar de diverse handboeken en andere literatuur.

2.1.1 Definitie van pastoraat

Een sluitende definitie voor pastoraat, bestaat niet. Wat pastoraat is en hoe hieraan invulling te geven, daarover bestaan verschillende meningen respectievelijk inzichten. Dit heeft alles te maken met de visies op of vooronderstellingen met betrekking tot de theologische antropologie, de soteriologie, de ecclesiologie en de psychologie. Oftewel met de visies die men heeft op theologie, op God en mens, op heil en verzoening, op het Woord en de

² Gerkin, C.V., *An introduction to pastoral care* (Nashville: Abingdon Press, 1997)

³ Gerkin, *An introduction*, pp. 18-19, 113

⁴ Gerkin, *An introduction*, pp. 122, 126

⁵ Gerkin, *An introduction*, p. 21

openbaring, op het werk van de Heilige Geest, op sacramenten, op kerk en wereld etc.⁶ Hoe je denkt op deze gebieden bepaalt de manier van denken over pastoraat en de invulling daarvan. De verschillen in visies op al deze zaken leidt ertoe dat er verschillende definities worden gehanteerd.

Zo hanteert Heitink de volgende definitie:

Onder pastoraat als hulpverlening verstaan wij, dat een pastor een helpende relatie aangaat met mensen om -in het licht van het evangelie en in verbondenheid met de gemeente van Christus- met hen een weg te zoeken in geloofs- en levensvragen.

Hij geeft zelf al aan dat het hier gaat om een beperkte definitie, omdat hij zich hier beperkt tot het werk van de professionele pastor.⁷

Om tot een meer omvattend begrip te komen, formuleert Heitink twee decennia later de volgende werkhypothese:

Onder pastorale zorg wordt verstaan de zorg en aandacht, die

- zich richt op “heel de mens”, onder het aspect van diens geestelijk functioneren,
- oog heeft voor contingente situaties en omstandigheden,
- plaats heeft via ontmoeting, gesprek en ritueel, individueel of in groepen,
- de vorm aanneemt van onderling pastoraat of professionele begeleiding,
- opkomt uit de christelijke traditie met haar joodse wortels,
- zich verbonden weet met de christelijke geloofsgemeenschap,
- tot gevolg heeft dat mensen iets ervaren van heling, ondersteuning, leiding en verzoening in hun leven,
- een relatie onderhoudt met andere vormen van zorg en begeleiding binnen de context van de moderne samenleving.⁸

Hier is goed te zien dat hoe uitgebreider de definitie is, hoe moeizamer het wordt deze te doorgronden en te hanteren.

Bij Van der Meulen valt de volgende definitie te lezen:

Pastoraat is het onder de hoede van de Goede Herder, in gehoorzaamheid aan zijn Woord en in de kracht van de Heilige Geest binnen en vanuit de charismatische gemeente van Jezus Christus omzien naar mensen op hun levens- en geloofsweg binnen de context van de samenleving.⁹

Ganzevoort en Visser starten met een hele algemene omschrijving:

Pastorale zorg is in elk geval dit: mensen zien naar elkaar om en verbinden dat op de ene of andere wijze met God.

Na verkenning van de eigenheid van het pastoraat komen zij uiteindelijk uit bij de volgende korte, kernachtige definitie:

Pastoraat is zorg voor het verhaal van mensen in relatie tot het verhaal van God.¹⁰

⁶ Ganzevoort, R. en Visser, J., *Zorg voor het verhaal, Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding* (Zoetermeer: Meinema, 2007) pp. 34-36

Meulen, H.C. van der, *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2001) p. 9

⁷ Heitink, G., *Pastoraat als hulpverlening* (Kampen: J.H. Kok, 1977) pp. 75-76

⁸ Heitink, G., *Pastorale zorg. Theologie - differentiatie - praktijk* (Handboek Praktische Theologie; Kampen: Kok, 1998) p. 41

⁹ Meulen, van der, *Liefdevol oog en open oor*, p. 17

¹⁰ Ganzevoort en Visser, *Zorg voor het verhaal*, pp. 11, 26

De auteur van dit onderzoeksverslag hanteert zelf de volgende definitie van pastoraat:

Pastoraat is het omzien naar de mens in alle mogelijke problemen en in alle mogelijke situaties, op alle terrein van geloof en leven. In het pastoraat gaat het om de context van de ander: het verhaal van die mens verbinden met het verhaal van God.

Het is een omzien door de christelijke gemeente en in het bijzonder door hen die daarvoor door God geroepen zijn, met inzet van alle mogelijke geestelijke en natuurlijke gaven en talenten. Het is een aan de christelijke gemeente toevertrouwde opdracht, naar het voorbeeld van Jezus Christus als Goede Herder en uit te oefenen in de kracht van de Heilige Geest, in die zin dat elke christelijke gemeente in haar wezen ook een pastorale gemeente is.

Hoewel het denken over en de invulling van pastoraat dus kan verschillen, zien we in de verschillende definities enkele elementen min of meer steeds terugkeren: hulp, christelijk geloof, mensen met vragen, gemeenschap.

De termen “pastoraat” en “pastorale zorg” worden in de literatuur door elkaar gebruikt en verwijzen naar hetzelfde.

2.1.2 Functies van pastoraat

In het pastoraat kunnen verschillende functies worden onderscheiden. Deze functies van het pastoraat kunnen worden verstaan als de doelen van het pastoraat, dat wat men voor ogen heeft te bereiken in of met pastoraat.

Een vaak gehanteerde indeling, zijn de vier door Heitink omschreven functies.¹¹

Helen:

onder helen als functie van pastorale zorg verstaan we de mogelijke positieve effecten die een pastorale relatie heeft voor de heelwording of integratie van mensen met het oog op hun geestelijke gezondheid en hun welbevinden in de ruimste zin van het woord.

Bijstaan:

onder bijstaan als functie van pastorale zorg verstaan we de troost en bemoediging die mensen in moeilijke omstandigheden, als gevolg van verlies, verdriet, pijn en lijden, van een pastorale relatie ondervinden.

Begeleiden:

onder begeleiden als functie van pastorale zorg verstaan we de leiding die van een pastorale relatie kan uitgaan, waardoor mensen zich gesteund weten om op grond van hun levensovertuiging keuzen te maken en beslissingen te nemen en zo te groeien in zelfstandig geestelijk functioneren.

Verzoenen:

onder verzoenen als functie van pastorale zorg verstaan we de betekenis die een pastorale relatie kan hebben voor mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God, om tot zichzelf te komen, aanvaarding en vergeving te ervaren en zo in nieuwe relaties te leren leven.

¹¹ Heitink, G., *Pastorale zorg*, pp. 131, 135, 138, 143

Nog weer andere functies of doelen van het pastoraat die we kunnen tegenkomen zijn: ondersteunen van mensen in nood en verdriet, geestelijke hulpverlening, het welzijn van de ander, verhelderen, verdiepen, vermanen¹², versterken of toerusten.

Het gaat erom mensen te helpen in de problematiek van hun bestaan, met als laatste doel: mensen die geheel naar Gods bedoeling zijn of worden. Dit “laatste doel” moet niet verkeerd opgevat worden. Bij al deze doelen van pastoraat streven we naar óf een verandering van de bestaande situatie óf naar het bieden van hulp in de gegeven situatie zodat de betrokkene in staat is (het in) die situatie uit te houden.

2.1.3 Vormen van pastoraat

Zowel in de theorie als in de praktijk komen we veelvuldig de opvatting tegen dat pastoraat een taak is voor de hele gemeente, dat van alle gemeenteleden een pastorale instelling verwacht mag worden, ja zelfs állen een pastorale roeping hebben. Het is dan niet voldoende dat enkele gemeenteleden zich in het bijzonder richten op pastoraat.

Hieraan ten grondslag liggen (a) de gedachte dat het omzien naar elkaar behoort tot de kern van het geloof (Ef 4:15,16) en (b) de gedachte van het volharden in gemeenschap en de onderlinge verbondenheid in de gemeente.¹³ In dit verband kan ook gesproken worden van “het algemene pastoraat van alle gelovigen”.¹⁴ Enerzijds ligt hier een uitdaging of grond voor motivatie, anderzijds ligt hier het gevaar van overspannen verwachtingen.

Het is goed om op deze plaats stil te staan bij de verschillende vormen van pastoraat. Ook hier worden verschillende indelingen gehanteerd, maar vanwege de overzichtelijkheid beperken wij ons tot de indelingen van Heitink en Ganzevoort.

Om met Heitink te beginnen, hij spreekt van drie vormen van pastoraat.¹⁵

Onderling pastoraat:

berust op de verantwoordelijkheid die we als mensen, gelovigen, jegens elkaar hebben: we zijn elkaars hoeder (Gen 4:9), bezitten het “algemeen priesterschap” (1 Petr 2:9), maken deel uit van de gemeente als lichaam van Christus (Rom 12, 1 Kor 12) en van de gemeenschap der heiligen. Onderling pastoraat is basis voor alle pastoraat.

Pastoraat als gemeenteopbouw:

hier draait het om (meer structurele) vormen van kerkelijk werk, gericht op de opbouw en toerusting van de gemeente (Ef 4:12). Bijvoorbeeld de geestelijke verzorging via het huisbezoek, individuele begeleidingsgesprekken of groepspastoraat.

¹² “Vermanen” komt van het Griekse “parakaleo”, wat letterlijk “erbij roepen” betekent. Parakaleo wordt echter ook vertaald met “troosten”; in Joh 14 wordt de Heilige Geest de Parakleet, Trooster, genoemd. We moeten dus oppassen, vermanen niet op te vatten als bestraffen of op één lijn te stellen met tucht of tuchtigen. Dit wil overigens niet zeggen dat er in het pastoraat geen enkele ruimte zou kunnen zijn voor correctie.

¹³ Zie hiervoor bijvoorbeeld: Pelt, J.W. van, *De pastorale gemeente. Over schapen met het hart van een herder* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 2002) pp. 55-56; Hoek, J., *Gemeentezijn-dat houdt wat in* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 1999) pp. 49-61; Meulen, van der, *Liefdevol oog en open oor*, pp. 33-40

¹⁴ Lindijer, C. H., *Gids voor reisgenoten. Een handboek voor lekepastoraat* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1999, zesde druk) p. 7

¹⁵ Heitink, G., *Pastoraat als hulpverlening*, pp. 75-76

Pastoraat als hulpverlening:

hier gaat het vooral om pastoraat door een professionele pastor met een eigen deskundigheid. Het gaat om een meer intensieve vorm van professionele begeleiding.

Bij deze laatste vorm hoort de definitie van pastoraat van Heitink (zie hierboven).

Deze drie vormen zijn niet concurrerend, maar juist complementair ten opzichte van elkaar.

Ganzevoort spreekt niet van vormen, maar van verschillende lagen of niveaus in het pastoraat. Hij komt tot de volgende indeling.¹⁶

1^e niveau:

de onderlinge ontmoeting tussen mensen die niet als zorg is bedoeld: de onderlinge gemeenschap.

2e niveau:

de pastorale dimensies -elementen- in liturgische vieringen, preken, catechese, kerkopbouw etc.

3e niveau:

de onderlinge zorg van gemeenteleden waarbij vrijwilligers worden ingeschakeld als ambtsdager of pastoraal bezoeker én waar de pastorale zorg is gestructureerd en georganiseerd. Hier gaat het om het bijstaan en ondersteunen van de ander.

4e niveau:

de pastorale counseling als vorm van gespecialiseerde en professionele zorg bij specifieke vragen.

2.1.4 Stromingen in het pastoraat

In het hedendaagse pastoraat bestaan meerdere stromingen, waaraan verschillende theologische visies ten grondslag liggen. Over het algemeen worden er drie hoofdstromen onderscheiden.¹⁷ Meestal worden binnen deze hoofdstromen weer een of enkele varianten onderscheiden. Overigens, in de praktijk zijn het geen strikt gescheiden kampen, maar worden vaak verschillende stromingen -of elementen daaruit- door een pastor toegepast. We geven hieronder een korte omschrijving van de drie hoofdstromen.

Kerugmatisch pastoraat:

Ook wel verkondigend pastoraat genoemd: uitgangspunt voor pastoraal handelen is het Woord van God. De boodschap van het evangelie, van Gods heil bepaalt het gesprek. Hoewel het onderscheid en de afstand tussen God en mens wordt beklemtoond, ligt het eigenlijke doel in de ontmoeting tussen de mens en God. De werkelijkheid van het leven van mens en wereld komt in het licht van God te staan. De rol van de pastor is die van getuige.

¹⁶ Ganzevoort en Visser, *Zorg voor het verhaal*, p. 25

¹⁷ Soms komt een auteur tot een andere indeling: zo maakt Van Pelt in zijn boek *Pastoraat in trinitarisch perspectief* slechts het onderscheid tussen kerugmatisch en participierend pastoraat (pp. 2-6).

Therapeutisch pastoraat:

Dit is pastoraat als hulpverlening, met grote nadruk op gespreksvoering (pastorale counseling) met als kernbegrippen empathie, congruentie en aanvaarding. Er wordt verband gelegd tussen psychologie en religie. In de verhouding tussen God en mens ligt de nadruk op de verbinding: geloof en leven zijn correspondenten van elkaar. Centraal staat de pastorant met zijn problematiek en de helende kracht van het evangelie. Het pastoraat staat hier ten dienste van groei en zelfontplooiing. De rol van de pastor is die van helper.

Hermeneutisch pastoraat:

Grondlegger van deze stroming is Gerkin; in Nederland wordt ze vertegenwoordigd door onder andere Heitink en Ganzevoort. Het is vooral deze stroming die de laatste jaren sterk op de voorgrond staat. Omdat het hermeneutisch pastoraat de voordelen van de vorige twee stromingen wil combineren, staat het bekend als balansmodel.

In het pastorale gesprek zijn theologie en psychologie gelijkwaardige partners. Kernbegrip is “narrativiteit”: het verhaal van de mens wordt in relatie gebracht met het verhaal van God. Doel is hier het verstaan van de Schrift en geloofstraditie enerzijds en de menselijke ervaring anderzijds. Het betekent niet dat de pastorant centraal staat. Gerkin geeft aan dat de pastorale zorg staat tussen de loyaliteit aan het christelijk verhaal én de empathie voor de particulariteit van het levensverhaal van de mens.¹⁸ In dit proces treedt de pastor op als tolk.

Nu we bij het einde van deze paragraaf zijn aangekomen, zal het duidelijk zijn geworden, dat pastoraat niet sec bemoeienis heeft met geestelijke zaken, zoals geloofsvragen en -twijfels.

2.2 Effectief pastoraat

Centraal in de probleem- en doelstelling van deze projectopdracht staat het effectief pastoraat. Dus niet alleen het begrip “pastoraat” vraagt onze aandacht, maar ook het begrip “effectief”. Wat betekent dit eigenlijk?

Het woordenboek geeft de volgende betekenissen: doeltreffend, doelmatig of werkzaam. Dit zegt echter nog niet zoveel en we kijken daarom verder. We kunnen “effectief” als volgt omschrijven: de handelwijze of activiteit van een persoon of organisatie is effectief, als de betreffende inspanningen daadwerkelijk bijdragen aan de realisatie van het beoogde doel. Effectiviteit kan ook in een formule worden uitgedrukt: $effectiviteit = inhoud \times acceptatie$, waarbij “inhoud” eventueel vervangen kan worden door “kwaliteit”.¹⁹

Een andere omschrijving is de volgende: “When we say that something is effective, we usually mean that it has effects that we desire or that we recognize as *intentional* in the *design* of the thing in question” (cursivering HCvdV). Opvallend aan deze omschrijving is, dat ze ook impliciet appelleert aan een voorwaardenscheppende omgeving. De omgeving is zodanig ingericht, waardoor het mogelijk is een bepaald doel te bereiken, zonder dat van te voren vaststaat dat het doel daadwerkelijk gehaald zal gaan worden. Er is met andere woorden sprake van effectieve omgevingsfactoren.²⁰

¹⁸ Gerkin, *An introduction*, pp. 111-112, 115

¹⁹ www.fons-vernooi.nl/bb-site/hoofde.html#effectief, nl.wikipedia.org/wiki/Effectief; geraadpleegd 19-09-12.

²⁰ Katz, D. en Kahn, R.L., *The social psychology of organizations* (New York: John Wiley & Sons, 1978, second edition) p. 224. Deze omschrijving is niet zo verbazingwekkend, als we ons realiseren dat dit boek binnen de organisatiekunde valt, een discipline die zich richt op het optimaliseren van organisaties t.b.v. hun doelstellingen.

Dit is in zekere zin een zeer belangrijk aandachtspunt in het pastoraat: ondanks maximale inspanning vindt niet altijd de beoogde verbetering van een situatie plaats, laat staan volledig herstel of genezing. Soms “lukt” pastoraat gewoon niet of is er een veranderingsproces van jaren nodig. Pastoraat is in die zin mensenwerk -weliswaar onder gezag en leiding van Gods Geest- dat niet altijd gebeurt wat wij mensen voor ogen hebben. God betreft ons in Zijn werk, maar het blijft Góds soeverein handelen. Pastoraat staat niet voor ”maakbaarheid”.

Wil het pastoraat effectief kunnen zijn, dan zullen dus op z’n minst doelen geformuleerd moeten worden. Het gaat dan niet alleen om de algemene doelen zoals hierboven besproken (functies van pastoraat), maar ook om de specifieke doelen van het pastoraat in déze gemeente. Daarnaast heeft effectiviteit blijkbaar te maken met organisatie, personen die handelen, inhoud, kwaliteit, acceptatie door personen, een geschikte omgeving etc.

2.3 Organisatie van het pastoraat

Vanuit het theoretisch kader van pastoraat en de factoren voor effectiviteit komen onwillekeurig meerdere, ook praktische, vragen naar voren, zoals: wat zijn de doelstellingen en wat is de visie op pastoraat, wie doet wat en wanneer, waar vindt pastoraat plaats en onder welke voorwaarden, welke methoden en technieken worden toegepast, welke toerusting of scholing is gewenst, wanneer wordt doorverwezen etc.?

Er kan niet voorbij gegaan worden aan het beantwoorden van deze en andere vragen die leven. Immers, het daadwerkelijk uitvoeren van pastoraat én de wens van een effectief pastoraat vragen om het maken van afspraken en keuzes. Aan het maken van afspraken en keuzes gaat echter wél bezinning vooraf. De gemaakte afspraken en keuzes krijgen aansluitend hun gestalte in een pastoraal beleid en een pastorale structuur.²¹

2.3.1 Pastoraal beleid

De theologische discipline bij uitstek waar beleid een grote rol speelt is gemeenteopbouw. Naast werkvormen, structuren, processen, beleid etc., houdt het zich ook bezig met geestelijke vernieuwing en geloofsopbouw. Gemeenteopbouw steunt op afhankelijkheid én verantwoordelijkheid: de gemeente is Gods bouwwerk én de gemeenteleden zijn Gods medewerkers (1 Kor 3:9).²² Ook het opbouwen en uitvoeren van pastoraat is een van de aspecten van gemeenteopbouw.²³

Er zijn diverse argumenten om beleid én te formuleren, én vast te leggen in een beleidsplan. De belangrijkste argumenten zijn, in willekeurige volgorde, de volgende.²⁴

²¹ Niet alles kan als zodanig “georganiseerd” worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor acceptatie, maar acceptatie is wel mede afhankelijk van hoe het pastoraat functioneert en is georganiseerd.

²² Campen, M. van, *Gemeenteopbouw rondom het Woord* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 2004, tweede druk) pp. 16-18

²³ Het is eigenlijk een open deur dat bij gemeenteopbouw en dus óók pastoraat een direct verband te leggen is met de gaven van de Geest, zoals verwoord in de brieven van Paulus (1 Kor 12, Rom 12, Ef 4): ook op deze twee terreinen vindt gavengericht werken plaats, of zou dit kunnen, zo men wil moeten plaatsvinden.

²⁴ Zie o.a.: Campen, van, *Gemeenteopbouw*, pp. 40-44; z.n., *Een voortreffelijk werk. Handreiking voor ambtsdragers* (Amersfoort: IZB, 2000, 4e druk) pp. 110-115; Valstar, P., *Verbinding en aandacht. Nieuwe wegen voor gemeentepastoraat* (Handreikingen van het pastoraat; Utrecht: Protestants Landelijk Dienstencentrum, 2008) pp. 19-21

Het formuleren van beleid dwingt ons stil te staan bij:

- het vaststellen van een visie: wat verstaan wij onder pastoraat en wat zijn de uitgangspunten?
- de inventarisatie van de omgeving: wat is in het pastoraat aanwezig en wat ontbreekt, wat zijn knelpunten en waar liggen mogelijkheden?
- het vaststellen van doelen: wat zijn onze doelen in het pastoraat, wat willen we bereiken?
- het vaststellen van organisatie en structuur: hoe willen we onze doelen bereiken (verantwoordelijkheden, taken, functies en middelen)?
- het stellen van prioriteiten: wat heeft voorrang, wat doen we wel en wat doen we niet?
- het maken van een werkplan: wie doet wat, wanneer en hoe?
- de vraag naar ordening: planmatig en ordelijk werken bevordert de pastorale voortgang!
- de benodigde kwaliteiten: over welke talenten, capaciteiten en geestelijke gaven dient men te beschikken?

Tevens fungeert het beleidsplan als:

- weergave van dat wat overeengekomen of besloten is en wat -officieel- bekrachtigd is.
- periodiek toetsingsmiddel met betrekking tot het functioneren van het pastoraat: waar staan we, wat gaat goed en wat gaat niet goed?
- informatiebron voor gemeenteleden -in het bijzonder zij die pastoraal actief zijn- en anderen.

Beleid formuleren helpt ons dus bij het vinden van de antwoorden op de vragen die gesteld moeten worden en bij het maken van keuzes.

Voor al de hierboven genoemde fasen (beinning, vragen stellen, keuzes maken, beleid maken etc.) staan vanuit de discipline gemeenteopbouw veel verschillende modellen en methoden ter beschikking.²⁵ Het is echter niet raadzaam om die zomaar één op één op de eigen situatie toe te passen. Elk model of methode heeft haar eigen uitgangspunten, strategieën, visie en specifieke aanpak. Afhankelijk van de plaatselijke situatie kan ze al dan niet in meer of mindere mate toepasbaar zijn.

Het maakt voor het pastoraat namelijk nogal wat uit in wat voor gemeente het plaatsvindt: gaat het om pastoraat in een stadsgemeente of juist in een plattelandsgemeente, in een orthodox-reformatorische of een vrijzinnig-liberale gemeente, in een gemeente in een nieuwbouwwijk of in een oude dorpskern, is de gemeente heterogeen van samenstelling of juist homogeen (bijvoorbeeld overwegend jonge gezinnen)? Elke lokale situatie vraagt om haar eigen aanpak. De diverse modellen en methoden bieden echter wel een aantal handreikingen of kunnen een eerste aanzet zijn. Ter oriëntatie staan we daarom kort stil bij twee modellen van gemeenteopbouw die voor de eigen situatie bruikbaar kunnen zijn.

²⁵ Bij Heitink vinden we een overzicht van een aantal recente modellen van gemeenteopbouw, inclusief sterke en zwakke kanten: Heitink, G., *Een kerk met karakter. Tijd voor heroriëntatie* (Kampen: Kok, 2007) pp. 340-342. Een soortgelijk overzicht met enkele andere modellen vinden we bij Campen, van, *Gemeenteopbouw*, pp. 22-37.

Model Van Campen

Het model van Van Campen is gebaseerd op zijn praktijkervaringen als gemeentepredikant. Het is een planmatig model waarin Van Campen vijf kernwoorden hanteert (door hem de vijf B's genoemd) als stappenplan voor vernieuwing en opbouw.²⁶

- **Bezinning:** met de Bijbel als bron en norm dient de gemeente zich eerst te bezinnen en zich een spiegel voor te houden. Bezinning is noodzakelijk voor een goed fundament.
- **Beleid:** stappen worden uitgezet om te komen tot een bepaald doel.
- **Beschrijving:** het beleid wordt op papier vastgelegd om zo de gemeente te informeren, te motiveren en het beleid te doen accepteren.
- **Bemensing:** het gaat erom dat de juiste mensen op de juiste plaats terechtkomen. De taakomvang moet overzichtelijk blijven en men moet vooraf goed geïnformeerd worden.
- **Begeleiding:** veranderingsprocessen in de gemeente vragen om continuering, niet alleen om invoering. Nodig zijn niet alleen begeleiding, maar ook bewaking, het elkaar helpen, bemoedigen en stimuleren en zo nodig corrigeren.

Model Hendriks

Het model van J. Hendriks heeft een heel andere achtergrond.²⁷ Na grondig wetenschappelijk onderzoek komt Hendriks tot vijf factoren die de vitaliteit van de gemeente bevorderen, met andere woorden ertoe bijdragen dat mensen met vreugde én effect meedoen in de gemeente. Deze factoren zijn: *een positief klimaat, een stimulerende leiding, een structuur waarin ruimte is voor relaties (verscheidenheid), inspirerende doelen en taken en ten slotte een duidelijke identiteit*. De factoren worden gekenmerkt door interdependentie: ze kunnen niet los van elkaar gezien en behandeld worden. Hendriks stelt uitdrukkelijk dat wat voor de gemeente geldt, óók geldt voor groepen, onderdelen of processen in die gemeente. De factoren zijn basis voor het proces van vitalisering. Dit proces is de tweede stap die Hendriks maakt en deelt hij in vijf fasen in:

- Motivatie en besluitvorming
- Onderzoek huidige situatie
- Analyse en stellen van prioriteiten
- Uitvoering
- Evaluatie

Werken aan vitalisering vraagt om het zoeken naar de meest effectieve methode die past bij de gemeente, aldus Hendriks. Ook hij refereert aan de eerder genoemde formule (zie hiervoor) dat het effect het product is van kwaliteit en aanvaarding: is aanvaarding van de methode nihil (ze wordt bijvoorbeeld als onwenselijk of onmogelijk geacht), dan zal het effect van de methode óók nihil zijn.²⁸ Dit bevestigt de gedachte dat elke situatie haar eigen aanpak vraagt. Elke gemeente zal dus zelf een eigen weg moeten zoeken.

Zomaar twee modellen met elk een eigen achtergrond. Wat ze in ieder geval gemeenschappelijk hebben, is dat ze laten zien dat het doorvoeren van veranderingen én het effectueren daarvan meer behelst dan het maken van een aantal afspraken.

Over het ontwikkelen van een visie nog het volgende. Bij een visie op pastoraat lopen drie elementen door elkaar: de visie van de gemeente of kerkenraad, de visie van het bezoekende gemeentelid (inclusief zijn gaven en mogelijkheden) én de visie van het bezochte gemeentelid

²⁶ Campen, van, *Gemeenteopbouw*, pp. 39-47.

²⁷ Hendriks, *Een vitale en aantrekkelijke gemeente*, pp. 33, 40, 155-156 en 172.

²⁸ Hendriks, *Een vitale en aantrekkelijke gemeente*, p. 168

(zijn verwachtingen).²⁹ De visie van de gever van pastoraat kan heel anders zijn dan de visie van de ontvanger van pastoraat. Dit vraagt niet alleen om een grondige doordenking van de pastorale visie, maar ook om maximale communicatie van de gekozen visie op pastoraat in de gemeente.

De leiding over de gemeente ligt bij de kerkenraad. Daarnaast is één van de taken of verantwoordelijkheden van de kerkenraad het pastoraat. Uitgaande van het standpunt dat pastoraat óók een verantwoordelijkheid en taak van de gemeente is,³⁰ krijgt *het leidinggeven* door de kerkenraad de betekenis van richting en ruimte geven. Richting geven doe je vanuit een bepaalde visie, in dit geval op pastoraat. En ruimte geven doe je zodat gemeenteleden hun bijdrage kunnen leveren aan cq. hun gaven kunnen inzetten in de gemeente als Lichaam van Christus.³¹

2.3.2 Pastorale structuur

De antwoorden op de vragen rond pastoraat en de gemaakte keuzes hebben vanzelfsprekend invloed op de taakverdeling en verantwoordelijkheden en daarmee op de pastorale structuur. Hendriks stelt dat doelen van beslissende betekenis zijn voor de structuur van een organisatie(onderdeel): de structuur dient afgestemd te zijn op de gestelde doelen.³² Daarnaast stelt hij dat de structuur belang heeft bij een hoge graad van communicatie.³³ Dit betekent ten eerste dat hoe veeleisender de doelstellingen, hoe complexer de structuur, hoe meer lagen of partijen. En ten tweede betekent dit, dat hoe complexer de structuur, hoe hoger de eisen aan een goede communicatie.

Een andere factor die aan de pastorale structuur ten grondslag ligt, is de verscheidenheid van gaven binnen de gemeente. Paulus spreekt in 1 Kor 12 over het lichaam van Christus. Hierin heeft elk onderdeel een eigen plaats en functie, en alle onderdelen samen vormen één geheel. Paulus zelf trekt de lijn door naar de geestelijke gaven en bedieningen. Onder andere in zijn brief aan de Efeziërs refereert hij aan de eenheid en verscheidenheid in de christelijke gemeente (Ef 4:4-6; 15-16). Een gavengerichte inzet van mensen in het pastoraat binnen de gemeente heeft onweerlegbaar invloed op de structuur van het pastoraat. Het gaat dan niet om de inzet of het bekleden van formele functies, maar juist om het gebruik van de aanwezige gaven.

Verscheidenheid van gaven krijgt haar vervolg in taken en verantwoordelijkheden. Dit brengt ons bij de volgende factor, namelijk het uitgangspunt dat het pastoraat een taak en verantwoordelijkheid is voor de gehele gemeente. Dit uitgangspunt is geen nieuw fenomeen en kwamen we ook al tegen in de paragraaf “*Vormen van pastoraat*”.³⁴ Jan Hoek gebruikt het volgende beeld: Jezus is de Opperherder en heel de gemeente is Zijn kudde, en binnen de kudde zijn alle schapen herders van en voor elkaar.³⁵ Jef De Vriese zegt het in een artikel zo: “De herderlijke taak is enerzijds een taak voor allen, maar anderzijds een geestesgave van enkelen, net zoals evangelisatie een taak is voor allen, terwijl sommigen de specifieke gave

²⁹ Dijkstra-Algra, N., *Pastoraat voor iedereen. Praktische adviezen voor de gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000) p. 19

³⁰ Zoals ook verwoord in de probleem- en doelstelling van de projectopdracht.

³¹ Dijkstra-Algra, N., e.a., *Help, ik ben ambtsdrager. Een praktische handleiding voor het werk* (Kampen: Voorhoeve, 2005, zevende druk) pp. 74-75

³² Hendriks, *Een vitale en aantrekkelijke gemeente*, pp. 92-93

³³ Hendriks, *Een vitale en aantrekkelijke gemeente*, p. 109

³⁴ In de tegenwoordige literatuur wordt nergens meer het standpunt verdedigd dat pastoraat slechts een ambtelijke verantwoordelijkheid én taak is.

³⁵ Hoek, *Gemeentezijn*, p. 49

van ‘evangelist’ ontvangen hebben”.³⁶ We hebben met andere woorden allemaal een pastorale roeping, maar zijn niet allemaal “pastor”. In hetzelfde artikel stelt De Vriese dat een goed functionerende gemeente de pastorale gaven van de gemeenteleden zal inzetten en zal uitzien naar mogelijke professionele ondersteuning in of buiten de gemeente.

In de paragraaf “*Vormen van pastoraat*” werd ook gesproken over de drie vormen of niveaus van Heitink en de vier lagen of niveaus van Ganzevoort. Het tweede niveau bij Ganzevoort is min of meer een tussen geschoven laag ten opzichte van de indeling van Heitink. Een soortgelijke pastorale laag komen we tegen bij Van Pelt. Hij noemt als onderdelen van onderling pastoraat de kerkdienst,³⁷ het werken in de wijken, het pastoraat in groepen én het jeugdpastoraat. Overigens wijst hij hier op de pastorale elementen in deze vier onderdelen en bedoelt niet dat deze onderdelen pastoraat als hoofddoel hebben.³⁸ Zo zal een Bijbelstudiegroep zich in hoofdzaak richten op Bijbelstudie, maar dat neemt niet weg dat in zo’n groep enkele leden elkaar pastoraal tot steun kunnen zijn, juist omdat er van een vertrouwensband sprake is.

Bij het pastoraat op het aller laagste niveau -kortweg het onderlinge pastoraat- gaat het niet zozeer om georganiseerd of formeel pastoraat, maar vooral om de informele pastorale contacten als onderdeel van het “omzien naar elkaar”. Hier ligt de basis voor alle pastoraat. En hoewel informeel van karakter, bekleedt het onderlinge pastoraat een onontbeerlijke plaats in de pastorale structuur van de gemeente.

Niet al het omzien naar elkaar is echter pastoraat: er is minimaal ook sprake van “gewoon” gemeenschap en diaconaat. Een hoog gehalte aan omzien naar elkaar, zowel kwalitatief als kwantitatief, wil nog niet zeggen dat het pastoraat op orde is.

In de pastorale praxis van een gemeente komt men al snel de volgende lagen of hulpbiedende partijen in het pastoraat tegen.

- De gemeenteleden in hun onderlinge ontmoeting, welke leidt tot onderlinge zorg; daar waar die zorg wordt verbonden met (het verhaal van) God, is er sprake van pastoraat.
- Pastoraat door vrijwilligers zonder ambtelijke verantwoordelijkheden.
- Pastoraat door ouderlingen en diakenen vanuit hun ambtelijke verantwoordelijkheid.
- Pastoraat door de predikant; vaak betreft dit crisispastoraat of bijzonder pastoraat rond doop, huwelijk, ziekte, overlijden etc.

Indien er in een gemeente sprake is van een pastoraal team, dan zijn over het algemeen de laatste drie partijen of lagen daarin opgenomen of vertegenwoordigd. Het ligt dan ook voor de hand dat aan een pastoraal team op twee manieren invulling gegeven kan worden.³⁹ Een mogelijkheid is om het geheel van alle personen die in het formele pastoraat actief zijn als pastoraal team te bestempelen. De andere mogelijkheid is om uit de verschillende lagen en het doelgroepenpastoraat “vertegenwoordigers” op te nemen.

³⁶ De Vriese, J. (1993), *De plaats van pastoraat in de plaatselijke gemeente*, www.devriese.eu/Artikels/Navigatie/pastoraat.htm

³⁷ Hij noemt specifiek de onderdelen: de preek, het gebed, het zingen en het “rondom de dienst”.

³⁸ Pelt, van, *De pastorale gemeente*, pp. 57-71

³⁹ Zeer handzaam is de volgende handleiding: Broekman, B. (2011), *Hoe organiseer ik een pastoraal team?*, www.ea.nl/k/n132/news/view/18940/299/Hoe-organiseer-ik-een-pastoraal-team.html

Enkele voordelen van het werken met een pastoraal team zijn onder andere:

- Men kan elkaar aanvullen en van elkaar leren
- Men kan elkaar steunen en bemoedigen
- Het bevordert de onderlinge communicatie en samenwerking
- Betere afstemming van de hulpvraag op het hulpaanbod
- Hogere herkenbaarheid en toegankelijkheid voor gemeenteleden en anderen

Het pastoraal team fungeert als centraal orgaan voor het pastoraat en onderhoudt ook contacten met wijken, diaconie, evangelisatie en andere groepen en kringen in de gemeente. Vanuit het pastoraal team kan het pastoraat verder doorontwikkeld worden, zoals toerusting en training, gebedspastoraat en voorbede, ziekenzalving en bevrijdingspastoraat.

Het niet instellen van een pastoraal team heeft als risico dat de verschillende pastorale niveaus of betrokkenen onafhankelijk van elkaar opereren, waardoor het pastoraat in de gemeente als een lappendeken functioneert.

Pastorale hulp wordt dus meestal geboden door geloofsgenoten uit de eigen gemeente. Maar ook geloofsgenoten buiten de eigen gemeente kunnen als hulpgever optreden. Daarnaast kunnen hulpverleningsinstanties en professionele hulpverleners hulp bieden; het kan dan zowel gaan om christelijke⁴⁰ als seculiere hulpverlening. De hulpvrager kan zelf het initiatief nemen tot deze externe hulp. Hiervoor kunnen diverse redenen zijn, zoals het hebben van moeite, onzekerheid of een zeker wantrouwen om een eigen gemeentelid of ambtsdrager te benaderen. Ook kan het voorkomen dat binnen de gemeente men met elkaar is uitgepraat of dat een bepaalde deskundigheid ontbreekt.⁴¹ Dit kunnen ook voor de ambtsdrager of pastor redenen zijn om een hulpvrager door te verwijzen; dan ligt het initiatief dus niet bij de laatste. Wil men vanuit de gemeente kunnen doorverwijzen, dan dient men goed op de hoogte te zijn naar wie of waarnaar doorverwezen kan worden. Om de pastorale infrastructuur te completeren is het gerechtvaardigd, daar waar bepaalde hulp of zorg helaas ontbreekt of waarvan niet verwacht mag worden dat die in de gemeente aanwezig is, impliciet dan wel expliciet, een zorgniveau voor externe hulp in de structuur op te nemen. Ook uit oogpunt van pastorale verantwoordelijkheid zou dit niveau in de pastorale structuur niet mogen ontbreken.

Het zal niet verbazen dat in de theorie vaak wordt gesproken over een pastorale structuur van drie of vier zorgniveaus, waarbij elk niveau haar eigen bekwaamheden vraagt. Een herkenbare structuur wordt ons aangereikt door Jef De Vriese, waarbij hij de externe hulp opneemt in het derde niveau.⁴²

- Niveau 1: het onderling pastoraat
de pastorale zorg die alle gelovigen elkaar geven;
- Niveau 2: de pastorale zorg door hen met een pastorale gave in de gemeente
dit kan een individuele herder zijn, zoals een ambtsdrager of pastoraal medewerker, maar ook een pastoraal team
- Niveau 3: professioneel pastoraat
bij voorkeur van binnen de gemeente, eventueel van buiten de gemeente;
dit kan de predikant zijn of een andere professional (kerkelijk werker, psycholoog)

⁴⁰ Bijvoorbeeld Centrum Pastorale Counseling, Eleos, De Driehoek of een christelijke therapeut of psycholoog.

⁴¹ Leest, C. van der, *Dienstvaardig II. De werkwijze van ouderlingen en diakenen* (Barneveld: De Vuurbaak, 1989) pp. 22-25

⁴² De Vriese, J. (1993), *De plaats van pastoraat in de plaatselijke gemeente*

Vergelijkbaar is het model voor gemeentezorg van Bart Broekman. Hij laat tevens zien, dat hoe hoger het zorgniveau, hoe hoger de eisen aan kennis en vaardigheden (kundigheid) én aan gaven en houding (begaafdheid).⁴³

Hoewel de focus ligt op een horizontale gelaagdheid, moet de structuur óók ruimte bieden aan een verticale gelaagdheid in het pastoraat. We bedoelen hiermee het pastoraat aan specifieke groepen binnen en eventueel ook buiten de gemeente. Enkele voorbeelden zijn jeugdpastoraat, ouderenpastoraat, pastoraat aan zieken en gehandicapten, pastoraat aan buitenkerkelijken, jonggehuwdenpastoraat en genezings- en bevrijdingspastoraat.

Bij het ontwikkelen van een pastorale structuur spelen ook secundaire factoren een rol: de geografische en sociale omgeving van de gemeente, de demografische samenstelling van de gemeente en de kerkelijke tradities en culturen. Voor zover deze factoren nog niet zijn meegenomen in de in § 2.3.1 genoemde fasen van het beleidsvormingsproces, zal dat alsnog moeten gebeuren.

Pastorale doelen dienen wél realistisch en passend in hun omgeving te zijn. Dit wil overigens niet zeggen dat het pastoraat -haar doelen en structuur- een statisch gegeven is. Ook de genoemde secundaire factoren zijn aan verandering onderhevig en kunnen zelfs een uitdaging voor verandering zijn.

2.4 Kerkelijke kaders en formele regelingen

Wat zegt het kerkrecht over het pastoraat? Welke officiële documenten of kerkelijke regels zijn van toepassing in het pastoraat? Waar liggen de pastorale bevoegdheden en verantwoordelijkheden? Vragen die van belang zijn om zicht te krijgen op de mogelijkheden en onmogelijkheden voor het pastoraat in de gemeente.

2.4.1 CGK-zijde

Het raadplegen van de landelijke website van de CGK levert ons het volgende op.⁴⁴ Er zijn drie deputaatschappen met betrekking tot doelgroepen- en categoriaal pastoraat op landelijk niveau: deputaten pastoraat in de gezondheidszorg, deputaten geestelijke verzorging varenden en deputaten geestelijke verzorging militairen. Maar er is geen deputaatschap ten behoeve van het pastoraat op plaatselijk niveau, bijvoorbeeld voor advies of toerusting.

Wel is er voor de plaatselijke kerken een landelijk Concept-beleidsplan Christelijke Gereformeerde Kerken beschikbaar. Hierin wordt onder andere het bezoeken en bijstaan van zieke en bejaarde leden en van andere leden in moeilijke omstandigheden als activiteit genoemd. Dit conceptbeleidsplan is echter geen dictaat, noch een formele regeling. Daarnaast staat voor de lokale gemeente en haar leden ter beschikking: een klachtenprocedure aangaande het misbruik van pastorale en andere kerkelijke gezagsrelaties én de “Stichting Meldpunt Seksuele Intimidatie/Misbruik binnen pastorale relaties”.⁴⁵

⁴³ Broekman, B., *Het kloppend hart van de gemeente. Vriendschap en geestelijke groei in de huiskring* (Kampen: Voorhoeve, 2009) pp. 44-46

⁴⁴ www.cgk.nl; geraadpleegd 14-10-12.

⁴⁵ Het Meldpunt is een samenwerkingsverband van de CGK, GKV en NGK.

Bij Prof. Dr. G.C. den Hertog (lid College van Bestuur Theologische Universiteit Apeldoorn) is navraag gedaan naar officiële visies, standpunten en beleidsdocumenten inzake het pastoraat. Het antwoord is, dat er geen officiële documenten zijn en een officiële of formele visie op pastoraat is er evenmin. Het enige wat voor handen is, zijn de kerkorde en de belijdenisgeschriften.⁴⁶

De kerkorde levert het volgende beeld op. Zoals bekend is één van de taken van de ambten het verlenen van pastorale zorg.⁴⁷ In artikel 23 van de kerkorde staat bij de taak van de ouderling expliciet vermeld: “Zij zullen jaarlijks huisbezoek afleggen.”. Ook het “Formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen” spreekt over de pastorale taak: het is onder andere de taak van de ouderling de gemeente trouw te bezoeken en de diaken heeft, samen met de andere ambten, zorg te dragen voor de gemeente. Een en ander kan echter niet opgevat worden alsof het pastoraat formeel alleen voorbehouden is aan de ambten. Wel is het zo dat het bieden van pastoraat vanuit het ambt voor vrouwen en niet-belijdende leden is afgesloten, omdat het ambt slechts openstaat voor mannelijke belijdende leden van de gemeente.

Artikel 6 van de Kerkorde 2010 regelt de benoeming tot bijzondere arbeid. Dit betreft het doelgroepen- en categoriaal pastoraat, in het bijzonder het pastoraat in de gezondheidszorg en penitentiaire inrichtingen en onder militairen en varenden. Voor benoeming komen alleen predikanten en beroepbare kandidaten in aanmerking. Hoewel woordverkundiging strikt genomen geen pastoraat is, wordt er volledigheidshalve op gewezen dat in het kader van de geestelijke verzorging van gehandicapten op grond van artikel 3, lid 7 aan een broeder -een ambtsdrager óf een gewoon lid- preekconsent verleend kan worden.

Volgens artikel 3, lid 8 is het mogelijk om aan een belijdend lid, op grond van een bepaalde opleiding of bekwaamheid, een bijzondere opdracht te verlenen. Uit de formulering valt de conclusie te trekken, dat hier mogelijkheden liggen om zowel mannen als vrouwen in te zetten in het pastoraat in de gemeente.

Kortom, de kerkorde zegt wel iets over de pastorale taak van de ambten en het landelijke doelgroepen- en categoriaal pastoraat door (kandidaat-)predikanten, maar zwijgt verder over alle andere zaken inzake het pastoraat in de gemeente en de rol van het gemeentelid daarin.

2.4.2 GKV-zijde

De landelijke website van de GKV levert ons de volgende informatie op.⁴⁸ Het deputaatschap “Huwelijk en echtscheiding” heeft onder andere als taak het informeren van kerken met betrekking tot huwelijks counseling. Er is een deputaatschap “Seksueel misbruik in kerkelijke relaties”, waaronder ook het gezamenlijke meldpunt voor seksuele intimidatie en misbruik in het pastoraat valt. Daarnaast zijn er twee deputaatschappen voor doelgroepen- en categoriaal pastoraat: deputaatschap Geestelijke Verzorging Militairen en deputaatschap Pastorale zorg aan doven en slechthorenden. Net als bij de CGK, kent de GKV geen deputaatschap voor pastoraat in het algemeen.

Binnen de GKV kent men een aantal landelijke steunpunten. Eén daarvan is het Centrum Dienstverlening Gereformeerde Kerken: deze houdt zich bezig met advies en ondersteuning aan plaatselijke kerken en kerkleden. Het verzorgt onder andere diverse vormen van pastorale

⁴⁶ Het gaat om: Deputaten voor kerkorde en kerkrecht van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, *Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Het laatst gewijzigd en aangevuld door de synode van Huizen/Nunspeet (2010)* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2011) pp. 264; de Catechismus van Heidelberg; de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels.

⁴⁷ Zie de artikelen 16, 23 en 25 van de Kerkorde 2010, voor respectievelijk predikant, ouderling en diaken.

⁴⁸ www.gkv.nl; geraadpleegd 14-10-12.

toerusting en het kan ondersteunen bij visie- en beleidsvorming. Het Diaconaal Steunpunt, ten behoeve van de diaconieën van GKV én NGK, besteedt zijdelings ook aandacht aan pastorale aangelegenheden.

De huidige Kerkorde 1978 regelt niet zo veel inzake het pastoraat binnen de kerk, per saldo zelfs nog iets minder ten opzichte van de CGK.⁴⁹ Artikel 16 stelt dat predikanten “behoren goed acht te geven.....op de gemeente”. Volgens artikel 21 heeft de ouderling de herderlijke zorg over de gemeente (samen met de predikant) en dient hij huisbezoeken af te leggen. En een van de taken van de diaken, volgens artikel 22, is het zich door het huisbezoek op de hoogte stellen van de moeiten onder de gemeenteleden. Op grond van artikel 12 valt te concluderen dat de bevoegdheid tot het verrichten van een bijzondere taak berust bij de predikant. De pastorale taak van de ambten vindt zijn weerklank in het bevestigingsformulier voor de predikant en het bevestigingsformulier voor de ouderlingen en diakenen.

In 2008 is gestart met het proces om te komen tot een nieuwe kerkorde. Er ligt op dit moment een “versie in eerste lezing”, die voor definitieve vaststelling aan de Generale Synode van Ede in 2014 zal worden aangeboden.⁵⁰

In dit concept wordt veel meer op het pastoraat ingegaan. Als één van de taken voor predikant en ouderling wordt in de artikelen B9 en B23 de herderlijke zorg aan de gemeente genoemd. Daarnaast noemt artikel B23 als taak voor de ouderling het zo vaak als nodig, maar ten minste eenmaal per jaar, bezoeken van de gemeenteleden en noemt artikel C48.3 de taak van het toerusten van de gemeente middels het pastoraat. Op grond van artikel B10 kunnen alleen predikanten ingezet worden voor een bijzondere taak in het pastoraat, zoals de geestelijke verzorging in de gezondheidszorg, bij justitie of bij defensie. In artikel B24 worden onder andere de volgende taken van de diaken genoemd: het onderkennen van sociale moeiten én het stimuleren van de onderlinge zorg. En artikel B29 verplicht de kerkenraad (predikant en ouderlingen) en diaconie om ten minste twee maal per jaar over het pastoraat en diaconaat te overleggen.

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat de artikelen B6.4 en B23.5 ruimte bieden om één of enkele ouderlingen speciaal te belasten met het pastoraat, voor zover dat uitstijgt boven de in de nieuwe kerkorde genoemde minimale verplichtingen en verantwoordelijkheden.

Ook hier geldt dat al deze artikelen níet duiden op het pastoraat als exclusieve taak voor de ambten. Zo kunnen op grond van artikel B23.4 gemeenteleden ingezet worden om ouderlingen te assisteren in het pastoraat. In artikel C35 wordt de gemeente opgeroepen de kerk (en de wereld) te dienen met de haar geschonken gaven (ambtsdragers stimuleren dit): hier ontstaat ruimte om te dienen in het pastoraat. Daarnaast noemt artikel C49 de volgende drie zaken: (1) gemeenteleden zien in liefde naar elkaar om en dienen elkaars heil en welzijn, (2) gemeenteleden -en ambtsdragers- dragen voor hun eigen deel bij aan de pastorale zorg in de gemeente en (3) de kerken zorgen voor pastoraat in bijzondere situaties. Tot slot kan op grond van artikel B31 een kerkelijk werker benoemd worden voor een deel van het dienstwerk in de gemeente. Dit kan dus ook het pastoraat aangaan.

⁴⁹ *Acta van de Generale Synode Amersfoort-Centrum 2005 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Bijlage XVII - I, Tekst van de geldende kerkorde*, www.gkv.nl/downloads/acta2005-bijlage-17-1-tekst-geldende-kerkorde/6127

⁵⁰ *Deputaten herziening kerkorde, Kerkorde in eerste lezing* (Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Harderwijk 2011-2012) pp. 23, welke door de synode van Harderwijk in september 2012 is vastgesteld.

Omdat het ambt niet open staat voor vrouwelijke leden van de gemeente, kunnen zij niet actief zijn in het ambtelijk pastoraat. Dat het ambt voor hen niet open staat, staat overigens noch in de huidige kerkorde, noch in de nieuwe “Kerkorde in eerste lezing”.⁵¹

Echter, in de nieuwe “Kerkorde in eerste lezing” is wel artikel B6.5 gereserveerd voor de uitkomst van de discussie en bezinning over de vrouw in het ambt. Wellicht wordt het diakenambt opengesteld voor vrouwen uit de gemeente. Hoewel de discussie en bezinning over de positie van de vrouw en man in de kerk, inclusief het ambt, in z’n geheel nog gaande is binnen de GKV, vraagt een nieuwe kerkorde wel om een heldere positiebepaling.⁵²

Vanwege deze discussie en bezinning is al eerder in 2008 het *Deputaatschap M/V in de kerk* in het leven geroepen. Van de Generale Synode Harderwijk 2011 hebben de deputaten onder andere opdracht gekregen zich te buigen over de vraag binnen welke kaders vrouwen actief kunnen zijn in het pastoraat.

⁵¹ Omdat nergens gevonden kon worden dat het ambt slechts voorbehouden is aan mannen, of dat vrouwen hiervoor zijn uitgesloten, is contact gezocht met de voorzitter van het Deputaatschap M/V in de kerk. Het antwoord op de vraag waar dan wél staat dat vrouwen geen ambt kunnen bekleden, is tweeledig. Ten eerste staat in artikel 20 van de huidige kerkorde dat voor de bevestiging in het ambt gebruik gemaakt moet worden van het vastgestelde formulier: in dit “Formulier om ouderlingen en diakenen te bevestigen” wordt gesproken over de namen van *broeders*. Ten tweede wordt gewezen op de historische context: “*Het staat nergens, omdat het voor de 20ste eeuw nooit een issue was. Niet bij de gereformeerden, niet bij de hervormden, niet bij de katholieken. NGB art.31 formuleert dan ook als vanzelfsprekend in de mannelijke vorm als het gaat om de verkiezing van ambtsdragers. Bedenk dat het vrouwenstemrecht in 1930 en 1978 nog werd afgewezen en pas in 1993 door de GS Ommen van de GKV werd toegestaan. Voor die tijd werd er alleen gestemd door de ‘manslidmaten’. Als vrouwen niet mogen kiezen, dan zeker niet gekozen worden.*”

Dit tweeledige antwoord is schriftelijk ontvangen op 22 oktober 2012.

⁵² Zie Toelichting B7 uit de *Memorie van toelichting op Werkorde 2*, gkv.nl/herziening-kerkorde/10936

3 Pastoraat in de CGKV-Woerden

3.1 Historie

3.1.1 Pastoraal beleid

Ten behoeve van een juiste beeldvorming is het noodzakelijk terug te gaan naar een aantal jaren geleden.

In 1999 verschijnt er een notitie met aanbevelingen van de toenmalige, net aangetreden predikant.⁵³ Daarin wordt onder andere gesproken over het vergroten van de onderlinge betrokkenheid, het (meer) wijkgericht werken en het ontdekken en benutten van de gaven in de gemeente.

Vervolgens verschijnt in 2002 een notitie met betrekking tot de gemeenteorganisatie.⁵⁴ Om de doelstelling van een kerkelijke gemeente te kunnen verwezenlijken, wordt geadviseerd wijzigingen aan te brengen in de kerkelijke organisatie én tot het vormen van een toekomstvisie.

Naar aanleiding van de bezettingsproblemen van de kerkenraad en de noodzaak tot het vaststellen van een koers voor de gemeente, verschijnt in 2003 weer een notitie over de gemeenteorganisatie.⁵⁵ Eén van de in deze notitie genoemde prioriteiten is pastoraat en diaconaat (geloofsbeleving en omzien naar elkaar). Hierover wordt onder andere het volgende gesteld. “Het verkleinen van wijken maakt een intensievere pastorale en diaconale arbeid mogelijk. Uitgangspunt hierbij blijft dat een centrale pastorale en diaconale taak voor ambtsdragers blijft weggelegd en dat het moeilijk blijft deze taken beter in de gemeente te verdelen.Op deze wijze zouden leden gericht ingezet kunnen worden bij pastoraat en diaconaat in de eigen wijk”.⁵⁶

Het is niet exact aan te geven wanneer, maar in deze periode verschijnen ten minste nog vier notities over het wijkgericht werken, het bezoekwerk en het pastoraat.⁵⁷

Opgemerkt dient te worden dat het hierboven steeds om notities gaat, bedoeld voor verdere discussie en bezinning, en geen officieel beleid of beleidsplannen, of dat niet valt vast te stellen in hoeverre een en ander is bekrachtigd tot officieel beleid.

Vanaf 2003 zijn de gemeenten CGK-Woerden en GKV-Woerden/Bodegraven actief bezig met een proces tot eenwording. Uiteindelijk leidt dit ertoe dat de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden in september 2008 officieel van start gaat. Tussentijds verschijnt er een officieel rapport om de integratie voor te bereiden. In dit rapport wordt ook ingegaan op het huisbezoek en het onderlinge pastoraat en diaconaat, zoals dat in de beide gemeenten

⁵³ Groenleer, J., *Structuur in het gemeentewerk* [september 1999]

⁵⁴ Roos, A. en Groeneweg, W., *Notitie nieuwe gemeenteorganisatie (1)* (januari 2002)

⁵⁵ Groeneweg, W., *Notitie gemeenteorganisatie Christelijk Gereformeerde Kerk Woerden* (juli 2003)

⁵⁶ Groeneweg, *Notitie gemeenteorganisatie*, pp. 1-2

⁵⁷ Z.n., *Notitie organisatie bezoekwerk* (z.j.); z.n., *Notitie organisatie pastoraat* (z.j.); z.n., *Conceptregeling functioneren wijkteams* (z.j.); z.n., *Instructie voor de pastorale bezoeker M/V* (z.j.)

plaatsvindt. De conclusie luidt dat er belangrijke verschillen zijn en dat deze verschillen om doordenking vragen voor de aanpak in de nieuwe situatie.⁵⁸

In de kaderregeling van de nieuwe samenwerkingsgemeente wordt niet expliciet over pastoraat gesproken. Wel wordt bij de werkwijze van de kerkenraad aangegeven dat het ook een pastorale taak heeft en hieraan invulling geeft en dat ernaar gestreefd wordt per adres jaarlijks een huisbezoek af te leggen.⁵⁹

In februari 2006 verschijnt vanuit de kerkenraad een toekomstvisie voor de gemeente. De kernthema's zijn: "de gemeente als gemeenschap", "uitdragen van het ons gegeven geloof" en "twee gemeenschappen integreren". Pastoraat als zodanig wordt in deze visie niet genoemd. In het stuk wordt gesproken over het reisplan van de kerkenraad. Het is echter onduidelijk of het hier gaat om een nader uit te werken notitie of een bekrachtigd beleidsdocument.⁶⁰

Begin 2008 start het Jetro-beraad, een denktank van gemeenteleden welke met voorstellen voor het gemeentewerk wil komen. Aanleiding is de onderbemensing op verschillende terreinen en niveaus binnen de gemeente. Eén van de uitgangspunten is de inzet van de in de gemeente aanwezige gaven.⁶¹

In juli 2008 verschijnt een rapport met voorstellen. De voorstellen betreffen drie aandachtsgebieden: "gaven in de gemeente", "het pastoraat en de wijk" en ten slotte "taakgroepen als organisatieprincipe in de gemeente". In de adviezen is een centrale rol weggelegd voor de wijken met betrekking tot het onderlinge pastoraat en diaconaat. Daarnaast wordt onder andere voorgesteld de pastoraal bezoekers gemeentebreed en doelgroepgericht in te zetten én het opzetten van een pastoraal team.⁶²

Naar verluidt heeft de bezinning op dit rapport met betrekking tot het maken van beleidsvoornemens langere tijd op zich laten wachten: pas medio 2010 vindt inhoudelijke bespreking binnen de kerkenraad plaats. Ook is dit rapport ter sprake gekomen in de gesprekken rondom de beroeping van de huidige predikant (2010).

We willen ook nog wijzen op de notitie "De wijken inschakelen".⁶³ Naar alle waarschijnlijkheid is dit een notitie van meer recente datum, met als doel bezinning en discussie over het toewijzen van taken op wijkniveau. Aan de hand van de kernwoorden "omzien naar elkaar", "dienen", "opbouwen" en "(ver)troosten", wordt een veelheid aan taken genoemd. Een aantal van deze taken is ambtelijk en andere taken kunnen (deels) in de wijken worden ondergebracht. Het gaat er hier uitdrukkelijk ook om pastorale taken en activiteiten aan de wijken toe te delen. In hoeverre deze notitie is bekrachtigd of tot beleidsbeslissingen heeft geleid is onduidelijk.

Ook rondom het jeugdwerk en jeugdpastoraat zijn in het verleden meerdere notities verschenen.⁶⁴ En ook hier is niet zonder meer te achterhalen welke besluiten hierover

⁵⁸ Beek, E. van, e.a., *Op weg naar eenheid! Eindrapport van de Commissie Voorbereiding Integratie CGK Woerden en GKV Bodegraven-Woerden* (Woerden, 2005) p. 7

⁵⁹ Prins, F. en Groeneweg, W. (red.), *Kaderregeling Samenwerkingsgemeente CGKV Woerden* (z.p., 2009) pp. 17-18

⁶⁰ z.n., *Toekomstvisie voor de gemeente* (Woerden, 2006) pp. 1-2

⁶¹ Zie daarvoor de uitnodigingsbrieven "Het Jetro-beraad" van C. Sneep namens de kerkenraad van 7 februari 2008 en de "Uitnodiging voor het Jetro-beraad" van C. Sneep en N. van Straten van 6 maart 2008.

⁶² z.n., *Jetro Beraad Rapport juli 2008* ([Woerden], 2008) pp. 1-3

⁶³ z.n., *De wijken inschakelen* (z.p., z.j.) 3 pp.

⁶⁴ Groenleer, J., *Kind en eredienst* (z.p., 1999) 2 pp.; Sneep, C., *Concept Taken kerkelijk jeugdwerk* (z.p., 2000) 1 p.; Jan, Eric en Wim, *Plan van aanpak jongeren* (z.p., 2002) 4 pp.; z.n., *Taakomschrijving pastoraal jeugdwerk herzien* (z.p., z.j.) 1 p.

genomen zijn en welk beleid officieel geldt. Een bekrachtigd document of beleidsplan ontbreekt. Midden jaren 2000 zijn er twee pastoraal jeugdwerkers en een coördinator jeugdwerk actief.

Vanaf het ontstaan van de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden (2008) ondergaat het jeugdwerk een doorstart en vindt er onder leiding van de opgerichte jeugdcommissie een doorontwikkeling plaats. Het belang van de jeugd komt onder andere tot uiting in de kaderregeling, waarin expliciet een hoofdstuk Jeugdwerk is opgenomen.⁶⁵

3.1.2 Pastoraat en wijken

Zoals reeds in de paragraaf hiervoor wordt aangegeven, is een van de doelen van kleinere wijken het (onderlinge) pastoraat meer in en door de wijken te laten plaatsvinden.

Waren er voorheen vier grote wijken, met ingang van het kerkelijk jaar 2004/2005 is de Christelijk Gereformeerde Kerk Woerden opgedeeld in tien kleinere wijken. En als gevolg van het ontstaan van de Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, is er vanaf januari 2009 wederom een vernieuwde wijkindeling, nu met elf wijken.

Elke wijk kent een wijkteam. In eerste aanleg bestaat het wijkteam uit een wijkouderling, wijkdiaken, pastoraal bezoeker en een wijkcoördinator. De eerste drie personen bedienen een of meerdere wijken en komen daarmee niet per se uit de desbetreffende wijk zelf. De functie van wijkcoördinator wordt wél bekleed door een gemeentelid uit de desbetreffende wijk.⁶⁶

Er is vanaf het kerkelijk jaar 2004/2005 daadwerkelijk een aantal pastorale bezoekers actief. Het is echter zeer aannemelijk te veronderstellen dat er nooit een periode is geweest waarop alle wijken van een pastorale bezoeker waren voorzien.⁶⁷ In de loop van de daarop volgende jaren raakt deze functie geheel onbemand (naar alle waarschijnlijkheid vanaf medio 2008), waarmee de pastorale bezoeker als functie geheel buiten beeld raakt. De pastorale bezoeker wordt als zodanig al enige tijd niet meer bij de wijkfuncties genoemd.

Tevens is het bemensen van de posities van wijkcoördinator al jaren een probleem. Er zijn vaak meerdere vacatures. Met betrekking tot het pastoraat is dit niet onbelangrijk: ook aan de wijkcoördinator is een pastorale taak toebedeeld. Dit blijkt althans uit diverse notities.⁶⁸ Anderzijds ontbreekt er een officieel bekrachtigd document of formele regeling, waarin de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de wijkteamleden is geregeld.

3.2 Praxis

3.2.1 Kerkenraad

Een van de taken van de kerkenraad is het afleggen van huisbezoeken. De ouderlingen en diakenen zijn verdeeld over de diverse wijken en dragen als zodanig verantwoordelijkheid voor de desbetreffende wijk. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen pastorale

⁶⁵ Prins en Groeneweg, *Kaderregeling Samenwerkingsgemeente*, pp. 21-23

⁶⁶ Z.n., *Notitie organisatie bezoekwerk*; z.n., *Notitie organisatie pastoraat*; z.n., *Conceptregeling functioneren wijkteams*; z.n., *Instructie voor de pastorale bezoeker M/V*

⁶⁷ Veen, H. van der, *Stageleeropdrachten*, p. 16.

⁶⁸ Z.n., *Notitie organisatie bezoekwerk*; z.n., *Notitie organisatie pastoraat*; z.n., *Conceptregeling functioneren wijkteams*

huisbezoeken en diakonale huisbezoeken. De laatste worden in principe door de diakenen afgelegd en hebben geen vaste frequentie, maar vinden plaats op basis van hulpvraag. De predikant heeft geen eigen wijk; hij richt zich vooral op de pastorale situaties die meer aandacht behoeven en op het crisispastoraat.

De pastorale huisbezoeken worden normaliter door de wijkouderling afgelegd. Deze huisbezoeken vinden, conform interne afspraken, in principe jaarlijks plaats.⁶⁹ In de praktijk krijgen sommige gemeenteleden, indien de pastorale situatie daar om vraagt, meer dan één bezoek per jaar. Sommige gemeenteleden krijgen echter minder dan één keer per jaar huisbezoek; dit gebeurt op grond van een beoordeling door de ouderling, als deze vindt dat een jaarlijks huisbezoek niet noodzakelijk is.

De maandelijkse kerkenraadsvergaderingen zijn verdeeld in een bestuurlijke en een pastorale vergadering en vinden om de beurt plaats. De pastorale vergadering richt zich vooral op het pastoraat en de afgelegde en nog af te leggen huisbezoeken.

Een pastorale raad of commissie is niet aanwezig in de gemeente. Vanuit de kerkenraad is er geen toerusting en/of aansturing van vrijwilligers die in het pastoraat actief zijn. Wel gaan de leden van de kerkenraad gemiddeld één keer per zittingsperiode naar een toerustingsavond.

Er is enigszins sprake van doelgroepenpastoraat: naast gezinsbezoeken door ambtsdragers zijn er enkele vrijwilligers van wie bekend is dat die ouderen bezoeken (zie hieronder). Het jeugdpastoraat is in volle ontwikkeling (zie hieronder).

In principe zijn er geen (periodieke) contacten of overlegvormen met derden buiten de gemeente, zoals hulpverleningsinstanties en landelijke kerkelijke bureaus. Wel heeft vrij recent St. De Driehoek een presentatie voor de kerkenraad gehouden.

3.2.2 Wijken

Naast de wijkouderling en wijkdiaken is op wijkniveau óók de wijkcoördinator formeel aanspreekpunt met betrekking tot pastorale aangelegenheden. Normaliter voeren deze drie personen periodiek overleg. Over het geheel van alle wijken gezien, is het echter onduidelijk in hoeverre en op welke wijze er overleg plaatsvindt. Enige structuur lijkt te ontbreken. Er wordt echter wel geconstateerd dát er feitelijke contacten zijn.

Geregeld hoort men nog steeds de roep dat het pastoraat in de wijk moet plaatsvinden, dáár moet het gebeuren. Tegelijkertijd blijft de klacht aanhouden dat het wijkgericht werken niet van de grond komt of niet voldoende functioneert. Dit geluid komt niet alleen voort uit de kerkenraad, maar ook uit de wijken zelf. De huidige stand van zaken na acht jaar kleine wijken komt hierop neer dat het doel van meer aandacht en tijd voor pastoraat in en door de wijken volledig is gemist.

Het is overigens wel zo dat er verschillen in functioneren bestaan tussen de wijken. Sommige wijken functioneren beter dan andere. Het komt voor dat in een bepaalde wijk de participatie of het aantal wijkavonden in de loop van de tijd afneemt. Het tegenovergestelde gebeurt ook: een (matig functionerende) wijk gaat in de loop van de tijd beter functioneren.

⁶⁹ Overigens wordt deze frequentie door de twee kerkordes voorgeschreven.

In de interviews met de wijkcoördinatoren zal nader op de feitelijke situatie van de wijken worden ingegaan. Hieraan zal apart aandacht worden besteed.

3.2.3 Jeugd

Al langere tijd legt een van de leden van de jeugdcommissie (pastorale) bezoeken af onder de jongeren in de gemeente. Het jongerenpastoraat zal volgens planning vanaf het najaar 2012 verder concrete invulling krijgen. Zo heeft bijvoorbeeld een aantal gemeenteleden in de afgelopen periode een pastorale training gevolgd en is recentelijk een aantal pastorale jeugdwerkers aangesteld.

De jeugdcommissie zet zich ook in voor het ontwikkelen en formuleren van een visie voor het jeugdbeleid in de gemeente, inclusief jongerenpastoraat. Dit heeft ze gedelegeerd aan een tijdelijke “werkgroep jeugdbeleid”, die vanaf najaar 2011 daarmee bezig is. Inmiddels is het concept van deze visie gemeentebreed besproken en wordt de feedback uit de gemeente op dit moment verwerkt.

In de in 2011 vastgestelde visie en strategische doelen voor de gemeente wordt de jeugd uitdrukkelijk genoemd.⁷⁰ Beleidsmatig heeft dit ertoe geleid dat m.i.v. juni 2012 de functie van jeugdouderling is ingesteld.

Er is periodiek overleg tussen de kerkenraad en de jeugdcommissie.

3.2.4 Vrijwilligers

Het is het bekend dat er enkele gemeenteleden actief zijn in bezoekwerk. Dit gebeurt op eigen initiatief. In een aantal gevallen gebeurt dit door gemeenteleden die dit vroeger ook al deden, maar toen uit hoofde van een taak of functie. Het gaat hier niet om min of meer georganiseerd bezoekwerk vanuit een wijk.⁷¹ Er is echter geen enkele vorm van periodiek contact of overleg tussen deze vrijwilligers en de kerkenraad of pastoraal verantwoordelijken.

3.3 Visie op pastoraat

In mei 2011 houdt de kerkenraad een aantal visiedagen. Doel is om inzicht te krijgen in dat wat voor de gemeente belangrijk is. Met behulp van een SWOT-analyse worden, naast een visie en missie, vier strategische doelen geformuleerd. Daarbij staan de volgende kernwoorden centraal: navolging, gastvrij, verbonden, jeugd én gaven. Een en ander wordt vastgelegd in een visiedocument. Dit visiedocument wordt wél vastgesteld, namelijk in de kerkenraadsvergadering van 14 juni 2011. Dit document wordt vervolgens in een gemeentevergadering in februari 2012 besproken.⁷²

Gezien vanuit de hierboven geschetste historie is het zeer opvallend dat pastoraat niet expliciet genoemd wordt in de SWOT-analyse. Dit heeft logischerwijs tot gevolg dat het ook niet terugkeert in de visie, missie en strategische doelen. Wel wordt in de SWOT-analyse bij de zwakke punten het omzien naar elkaar in de wijken genoemd.⁷³ Navraag bij de predikant levert op dat “pastoraat” impliciet verweven zit in de sterke onderlinge verbondenheid en zorg naar binnen en naar buiten toe, zoals verwoord in de visie en de strategische doelen. De

⁷⁰ z.n., *Visiedocument* (Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, [2011]), p. 1

⁷¹ Dit bezoekwerk is een goed voorbeeld van een vorm van omzien naar elkaar of onderling pastoraat.

⁷² *Visiedocument* en de uitnodigingsbrief voor de gemeentevening “Visie op onze gemeente” op 15 februari 2012

⁷³ *Visiedocument* en de PowerPoint-presentatie van de gemeentevening van 15 februari 2012

kerkenraad erkent echter wel dat het huidige pastoraat niet functioneert zoals men het eigenlijk wel zou willen.⁷⁴

Het zal duidelijk zijn geworden dat er al jaren naar gestreefd wordt om een niet onaanzienlijk deel van het uitvoerend pastoraat in de wijken neer te leggen. Daarnaast blijft er voor de kerkenraad een rol weggelegd in het pastoraat.

Een officiële visie op pastoraat ontbreekt. Als we echter kijken naar de inhoud van dit hoofdstuk tot nu toe, kan impliciet van de volgende visie op pastoraat gesproken worden: “omzien naar elkaar (pastoraat) binnen de grenzen van kleine gemeenschappen waar iedereen elkaar kent (wijken)”.

Daarnaast staat in het projectplan van dit onderzoek de volgende visie verwoord: “De visie van de gemeente is om het pastoraat ín en dóór de gemeente te laten plaatsvinden”. Het is beter te spreken van een interne visie van de kerkenraad. Een officiële status ontbreekt en het is onbekend in hoeverre deze visie met de gemeente is gecommuniceerd en/of door de gemeente wordt onderschreven.

⁷⁴ Zo blijkt o.a. uit de voorbereidende gesprekken voor dit afstudeerproject met de predikant en tenslotte uit het bestaan van deze projectopdracht.

4 Bevindingen praktijkonderzoek

Het praktijkonderzoek is hoofdzakelijk gericht op het verkrijgen van een getrouw en reëel beeld van het *feitelijk* functioneren van het pastoraat, hoe er in de gemeente tegen pastoraat wordt aangekeken, welke ervaringen men met het pastoraat heeft en hoe het pastoraat op wijkniveau functioneert. De *gewenste situatie* voor het pastoraat wordt immers al door de doelstelling van de projectopdracht verwoord. Daarom richt het praktijkonderzoek zich slechts in beperkte mate op de door anderen dan de kerkenraad gewenste situatie.

Hoofdthema is dus het pastoraat, maar omdat hierin al heel lang een zeer belangrijke rol is weggelegd voor de wijken, wordt ook stilgestaan bij het functioneren van de wijken zelf.

Voor het praktijkonderzoek is gebruik gemaakt van een persoonlijk interview met de praeses van de kerkenraad, een telefonisch interview met de wijkcoördinatoren, een schriftelijke enquête onder een aantal kerkenraadsleden en een schriftelijke enquête onder een aantal gemeenteleden. Beide enquêtes zijn grotendeels identiek. Maar om zoveel mogelijk bij de eigen populatie aan te sluiten, bevatten beide enquêtes enkele specifieke vragen.

Er is gekozen voor kwalitatief opgezet onderzoek, wat betekent dat de interviews en enquêtes bijna geheel uit open vragen bestaan. Voordeel van kwalitatief onderzoek is dat het de mogelijkheid biedt respondenten zoveel mogelijk zelf aan het woord te laten en hun meningen en ervaringen te laten uiten.

4.1 Opstellen vragen interviews en enquêtes

Basis voor de interview- en enquêtevragen zijn in de eerste plaats de eerste vier deelvragen zoals verwoord in § 1.2 Probleem en doelstelling:

1. Wat is effectief pastoraat?
2. Hoe functioneert het pastoraat op dit moment, welk beeld heeft men daarbij en hoe is deze situatie ontstaan?
3. Welke visies op pastoraat leven er binnen de gemeente: bij kerkenraad, predikant, gemeenteleden en de twee achterbannen van CGK en GKV?
4. Wat zijn de gevolgen of is de betekenis van het gavengericht gemeente-zijn voor het pastoraat?

Als basis dient in de tweede plaats de theorie van het pastoraat, zoals deze wordt behandeld in hoofdstuk 2. Het gaat dan in het bijzonder om de volgende aspecten:

- Definiëren van wat pastoraat eigenlijk is
- Functies van pastoraat (inhoud)
- Vormen of niveaus van pastorale zorg
- Pastorale activiteiten (soorten)
- Pastoraal beleid
- Doelstellingen van het pastoraat
- De structuur of onderdelen (doelgroepen) van het pastoraat
- Verantwoordelijkheid (leiding) en uitvoering (participanten)
- Overleg en communicatie
- Pastorale toerusting

4.1.1 Interview praeses kerkenraad

Het interview met de praeses gaat in op de feitelijke situatie rondom het pastoraat in de gemeente, de situatie zoals die nu is, niet om de gewenste situatie. Dit gebeurt aan de hand van zeven vragen. Zes vragen gaan in op beleid, structuur, uitvoering, overleg en communicatie, leiding en toerusting. Eén vraag betreft de kleine wijken.

Voor de interviewvragen wordt verwezen naar “Bijlage 2: Interviewvragen praeses inzake feitelijke situatie pastoraat”.

4.1.2 Interviews wijkcoördinatoren

Zoals eerder vermeld, spelen de wijken en hun wijkteams een belangrijke rol in het vervullen van de pastorale functie van de gemeente. Anderzijds klinken er al jaren geluiden dat de wijken niet naar behoren functioneren. Om het huidige functioneren van de wijken in beeld te brengen zijn alle wijkcoördinatoren met een telefonisch interview benaderd. Er zijn tien vragen gesteld, waarvan acht vragen de feitelijke situatie met betrekking tot organisatie en operationaliteit, activiteiten, overleg, begeleiding/toerusting, deelname en participatie. Twee vragen betreffen mogelijk gewenste veranderingen.

Omdat de projectopdracht niet het functioneren van het wijkgericht werken van de gemeente betreft, gaat het hier slechts om een globale indicatie over het functioneren van de wijken. Vragen over het pastoraat in de wijken zijn opgenomen in de twee enquêtes onder gemeenteleden en kerkenraadsleden.

Voor de interviewvragen wordt verwezen naar “Bijlage 3: Interview wijkcoördinatoren”.

4.1.3 Enquête kerkenraadsleden

Om inzicht te krijgen waar kerkenraadsleden staan ten opzichte van het pastoraat, wat hun meningen en ervaringen zijn, is onder zes leden van de kerkenraad een schriftelijke enquête gehouden. Het gaat in deze enquête om hun *persoonlijke* mening en ervaring.

De enquête omvat acht hoofdvragen, waarvan er vier uiteenvallen in twee of drie subvragen.

In de enquêtevragen komen de volgende onderwerpen aan bod:

- Wat pastoraat is, welke kijk men daarop heeft
- Eigen rol of functioneren in het pastoraat
- De feitelijke situatie m.b.t. het pastoraat
- De gewenste situatie m.b.t. het pastoraat
- De wijken en het pastoraat
- Pastoraat in relatie tot ambt en gaven

Een hoofdvraag of subvraag kan tegelijk onder meerdere onderwerpen vallen. Twee vragen gaan nader in op het pastoraat in de wijken.

Voor de enquêtevragen wordt verwezen naar “Bijlage 4: Enquête kerkenraadsleden”.

4.1.4 Enquête gemeenteleden

Ook is de mening en ervaring van gemeenteleden onderzocht. Daarvoor zijn twaalf personen benaderd, waarvan er tien de enquête hebben ingevuld. De twee personen die de enquête niet hebben ingevuld, zijn beiden randkerkelijk.⁷⁵

⁷⁵ Bij telefonische navraag gaf één persoon aan op dat moment geen tijd te hebben, en één gaf aan “het helemaal heeft gehad met de CGKV-Woerden” (n.a.v. meerdere teleurstellingen): ook dit zijn in zekere zin “antwoorden”.

De enquête omvat acht hoofdvragen, waarvan er vijf uiteenvallen in twee of drie subvragen en heeft dezelfde onderwerpen als de enquête voor de kerkenraadsleden. Ook hier gaan twee vragen in op het pastoraat in de wijken, dezelfde die aan de kerkenraadsleden zijn gesteld. Voor de enquêtevragen wordt verwezen naar “Bijlage 5: Enquête gemeenteleden”.

4.2 Uitkomsten

4.2.1 Interview praeses kerkenraad

De antwoorden op de interviewvragen zijn in hun geheel verwerkt in § 3.2 Praxis. Daarom zal hier niet verder op de antwoorden worden ingegaan.

4.2.2 Interviews wijkcoördinatoren

Alle wijkcoördinatoren waren zeer welwillend om aan het interview deel te nemen. Overigens is het opvallend dat zo goed als alle benaderde coördinatoren zeer veel waarde hechten aan een *vertrouwelijke* verwerking van de individuele antwoorden op de interviewvragen.

De uitkomsten van de gehouden interviews kunnen als volgt worden samengevat.

Bijna de helft van de elf wijken heeft een vacature voor een wijkcoördinator. Het is aannemelijk dat deze vacatures én het geringe aantal bezoekers op wijkavonden, reden zijn dat er acht wijken zijn die in een duoschap onderling samenwerken.

Eén wijk is in het geheel niet actief. Van de tien andere, actieve wijken komt de helft zes keer per jaar bijeen en de andere helft drie á vier keer. Gemiddeld is op een wijkavond een derde deel van de wijk aanwezig en behoort een vierde deel van de wijkleden tot de kern van vaste bezoekers. In de overgrote meerderheid van de actieve wijken zijn meerdere personen betrokken bij het voorbereiden of leiden van een wijkavond. Bijna alle actieve wijken kennen naast de wijkavond één of meer andere activiteiten.

De coördinatoren kennen geen periodieke vorm van overleg, noch met elkaar, noch met de kerkenraad, terwijl vijf van de zes coördinatoren hieraan wél behoefte hebben. Sommigen hebben incidenteel contact met een andere coördinator of met de wijkouderling en/of wijkdiaken. Er is geen begeleiding of toerusting voor de coördinatoren, terwijl de behoefte er wel is, zeker als de functie zwaarder wordt. Ook heerst er onduidelijkheid over de functieinvulling.

Voor de verwerkte antwoorden per interviewvraag, wordt verwezen naar “Bijlage 3: Interview wijkcoördinatoren”. Tevens worden daar enkele typerende of opmerkelijke reacties van respondenten weergegeven. Voor een aantal cijfermatige uitkomsten op wijkniveau wordt verwezen naar “Bijlage 6: Wijkparticipatie in cijfers”.

4.2.3 Enquête kerkenraadsleden

Hier volgt een samenvatting van de uitkomsten van de enquête onder kerkenraadsleden.

Op wat pastoraat is, wordt gevarieerd geantwoord, maar alle respondenten relateren pastoraat in ieder geval aan geestelijke opbouw, geestelijke of herderlijke zorg en/of omzien naar elkaar. Allen noemen ten minste drie benodigde gaven of capaciteiten; favoriet zijn: luisteren en gesprekstechniek, Bijbelkennis en vermanen. Vier respondenten antwoorden volmondig “ja” op de vraag of men ook zelf over deze gaven beschikt; bij de twee anderen is enige reserve of terughoudendheid te bespeuren.

Volgens allen komen er in het huidige pastoraat meerdere knelpunten, tekortkomingen etc. voor. Een rode draad hierin is dat, gezien de hoeveelheid pastoraal werk, er te weinig personen zijn die in het pastoraat actief zijn. En bijna alle respondenten geven aan in meer of mindere mate ontevreden te zijn over eigen pastoraal functioneren. Slechts één respondent uit zich alleen maar positief over eigen functioneren.

De respondenten zijn unaniem van mening dat het pastoraat niet aan het ambt gebonden is. Op één na geven allen aan dat het een verantwoordelijkheid of taak van de gehele gemeente is. Eén respondent wijst in het bijzonder op pastoraat als taak voor anderen op grond van gaven (1 Kor 12). Er wordt heel gevarieerd gedacht over het verschil in pastoraat en bezoekwerk door predikant, ouderling, diaken en/of pastoraal bezoeker, zowel naar verantwoordelijkheid als naar uitvoering.

De respondenten bezoeken allen geregeld tot altijd/zeer vaak de wijkavond in de eigen wijk. De ervaringen met het pastoraat in de eigen wijk zijn zeer divers; slechts één respondent is eenduidig positief. Tweederde van de respondenten mist ook iets in het wijkpastoraat, en zij noemen zaken die in meer of mindere mate met onderlinge ontmoeting te maken hebben. Het idee van pastoraat dat hoofdzakelijk in en door de wijken plaatsvindt, wordt slechts door de helft gedragen; wel kan “tussen de regels door” gelezen worden, dat allen voor een versteviging van het wijkpastoraat zijn.

Allen zijn van mening dat toerusting en scholing in het pastoraat nodig is, hoewel men onderling verschilt over de invulling daarvan.

Voor de verwerkte antwoorden per enquêtevraag, wordt verwezen naar “Bijlage 4: Enquête kerkenraadsleden”. Tevens worden daar enkele typerende of opmerkelijke reacties van respondenten weergegeven.

4.2.4 Enquête gemeenteleden

Hier volgt een samenvatting van de uitkomsten van de enquête onder de gemeenteleden.

Op wat pastoraat is, wordt heel gevarieerd geantwoord; er bestaat geen gemeentebreed gedragen beeld. Wel wordt vaak de zorg voor en het omkijken naar anderen, al dan niet op geestelijk terrein, genoemd. Hetzelfde geldt voor benodigde gaven en capaciteiten voor het pastoraat: naast “luisteren” en “kennis” noemt men een scala aan gaven. Drie respondenten geven expliciet aan pastoraal actief te zijn en drie anderen zijn bereidwillig.

Over het algemeen heeft men geen helder of compleet beeld hoe het pastoraat in de gemeente is geregeld en vijf á zes respondenten laten zich tevens meer of minder negatief uit over de uitvoering van het pastoraat. Zeven respondenten noemen echter ook positieve zaken over het functioneren van het pastoraat, maar wat opvalt is dat dit hoofdzakelijk het onderlinge pastoraat betreft en dat het formele of ambtelijke pastoraat nauwelijks wordt genoemd.

Negen respondenten noemen een breed palet van veranderpunten met betrekking tot het pastoraat in de gemeente. Acht respondenten vinden dat het pastoraat ook door anderen dan de predikant, ouderling en diaken uitgevoerd kan worden. Volgens zeven respondenten zijn er zeker verschillen tussen het pastoraat door een predikant, ouderling, diaken of pastoraal bezoeker, onder andere in mate van formaliteit, in professionaliteit en in ernst of soort van problematiek.

Bij “eenvoudig” of “licht” pastoraat is een minderheid vóór toerusting en scholing in het pastoraat, maar bij “zwaar” of “echt” pastoraat vinden bijna alle respondenten dit wenselijk of noodzakelijk.

Zeven respondenten bezoeken altijd of zeer vaak de wijkavond, één doet dit geregeld en twee zelden of nooit. Er is een zeer grote verscheidenheid aan ervaringen met het pastoraat in de eigen wijk. Negen respondenten noemen positieve ervaringen en zeven van hen noemen ook minder positieve of negatieve ervaringen. Het pastoraat in de wijk wordt door zes

respondenten aan de wijkavond gerelateerd. Zes respondenten geven aan wel zaken te missen met betrekking tot het pastoraat in de wijk: het gaat dan hoofdzakelijk om zaken van organisatorische aard of zaken met betrekking tot houding en gedrag.

Er is geen eenduidigheid in een standpunt “voor” of “tegen” pastoraat dat hoofdzakelijk in en door de eigen wijk plaatsvindt. Er worden zowel meerdere argumenten vóór als tegen aangedragen. Er zijn maar drie respondenten die expliciet “voor” zijn.

Het valt misschien niet direct op, maar niet onbelangrijk is dat vier van de tien respondenten in de enquête aangeven teleurgesteld te zijn in (de frequentie van) het bezoekwerk: twee respondenten geven aan lang niet elk jaar huisbezoek te krijgen en twee respondenten geven aan naar aanleiding van hun persoonlijke situatie behoefte te hebben aan extra huisbezoek.

Voor de verwerkte antwoorden per enquêtevraag, wordt verwezen naar “Bijlage 5: Enquête gemeenteleden”. Ook daar worden enkele typerende of opmerkelijke reacties van respondenten weergegeven.

4.3 Onderlinge vergelijking

Als we de uitkomsten van de interviews met de wijkcoördinatoren en/of van de beide enquêtes naast elkaar leggen, kunnen we het volgende waarnemen.

Volgens de wijkcoördinatoren is gemiddeld een derde deel van de wijk op een wijkavond aanwezig, terwijl tweederde deel van de kerkenraadsleden en 70% van de gemeenteleden zegt altijd/zeer vaak op de wijkavond aanwezig te zijn. Dit betekent dat bij toeval veel “wijkbezoekers” zijn geënuquêteerd óf dat we bij *alle* cijfers rekening dienen te houden met een foutenmarge.⁷⁶

Aangezien acht wijken in duoschap hun wijkavonden organiseren (juist vanwege gebrek aan belangstelling en de bestaande vacatures?), doet de uitslag van het interview onder de wijkcoördinatoren realistischer over komen. Daarnaast zouden de samenwerkende wijken, op grond van het potentieel aantal bezoekers en een deelname van 70%, zeer grote wijkavonden moeten kennen: de opgegeven gemiddelde aantallen bezoekers laten in dat geval een onrealistische afwijking zien.⁷⁷

Over het algemeen heerst er in de gemeente nogal wat onduidelijkheid over wat pastoraat is en wat daarvoor nodig is of heeft men geen eenduidige mening.

Hoewel er ook positieve zaken zijn te noemen, is men bijna unaniem van mening dat het pastoraat in de gemeente (in algemene zin) anders, beter kan of moet. Hetzelfde geldt voor het pastoraat in de wijken, maar het beeld is hier wel wat genuanceerder: zowel onder de gemeenteleden als de kerkenraadsleden is er een kleine minderheid die niets mist in de wijk.

Er is een zeer groot draagvlak aanwezig om het pastoraat ook door niet-ambtsdragers te laten uitvoeren. Daarentegen is er weinig draagvlak te vinden om het pastoraat hoofdzakelijk in en door de wijken te laten plaatsvinden.

Op de vraag naar het onderscheid of verschil tussen het pastoraat en bezoekwerk door een predikant, ouderling, diaken of pastoraal bezoeker, wordt zowel door gemeenteleden als door kerkenraadsleden zeer verschillend geantwoord. Men heeft geen eensgezinde mening over de verantwoordelijkheid en uitvoering van het pastoraat door deze personen.

Over het algemeen worden toerusting en scholing belangrijk gevonden en is de behoefte daaraan groter dan dat ze daadwerkelijk plaatsvinden.

⁷⁶ M.a.w., een aantal antwoorden is niet een exacte weergave van de werkelijkheid.

⁷⁷ Zie daarvoor Bijlage 6: Wijkparticipatie in cijfers

5 Conclusies en aanbevelingen

Op grond van het bronnenonderzoek (hoofdstuk 2), de historie en praxis van het pastoraat in de gemeente, haar visie op pastoraat (hoofdstuk 3) en het praktijkonderzoek (hoofdstuk 4) kunnen de volgende conclusies en aanbevelingen worden benoemd.

- a) Met de visie voor de kleine-wijken-structuur is sterk de nadruk gelegd op pastoraat op wijkniveau, waardoor andere niveaus of vormen van pastoraat minder of mogelijk zelfs geen aandacht hebben gekregen. Het functioneren van de kleine-wijken-structuur is echter nooit goed en volledig van de grond gekomen.
- b) Er wordt geconstateerd dat het beleidsvormingsproces rond pastoraat (vanaf 1999) traag verloopt en onwillekeurig ontstaat het beeld van gebrek aan daadkracht. Het is onduidelijk welke besluiten genomen zijn en wat het formele beleid is. Inmiddels is er een beleidsmatige verschuiving waarneembaar: van expliciete aandacht voor pastoraat naar meer impliciete aandacht. Positieve uitzondering is de doorstart van het jeugdpastoraat. Er wordt geadviseerd besluiten en beleid expliciet te bekrachtigen, vast te leggen en maximaal te communiceren binnen de gemeente. Tevens wordt geadviseerd voor het verbeteringstraject van het pastoraat een zogenaamde “trekker” aan te wijzen.
- c) Om inhoud en vorm te kunnen geven aan het pastoraat in de gemeente, zal vooraf vastgesteld moeten worden wat onder pastoraat wordt verstaan. Daarnaast is het van belang de algemene doelen (functies) en de specifiek plaatselijke doelen van pastoraat vast te stellen.
- d) Het formuleren van pastoraal beleid en het opstellen van een beleidsplan is een effectieve manier voor het maken van afspraken en keuzes rondom pastoraat. Geadviseerd wordt om hier aansluiting te zoeken bij al bestaande methoden en modellen van gemeenteopbouw. Het beleidsproces zal ook moeten leiden tot het vaststellen van een pastorale structuur. Vanwege haar voordelen wordt het instellen van een pastoraal team aanbevolen.
- e) Landelijk is er formeel of kerkrechtelijk heel weinig vastgesteld en geregeld rond het pastoraat; dit geldt zowel voor de CGK als de GKV. Dit geeft de mogelijkheid voor de inzet van niet-ambtsdragers in het pastoraat en een eigen plaatselijke inrichting.
- f) In het pastoraat van de gemeente wordt sterk de nadruk gelegd op onderling pastoraat op wijkniveau. Bij onderling pastoraat op wijkniveau gaat het echter om informele pastorale contacten als *onderdeel* van het “omzien naar elkaar” in een wijk; het is slechts één van de mogelijkheden van pastoraat op het laagste niveau.
Pastoraat hoofdzakelijk in de wijken leggen vraagt minimaal om: (a) het goed en optimaal functioneren van alle wijken (iedereen blijft in beeld), (b) ten minste één persoon per wijk met de gave van het pastoraat, (c) wijkpastoraat dat uitstijgt boven het laagste niveau van pastorale zorg en (d) wijkpastoraat dat ten minste twee niveaus van zorg beslaat.
Echter, niet iedereen kan of wil participeren in een wijk. En het is nog maar de vraag of een wijklid bereid en in staat is zijn problemen in het collectief in te brengen (bij moeilijkheden vertoont men juist een terugtrekkende beweging). Bovendien vraagt pastorale zorg dat boven onderling pastoraat uitstijgt de nodige deskundigheid en zijn er alleen al voor de wijken minimaal 11 gemeenteleden met bijzondere pastorale kwaliteiten nodig.

- g) Daarnaast is het wijkgericht functioneren van de gemeente nooit goed en volledig van de grond gekomen. Naast een lage wijkparticipatie zijn met name de lage frequentie van het feitelijk aantal wijkavonden (en andere activiteiten) en de onderbezetting en zwakke positie van de functie van wijkcoördinator zorgelijk te noemen. Onderlinge relaties worden hierdoor moeizaam opgebouwd.
Op zichzelf is (het instellen van) een kleine-wijken-structuur nog geen garantie voor succes: daarvoor is méér nodig. Een en ander valt echter buiten het kader van deze opdracht. Daarom wordt hier volstaan met te verwijzen naar bijlage 7: “Over het functioneren van groepen” en naar het “Tenslotte” hieronder.
- h) Nog los van het huidige functioneren, mag er niet teveel verwacht worden van een kleine-wijken-structuur: het is niet de oplossing voor een degelijk en goed functionerend pastoraat. Hoewel kerkenraadsleden en gemeenteleden over het algemeen van mening zijn dat het pastoraat op wijkniveau voor verbetering vatbaar is, is er echter maar weinig draagvlak aanwezig voor pastoraat hoofdzakelijk in en door de wijken. Omdat er vraagtekens geplaatst moeten worden bij de haalbaarheid van pastoraat hoofdzakelijk in en door de wijk, wordt geadviseerd om deze beleidslijn los te laten. Het pastoraat is meer gebaat bij een evenwichtige spreiding over de diverse niveaus, doelgroepen- of categoriaal pastoraat en vormen van groepspastoraat (zie hieronder).
- i) Feitelijke uitvoering van het pastoraat gebeurt momenteel hoofdzakelijk door de kerkenraad, vooral door middel van jaarlijkse huisbezoeken. Een aantal gemeenteleden krijgt echter minder dan één keer per jaar huisbezoek. Dit heeft een zeker risico of valkuil: op voorhand kan namelijk niet zondermeer geconcludeerd worden dat er vanuit pastoraal oogpunt “niets aan de hand” is en er dus geen bezoek gewenst of nodig is. Door gemeenteleden wordt inderdaad een te lage frequentie van het (pastorale) huisbezoek als kritiekpunt genoemd.
Als het uitgangspunt blijft dat het huisbezoek óók een pastorale dimensie heeft, zullen er -vanuit pastoraal oogpunt gezien- andere keuzes gemaakt moeten worden. Daarom wordt geadviseerd iedereen jaarlijks te bezoeken. Daarnaast is een proactieve houding richting hen die behoefte hebben aan extra huisbezoek noodzakelijk; bijvoorbeeld door in die situaties waarin sprake is van een pastorale behoefte -of een *vermoeden* daarvan- op eigen initiatief meer frequent huisbezoeken af te leggen.
- j) Er heerst geen eenduidigheid over wat pastoraat is en welke gaven en capaciteiten daarvoor nodig zijn. Wederzijdse verwachtingen (het voorkomen van teleurstellingen) en het kunnen inzetten van ambtsdragers en gemeenteleden in het pastoraat vragen hier echter wel om.
- k) Gemeentebreed is de overheersende gedachte dat het pastoraat beter kan of moet. Er is dus voldoende draagvlak voor veranderingen. Vanuit de kerkenraad wordt aangegeven dat de kern van het probleem ligt bij een tekort aan pastoraal actieve gemeenteleden.
De gemeenteleden roepen echter het beeld op dat een meerderheid van hen op de een of andere manier wél pastoraal actief is of daartoe bereid is; en ze noemen verschillende soorten verbeterpunten. Bij de goede of positieve zaken die ze noemen, wordt nauwelijks naar het formele of ambtelijke pastoraat verwezen. Daarnaast hebben de gemeenteleden over het algemeen geen helder of compleet beeld hoe het pastoraat geregeld is.
Er heerst over en weer de nodige onduidelijkheid of onbekendheid betreffende uitvoering, verantwoordelijkheid en verwachtingen. Goede informatie en communicatie zijn hier noodzakelijk.

- l) Er is een breed draagvlak om in het pastoraat ook niet-ambtsdragers in te zetten. En hoewel er wel verschillend over wordt gedacht, ziet men over het algemeen verschillen in uitvoering en/of verantwoordelijkheid met betrekking tot het pastoraat door een predikant, ouderling, diaken of pastoraal bezoeker. Impliciet correspondeert een en ander met verschillen in niveaus van pastorale zorg en zelfs met verschillen in pastorale gaven of capaciteiten.
Verantwoordelijkheden en uitvoering liggen deels vast in de twee kerkorden. Een plaatselijke regeling zal aanvullend uitkomst moeten bieden. De uitvoering is echter vooral afhankelijk van de persoon die daarmee belast is, van zijn of haar pastorale gaven en kwaliteiten.
- m) Pastoraat als taak en verantwoordelijkheid voor de gehele gemeente loopt hand in hand met het gavengericht werken van de gemeente. Dit maakt een meerlaagse pastorale structuur noodzakelijk. Gavengericht werken vraagt echter wel om onderzoek, erkenning en de daadwerkelijke inzet van de onder de gemeenteleden aanwezige pastorale gaven. Inzet zal onder andere gestimuleerd moeten worden door nadere vorming en toerusting.
- n) Gavengericht werken heeft echter ook consequenties voor de kerkenraad: ambtsdragers zullen ingezet worden op grond van hun gaven en kwaliteiten. Het handhaven van de huidige situatie (alle ambtsdragers behouden hun pastorale taak), heeft dan tot gevolg dat de ambtsdragers over de nodige pastorale gaven en kwaliteiten dienen te beschikken. Een alternatief is een meer functionele ambtsinvulling. Bij de kerkenraad ligt dan vooral het (geestelijk) leiderschap over de gemeente en worden ambtsdragers op grond van hun gaven op specifieke terreinen ingezet. Het jaarlijks huisbezoek, met pastoraat als *een* element daarin, blijft voor alle ambtsdragers gehandhaafd en één of enkele “pastoraal ambtsdragers” zijn belast met de uitvoering van het ambtelijk pastoraat. De formele verantwoordelijkheid voor alle pastoraat blijft bij de gehele kerkenraad.
- o) Een raamwerk voor de pastorale structuur in de gemeente zou kunnen zijn:
- *Niveau 1: onderling pastoraat*
Pastoraat op het laagste niveau, namelijk daar waar men elkaar ontmoet. Dit kan in kringen en groepen, op wijkniveau, maar ook op individueel niveau tussen twee of meer gemeenteleden. Hier is in principe de gehele gemeente inzetbaar en er is geen toerusting nodig.
 - *Niveau 2: vrijwilligers-pastoraat*
Voor meer ingewikkelde problematiek, waarvoor pastoraal bezoekers en (pastoraal) ambtsdragers worden ingezet. Inzet van begaafde en bekwame gemeenteleden.
 - *Niveau 3: professioneel pastoraat*
Voor ingewikkelde en complexe pastorale problematiek. Inzet van een geschoolde, interne of externe, pastor (predikant, kerkelijk werker) of andere professional (doorverwijzen naar bijvoorbeeld psycholoog of therapeut).

Verticale elementen in dit raamwerk zijn het doelgroepen- of categoriaal pastoraat (zoals jeugdpastoraat, relatie- en gezinspastoraat, ouderen- en ziekenpastoraat) en vormen van groepspastoraat (bijvoorbeeld gespreksgroep rouwverwerking of chronisch zieken).⁷⁸

⁷⁸ Ook voor pastoraat in groepsverband wordt verwezen naar Bijlage 7: “Over het functioneren van groepen”.

- p) Pastorale zorg boven onderling pastoraat vraagt om specifieke en relevante toerusting en training. Geadviseerd wordt hiervoor structureel plaats te maken binnen het pastoraat. Het beschikken over een pastorale gave is hier op zichzelf niet voldoende. Mogelijk ligt hier een verklaringsgrond voor enige onvrede bij enkele kerkenraadsleden over eigen functioneren in het pastoraat. Overigens is er onder de kerkenraadsleden en -zei het wat minder- onder de gemeenteleden voldoende draagvlak voor pastorale toerusting en/of scholing.
- q) Enerzijds vraagt het ontwikkelen en implementeren van nieuw pastoraal beleid tijd. Ook moeten veranderingen en vernieuwingen door de gemeente geaccepteerd en feitelijk uitgevoerd gaan worden. Geadviseerd wordt om in dit proces én de voortgang te bewaken én eerder te denken in enkele jaren dan in enkele maanden én niet te snel “grootse” resultaten te verwachten; dit proces zal ook afhangen van andere veranderingsprocessen in de gemeente.
- r) Anderzijds kunnen op korte termijn al stappen tot verbetering van het pastoraat gezet worden:
- Verslaglegging: verslag op hoofdlijnen (vertrouwelijkheid) van pastorale gesprekken. Output van een gesprek kan weer input zijn voor een volgend gesprek.
 - Toerusting en training van allen die nu reeds in het pastoraat actief zijn.
 - Benoeming één of enkele pastoraal bezoekers ter ondersteuning in huidig pastoraat (gemeenteleden waarvan reeds bekend is over pastorale gaven te beschikken).
 - Overdracht: pastorale aangelegenheden bij ambtswisseling overdragen aan opvolger (vertrouwelijkheid).
 - Mentorschap: vertrekkende ambtsdrager is voor de duur van een half tot één jaar mentor voor zijn opvolger, indien deze voor het eerst in het ambt staat.
 - Bevordering pastoraal bewustzijn: preken, Bijbelstudies, artikelenserie in contactblad, thema- en voorlichtingsavonden, sprekers uitnodigen, kennismakingscursus pastoraat etc. (dient tevens als eerste aanzet voor het motiveren en mobiliseren van de gemeente voor pastoraat).

Tenslotte

Herbezinning op het pastoraat staat hier niet los van een herbezinning op de inzet van de (geestelijke) gaven, een herbezinning op de invulling van het ambt en mogelijk zelfs een herbezinning op doel en inhoud van de kleine-wijken-structuur.

Daarnaast dienen we rekening te houden met het gegeven dat het hier gaat om een nog jonge gemeente: de Samenwerkingsgemeente CGK-Woerden bestaat nog maar ruim vier jaar. De samenvoeging is weliswaar een feit, maar onder andere de volledige integratie van de twee plaatselijke denominaties tot een eenheid en de concrete invulling van de gemeentevisie, zoals verwoord in het Visiedocument⁷⁹, zijn daarmee nog niet afgerond of uitgekristalliseerd.

Naar verwachting zullen de hierboven genoemde conclusies en aanbevelingen aan enig gesprek en het nodige overleg onderworpen zijn. Maar laat dit -naast andere hier genoemde zaken- geen beletsel zijn de vernieuwing van het pastoraat ter hand te nemen.

Hierna volgen nog de bibliografie en een aantal bijlagen. De bibliografie is niet alleen een verantwoording: ze kan tevens gebruikt worden bij een nadere verdieping in de diverse onderwerpen. De bijlagen zijn meer dan de moeite waard om te raadplegen en een belangrijke onderbouwing van de aanbevelingen. In het bijzonder wordt aandacht gevraagd voor “Bijlage 1: Ambt, gaven en priesterschap aller gelovigen”. Deze bijlage betreft weliswaar mijn persoonlijke visie en is geschreven als visiedocument in het kader van de GPW-opleiding aan de CHE. Maar ik hoop dat het een bijdrage zal leveren aan de inzet van gemeenteleden met hun specifieke gave(n) en in het bijzonder aan de inzet van gemeenteleden in het pastoraat en de verbetering van het pastoraat.

⁷⁹ z.n., *Visiedocument* (Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, [2011]) 1 p.

Literatuurlijst

- Andel, C. van, e.a., *Het werk van de Heilige Geest en de gemeente* (Amersfoort: Echo, 1988, tweede druk) 106 pp.
- Berkhof, H., *Christelijk Geloof* (Kampen: Uitgeverij Kok, 2007, negende druk) 563 pp.
- Berkhof, H., *De leer van de Heilige Geest* (Nijkerk: Uitgeverij G.F. Callenbach N.V., 1965, tweede druk) 134 pp.
- Beunder, P. (red.), e.a., *Postmodern gereformeerd. Naar een visie op christen-zijn in de hedendaagse belevingscultuur* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2009) 192 pp.
- Bilezikian, G., *De kerk als gemeenschap. Hoe onderlinge verbondenheid het kenmerk van de gemeente kan worden* (Hoornaar: Gideon, 2001) 227 pp.
- Blom, M.B., *Een mens die mensen vergezelt. Pastoraal vademecum* (Zoetermeer: Meinema, 2001) 268 pp.
- Boersema, P. (red.), e.a., *Gezag in beweging. Kerkelijk leiderschap tussen tekst en context* (Heerenveen: Uitgeverij Protestantse Pers, 2008) 350 pp.
- Borst, H., *Houd mij vast. Pastorale zorg in en buiten de gemeente* (Pastoraat en toerusting; Driebergen: Navigator Boeken, 2004) 215 pp.
- Brienen, T., *Van ambt naar dienst. Een Bijbelse visie op diensten en bedieningen* (Kampen: Uitgeverij Kok, 2008) 158 pp.
- Broekman, B., *Het kloppend hart van de gemeente. Vriendschap en geestelijke groei in de huiskring* (Kampen: Voorhoeve, 2009) 192 pp.
- Campen, M. van, *Gemeenteopbouw rondom het Woord* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 2004, tweede druk) 119 pp.
- Dam, W.C. van, *De nieuwtestamentische gemeente* (Kampen: Kok, 1995) 101 pp.
- Deputaten herziening kerkorde, *Kerkorde in eerste lezing* (Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Harderwijk 2011-2012) 23 pp.
- Deputaten voor kerkorde en kerkrecht van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, *Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Het laatst gewijzigd en aangevuld door de synode van Huizen/Nunspeet (2010)* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2011) 264 pp.
- Doornenbal, R.J.A. en Siebesma, P.A. (red.), *Gaven voor de gemeente. Over het werk en de gaven van de Heilige Geest* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2005) 255 pp.
- Dijkstra-Algra, N., e.a., *Help, ik ben ambtsdrager. Een praktische handleiding voor het werk* (Kampen: Voorhoeve, 2005, zevende druk) 86 pp.

- Dijkstra-Algra, N., *Pastoraat voor iedereen. Praktische adviezen voor de gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2000) 103 pp.
- Dijkstra-Algra, N. (red.), e.a., Hendriks, J., e.a., *Met liefde en beleid. Handreikingen voor de praktijk van gemeente-opbouw-processen* (Gorinchem: Ekklesia, 1999) 158 pp.
- Floor, L., *De gaven van de Heilige Geest in bijbels-theologisch perspectief* (Heerenveen: Groen, 1999) 116 pp.
- Ganzevoort, R. en Visser, J., *Zorg voor het verhaal, Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding* (Zoetermeer: Meinema, 2007) 429 pp.
- Geest, H. van der, *Van hart tot hart. Zielzorg in praktijkvoorbeelden* (Serie Pastorale Handreiking, nr 37; Den Haag: J.N. Voorhoeve, 1981) 223 pp.
- Genderen, J. van en Velema, W.H., *Beknopte gereformeerde dogmatiek* (Kampen: Kok, 2001, derde druk) 829 pp.
- Gerkin, C.V., *An introduction to pastoral care* (Nashville: Abingdon Press, 1997) 264 pp.
- Graafland, C., *Gedachten over het ambt* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 1999) 338 pp.
- Grossmann, S., *Genadegaven in evenwicht. Van charismatische beweging tot charismatische gemeente vernieuwing* (Serie Nieuw Leven; Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1980) 174 pp.
- Haaften, H. van, *1 op 10 pastoraat. Een missionair-pastorale aanpak in de christelijke gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2007) 92 pp.
- Heitink, G., *Een kerk met karakter. Tijd voor heroriëntatie* (Kampen: Kok, 2007) 419 pp.
- Heitink, G., *Pastoraat als hulpverlening* (Kampen: J.H. Kok, 1977) 412 pp.
- Heitink, G., *Pastorale zorg. Theologie - differentiatie - praktijk* (Handboek Praktische Theologie; Kampen: Kok, 1998) 298 pp.
- Heitink, G. en Romein, A., *Mini-handboek voor de ouderling. Wegwijzer voor ouderling en pastoraal medewerker* (Serie Wegwijzer; Kampen: Kok, 2003) 80 pp.
- Hendriks, J., e.a., *De kleine groep en de opbouw van de gemeente* (Instituut voor Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit, publikatie no. 10, deel IVa; Kampen: J.H. Kok, 1987) 156 pp.
- Hendriks, J., *Een vitale en aantrekkelijke gemeente. Model en methode van gemeenteopbouw* (Instituut voor Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit, publikatie no. 17; Kampen: Kok, 1996, vijfde druk) 212 pp.

Hendriks, J., *Terug naar de kern. Vernieuwing van de gemeente en de rol van de kerkenraad. Pleidooi voor een "gezamenlijke trektocht"* (Instituut voor Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit, publikatie no. 20; Kampen: Kok, 1995) 186 pp.

Hoek, J., *Gemeentezijn-dat houdt wat in* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 1999) 133 pp.

Katz, D. en Kahn, R.L., *The social psychology of organizations* (New York: John Wiley & Sons, 1978, second edition) 838 pp.

Koole, D. en Velema, W.H. (red.), *Uit liefde tot Christus en Zijn gemeente. Een handreiking aan de ouderling* (Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1982, tweede druk) 195 pp.

Küng, H., *De kerk* (Hilversum: Uitgeverij Paul Brand, 1967) 610 pp.

Leest, C. van der, *Dienstvaardig I. De opdracht van ouderlingen en diakenen* (Barneveld: De Vuurbaak, 1987) 176 pp.

Leest, C. van der, *Dienstvaardig II. De werkwijze van ouderlingen en diakenen* (Barneveld: De Vuurbaak, 1989) 157 pp.

Lindijer, C. H., *Gids voor reisgenoten. Een handboek voor lekepastoraat* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1999, zesde druk) 163 pp.

Lloyd-Jones, D.M., *God de Heilige Geest* (Serie Geloofsleer; Heerenveen: Uitgeverij Groen, 1999) 260 pp.

Menken-Bekius, C., *Werken met rituelen in het pastoraat* (Kampen: Kok, 2005. Tweede druk) 167 pp.

Meulen, H.C. van der, *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2001, tweede druk) 340 pp.

Noordegraaf, A. (red.), e.a., *Woordenboek voor bijbellezers* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2005) 800 pp.

Packer, J.I., *Wandelen door de Geest* (z.p.: Uitgeverij Novapres, 1984) 320 pp.

Pelt, J.W. van, *De pastorale gemeente. Over schapen met het hart van een herder* (Reeks Bouwen aan de gemeente; Zoetermeer: Boekencentrum, 2002) 108 pp.

Pelt, J.W. van, *Pastoraat in trinitarisch perspectief. De samenhang van trinitarische en antropologische aspecten in het pastoraat* (Heerenveen: Uitgeverij Groen, 1999) 384 pp.

Post, H.A., *De kerkelijk werker en het ambt* (Kampen: Kok, 2006) 303 pp.

Remmerswaal, J., *Begeleiden van groepen. Groepsdynamica in praktijk* (Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2006, tweede herziene druk) 450 pp.

Schenderling, J., *Beroepsethiek voor pastores* (Budel: Damon, 2008) 238 pp.

Smink, G.J., *Het kerkelijk ambt naar een nieuw paradigma. De ambtstheologie van Hans Küng* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2006) 301 pp.

Versteeg, J.P., *Kijk op de kerk. De structuur van de gemeente volgens het Nieuwe Testament* (Kampen: J.H. Kok, 1985) 52 pp.

Wagner, P., *De geestelijke gaven voor de opbouw van de gemeente. Hoe u uw gaven kunt ontdekken, ontwikkelen en gebruiken* (Hoornaar: Gideon, 1992, derde druk) 171 pp.

Wal, J. van der, *Psychische nood. Ambt, gemeente en hulpverlening* (Heerenveen: J.J. Groen en Zoon, 1998) 360 pp.

Wierda, S.J., *Visie op de gemeente* (Apeldoornse Studies, no. 42; Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2001) 72 pp.

z.n., *Een voortreffelijk werk. Handreiking voor ambtsdragers* (Amersfoort: IZB, 2000, vierde druk) 125 pp.

Artikelen en brochures

Beek, E. van, e.a., *Op weg naar eenheid! Eindrapport van de Commissie Voorbereiding Integratie CGK Woerden en GKV Bodegraven-Woerden* (Woerden, 2005) 8 pp.

Bronsveld, G., “Eerherstel voor het ambt van alle gelovigen”, *Opbouw*, 56-8 (14 april 2012) p. 21

Floor, L., “De charismata in bijbels-theologisch perspectief”, *Theologia Reformata*, 42-2 (juni 1999) pp. 111-137

Ganzevoort, R.R., “Verantwoord pastoraat”, *Ouderlingenblad*, maart (2004) pp. 22-25

Groeneweg, W., *Notitie gemeenteorganisatie Christelijk Gereformeerde Kerk Woerden* ([Woerden], juli 2003) 4 pp.

Groenleer, J., *Structuur in het gemeentewerk* [Woerden, september 1999] 3 pp.

Jaarverslag 2008 Samenwerkingsgemeente CGK/GKV Woerden [Woerden, 2009] 19 pp.

Leede, B. de, “Evangelisch en gereformeerd - het speekwartier is voorbij. Over de evangelisatie van de protestantse kerk(en)”, *Wapenveld*, 58-4 (augustus 2008) pp. 4-12

Leede, B. de, “Pinksteren als uitdaging (4) Geest en ambt”, *Wapenveld*, 58-5 (oktober 2008) pp. 10-14

Loo, N.-D. van, “Ons evangelie is te smal voor deze wereld”, *CV-Koers*, mei (2012) pp. 38-43

Prins, F. en Groeneweg, W. (red.), *Kaderregeling Samenwerkingsgemeente CGKV Woerden* ([Woerden], 2009) 30 pp.

Roos, A. en Groeneweg, W., *Notitie nieuwe gemeenteorganisatie (1)* ([Woerden], januari 2002) 3 pp.

Smit, J., “Pastorale theedrinkers gevraagd. Een pleidooi voor toegerust pastoraat”, *Opbouw* 56/08 (2012) pp. 12-16

Valstar, P., *Verbinding en aandacht. Nieuwe wegen voor gemeentepastoraat* (Handreikingen van het pastoraat; Utrecht: Protestants Landelijk Dienstencentrum, 2008) 40 pp.

Westerbeek, R., “Tussen verlangen en verlegenheid”, *CV.Koers* 7/11 (2005) pp. 30-38

z.n., *Conceptregeling functioneren wijkteams* ([Woerden], z.j.) 1 p.

z.n., *De wijken inschakelen* ([Woerden], z.j.) 3 pp.

z.n., *Formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen* (z.j.), zoals deze wordt gebruikt binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

z.n., *Instructie voor de pastorale bezoeker M/V* ([Woerden], z.j.) 1 p.

z.n., *Jetro Beraad Rapport juli 2008* ([Woerden], 2008) 3 pp.

z.n., *Notitie organisatie bezoekwerk* ([Woerden], z.j.) 1 p.

z.n., *Notitie organisatie pastoraat* ([Woerden], z.j.) 1 p.

z.n., *Toekomstvisie voor de gemeente* (Woerden, 2006) 2 pp.

z.n., *Visie op onze gemeente. Uitnodiging* (Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, [2012]) 2 pp.

z.n., *Visiedocument* (Samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, [2011]) 1 p.

Internetpublicaties

Broekman, B. (2011), *Hoe organiseer ik een pastoraal team?*, www.ea.nl/k/n132/news/view/18940/299/Hoe-organiseer-ik-een-pastoraal-team.html

De Vriese, J. (1993), *De plaats van pastoraat in de plaatselijke gemeente*. (oorspronkelijk verschenen in Tijdschrift voor Theologie en pastorale Counseling 5^e jaargang, 3^e kwartaal 1993, nr 19) www.devriese.eu/Artikels/Navigatie/pastoraat.htm.

Douma, J., (2011) *De schijf van vijf voor een gezonde kerk*, <http://josdouma.wordpress.com/2011/01/14/de-schijf-van-vijf-voor-een-gezonde-kerk>

Douma, J., (2004), *Gaven te over*, (Serie Bronwaters: preeksamenvattingen) <http://www.josdouma.nl/bronwater/Bronwater%2020041017.pdf> .

Douma, J., (2004), *Over gaven*, (Serie Bronwaters: preeksamenvattingen) <http://www.josdouma.nl/bronwater/Bronwater%2020041003.pdf> .

Maat, H., (2011), *Het heilige gebeurt...maar anders dan voorheen!*,
(lezing Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienswetenschap RUG, 28 oktober 2011)
<http://www.rug.nl/ggw/news/archive/2011/111027uitnodigingheilige>

Paas, S., (2007) *Is de gereformeerde ambtsleer anno 2007 nog houdbaar?*
(lezing CG-predikantenconferentie, 29 mei 2007)
<http://topshare.chc.nl/downloadattachment/216579/Is%20de%20gereformeerde%20ambtsleer%20nog%20houdbaar%20versie2.pdf>

Steenbergen, W., e.a., *Het ambt in de kerk*. (artikelenserie oorspronkelijk verschenen in Kerkblad voor het Noorden. orgaan voor de christelijke gereformeerde kerken; 19-01-2001, 27-01-2001, 03-02-2011, 10-02-2001)
http://www.kerkbladvoorhetnoorden.nl/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=45

z.n., *Acta van de Generale Synode Amersfoort-Centrum 2005 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Bijlage XVII - I, Tekst van de geldende kerkorde*
www.gkv.nl/downloads/acta2005-bijlage-17-1-tekst-geldende-kerkorde/6127

Bijlage 1: Ambt, gaven en priesterschap aller gelovigen

Visiedocument *Ambt, gaven en priesterschap aller gelovigen*

Een persoonlijke visie op de vraag naar de samenhang tussen het ambt, de gaven en het priesterschap van de gelovigen in de christelijke gemeente.

Christelijke Hogeschool Ede
Godsdienst Pastoraal Werk
Docent: Ds. Sjoerd van der Velde

Harry van der Veen
Van Hogendorpstraat 17
3445 CG Woerden

Mei 2013

1 Inleiding

1.1 Probleemveld

Veel gemeenten gaan tegenwoordig gavengericht te werk, of hebben de wens of het verlangen het gemeentewerk zodanig in te vullen. Niet zelden ligt aan het gavengericht werken een bezettingsprobleem van de kerkenraad ten grondslag: door de inzet van (meer) gemeenteleden hoopt men het werk dat men gewend is te doen in de gemeente voort te kunnen zetten.

Wat met gavengericht werken wordt bedoeld, is over het algemeen wel duidelijk: het inzetten van gemeenteleden in de gemeente op grond van de gaven die men heeft.

Maar wat zijn gaven eigenlijk? Welke betekenis heeft het ambt of de ambtsopvatting voor het gavengericht werken? En wat is het priesterschap aller gelovigen eigenlijk en wat heeft dat met gaven te maken?

1.2 Context

Eén van de speerpunten van de in 2011 geformuleerde missie voor de gemeente is het gavengericht werken. Ook hier speelt op de achtergrond mee dat de bezetting van de kerkenraad niet altijd probleemloos verloopt en er meer dan voldoende werkzaamheden op het bordje van de kerkenraad liggen.

Daarom wordt door de kerkenraad uitdrukkelijk de wens uitgesproken dat ook gemeenteleden actief zijn in het pastoraat en hun pastorale verantwoordelijkheden dragen of nemen.

Ik heb in de samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden een projectonderzoek gehouden met als doel een aantal aanbevelingen betreffende het pastoraat in deze gemeente. De aanbevelingen hebben naast een beter functioneren van het pastoraat ook de inzet van gemeenteleden in het pastoraat voor ogen.

Dit visiedocument betreft weliswaar geheel mijn eigen visie, maar ik hoop dat het een bijdrage zal leveren aan het gemeentewerk. In de eerste plaats aan de verbetering van het pastoraat en in de tweede plaats aan een nadere invulling van het gavengericht werken, zodat iedereen in de gemeente met zijn of haar gave(n) op de juiste plaats in het Lichaam van Christus mag functioneren. Wellicht kan ook het opnieuw doordenken van de plaatselijke invulling van het ambt een zinvolle bijdrage leveren aan het gavengericht werken van de gemeente.

1.3 Doelgroep

In de eerste plaats en specifiek richt ik me op de samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden, haar kerkenraad en haar gemeenteleden.

Dit neemt niet weg dat de hier gepresenteerde visie ook bruikbaar kan zijn voor andere gemeenten die de wens hebben (meer) gavengericht te gaan werken.

1.4 Onderzoeksvraag

Gemeenteopbouw in de lokale gemeente doet vermoeden dat het ambt (of de ambtsdrager), de gaven in de gemeente en het priesterschap aller gelovigen iets met elkaar te maken hebben. De eerste vraag die dan opkomt is, of dit inderdaad het geval is. En als dit zo is, is het vervolgens de vraag hoe dit er dan uit ziet. De onderzoeksvraag heb ik daarom als volgt geformuleerd:

Hebben het ambt, de gaven in de gemeente en het priesterschap aller gelovigen iets met elkaar gemeen? En zo ja, wat is die gemeenschappelijkheid en hoe verhouden ze zich tot elkaar?

Eén van de speerpunten in de missie van de samenwerkingsgemeente CGKV-Woerden is het gavengericht werken. Het gavengericht werken vindt tot op heden nog niet plaats, althans zoals dat in de optiek van de kerkenraad zou moeten gebeuren. Daarom zal het aspect van de gaven centraal staan in de hier gepresenteerde visie. Eerst zal ik op elk aspect apart ingaan, waarna ik vervolgens de drie aspecten integreer.

2 Het Ambt

2.1 Inleiding

De herbezinning en discussie over betekenis en invulling van het ambt begon in Nederland alweer meer dan 50 jaar geleden. Eigenlijk is dit niet zo verwonderlijk, want ten diepste is het denken over het ambt altijd contextueel (door de omgeving) bepaald. Sinds WO II zijn er vele maatschappelijke veranderingen die het denken over het ambt beïnvloeden, zoals democratisering, secularisering, individualisering en veranderende gezagsverhoudingen.

Zowel nationaal als internationaal (Wereldraad van Kerken) vindt er in de oecumene nog steeds discussie en herbezinning plaats en zijn de verschillende visies op de ambtstheologie een nog onopgelost probleem.

Er is inmiddels al zoveel over gezegd en geschreven, dat hier niet of nauwelijks sprake kan zijn van een nieuw inzicht of standpunt, wél van een persoonlijke positionering. Ik beperk me hier tot de voor de onderzoeksvraag meest relevante onderwerpen.

2.2 Oorsprong van het ambt

Het begrip “ambt” is sociaal-cultureel bepaald en komt op uit de ontwikkelingsgeschiedenis van de traditie, waarin Schrift en menselijke leefwereld steeds op elkaar worden betrokken.⁸⁰ Het ambt ontwikkelt zich vanuit de bedieningen, via de Vroege Kerk en Reformatie naar dat wat het nu is.

Bij de start van de eerste christelijke gemeenten ligt het leiderschap in handen van de apostelen. Na de apostolische tijd ontstaat er onder de leiders van de christelijke gemeente langzamerhand een zekere rangorde of gezagshiërarchie: zo ontwikkelt zich de structuur van opziener of bisschop (episkopos), oudste (presbuteros) en diaken (diakonos).

Pas de Reformatie breekt principieel met de hiërarchische visie op de ambten en vanaf dat moment zijn alle ambtsdragers gelijkwaardig.⁸¹ Wel wordt er een systeem van wederzijds toezicht en controle ingevoerd, om zo bij een ambtsdrager mogelijke dwalingen in leer en leven te kunnen signaleren en voorkomen.

Het ambt van predikant, ouderling en diaken komt als zodanig niet voor in het Oude Testament of Nieuwe Testament: het ambt zoals wij dat kennen is dus geen Bijbels begrip.

Het woord ambt komt niet eens voor in het Oude en Nieuwe Testament. Van oorsprong is “ambt” afgeleid van “ambacht” en pas in de Middeleeuwen dringt dit woord door tot het kerkelijk terrein en krijgt het daar haar eigen betekenis.⁸² Onze ambten vloeien voort uit het werk van de reformatoren, vooral Calvijn, Bucer en Beza.⁸³ Maar ook zij gingen door de context van hun tijd en de kerkelijke ontwikkelingen selectief te werk.

Omdat het woord ambt zodanig is ingeburgerd, lijkt het voor de hand te liggen om met Hoek mee te gaan het dan maar te handhaven.⁸⁴ Dit vraagt echter wel dat we ons volledig bewust

⁸⁰ Dit betekent ook dat traditie geen statisch gegeven is, maar een dynamisch gebeuren. Deze dynamiek geldt ook voor de gereformeerde traditie, anders zou de Reformatie immers nooit hebben plaatsgevonden.

⁸¹ Of deze gelijkwaardigheid in de praktijk ook zo werkt, betwijfel ik. Ik denk dat wij kerkmensen -meer onbewust dan bewust- wel degelijk een onderscheid maken in de verschillende gezagsposities van predikant, ouderlingen en diakenen. In het pastoraat hebben we liever dat de dominee langs komt, dan een ouderling of pastoraal bezoeker (“geen dominee, geen bezoek”). Beroepen worden als ouderling weegt zwaarder, dan beroepen worden als diaken. En wat te denken van die situaties waarin de ouderlingen en diakenen zich boven de predikant stellen (kerkenraad treedt op als “werkgever”) of andersom.

⁸² Zie voor een zeer uitgebreide behandeling van het woord en begrip ambt bijvoorbeeld: Brienens, T., *Van ambt naar dienst. Een bijbelse visie op diensten en bedieningen* (Kampen: Uitgeverij Kok, 2008) pp. 116-136

⁸³ Dit betekent niet dat de reformatoren het onderling eens waren over het aantal ambten. Zo onderscheidde Bucer meerdere typen ouderlingen en Calvijn twee typen diakenen.

⁸⁴ Beunder, P. (red.), e.a., *Postmodern gereformeerd. Naar een visie op christen-zijn in de hedendaagse belevingscultuur* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2009) p. 125

zijn van de oorsprong, inhoud en betekenis van het ambt. Maar omdat dit zeker geen vanzelfsprekendheid is én omdat het begrip ambt zoals wij dat gebruiken geen Bijbels begrip is, ben ik het met Brienens eens, dat het beter is om het woord “dienst” te gebruiken.⁸⁵ Waarom een niet-Bijbels begrip handhaven, terwijl er een Bijbels begrip voor in de plaats gesteld kan worden? Ook de dynamiek van de (gereformeerde) traditie pleit hiervoor.

2.3 Ambtsopvattingen

De meningen zijn verdeeld over hoe het (bijzondere) ambt zich verhoudt tot het algemene ambt (priesterschap aller gelovigen).⁸⁶ Met vele anderen ben ik wel van mening dat zowel het algemene als het bijzondere ambt voortkomt uit de roeping van Christus: instelling en aanstelling vindt door Christus plaats. Het is de Geest die mensen, met hun gaven, inschakelt; niet voor niets wordt het ambt (Ef 4:11) een gave van de Geest genoemd. In hoofdstuk 4 ga ik dieper in op het algemene ambt. Hier ga ik in op het bijzondere ambt.

Hiermee kies ik ook positie in de lang bestaande discussie of het ambt “van boven” komt of “van beneden”, uit de gemeente zelf opkomt. In het eerste geval spreken we van een sacramentele of hoogkerkelijke ambtsopvatting: de ambtsbevestiging is een sacrament welke voor altijd wordt ontvangen. De ambtsdrager heeft een roeping van Godswege en wordt daardoor niet alleen tegenover, maar ook boven de gemeente gesteld.

In het tweede geval spreken we van een functionele of laagkerkelijke ambtsopvatting: hier staat de kerk centraal. De ambtsdrager bekleedt weliswaar een bijzondere functie (bestuur), zodat de kerk als organisatie kan functioneren, maar het gezag ligt bij de gemeente zelf.

De klassiek-reformatorische ambtsvisie neemt een eigen positie in. De ambtsdrager wordt niet alleen tegenover, maar ook in de gemeente gesteld. Zijn ambt is geen instelling van de gemeente, maar hijzelf komt wel uit de gemeente voort. Zijn gezag wordt begrensd door het algemene ambt: zowel het bijzondere als het algemene ambt is immers een instelling van God. Ik spreek daarom liever van een dualistische ambtsopvatting: beide ambten zijn ingesteld door God en beide ambten komen voort uit de gemeente. Beide ambten zijn in hun identiteit sacramenteel en in hun uitvoering functionalistisch.

2.4 Leiderschap

Ook over leiderschap in de kerk wordt inmiddels heel veel geschreven en gediscussieerd. Het gaat dan vooral over veranderende leiderschapspatronen en de problemen rond bestaande gezagsstructuren, welke steeds meer onder druk komen te staan.

Nu hebben de ambten alles te maken met leiderschap. Maar we moeten ervoor waken dat we leiderschap niet teveel of te snel op één lijn stellen met de ambten. Paulus noemt in 1 Kor 12:28 en Rom 12:6-8 het besturen of leidinggeven apart van de andere gaven. Dit is niet zo vreemd, als we bedenken dat leidinggeven ook op andere plaatsen in de gemeente voorkomt, bijvoorbeeld in het kinder- en jeugdwerk, het kringenwerk of het pastoraat.

De ambten hebben globaal de volgende taken en verantwoordelijkheden: beleidsvorming en het nemen van besluiten, geestelijk toezicht, toerusten van gemeenteleden, kerkelijke tucht, diaconale hulp, leidinggeven aan gemeenteleden en het weiden van de gemeente.⁸⁷

Hoofdtak is het leidinggeven aan de gemeente, wat we zouden kunnen verstaan als ruimte scheppen en richting geven.⁸⁸ Ik denk dat dit niet zozeer op “vrijblijvendheid” wijst, maar

⁸⁵ Brienens, T., *Van ambt naar dienst*, pp. 135-136

⁸⁶ Zo ziet de een geen verbinding en vindt de ander dat het bijzondere ambt vanuit het algemene ambt volgt. Ik kom hier later nog op terug.

⁸⁷ Bilezikian, G., *De kerk als gemeenschap. Hoe onderlinge verbondenheid het kenmerk van de gemeente kan worden* (Hoornaar: Gideon, 2001) pp. 153-170; Koole, D. en Velema, W.H. (red.), *Uit liefde tot Christus en Zijn gemeente. Een handreiking aan de ouderling* (Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1982) pp. 21-22

vooral op het toerusten van het gemeentelid met zijn of haar specifieke gaven tot opbouw van de gemeente.

Het algemene beeld is dat tot het ambt worden gerekend:

- De in Ef 4:11 genoemde apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars. Zij worden gezien als door de Heilige Geest geschonken gaven aan de christelijke gemeente.
- Eerst de opziener, oudste en diaken (Vroege Kerk) en later de predikant, ouderling en diaken (Reformatie).

Mijns inziens lopen hier echter twee lijnen door of naast elkaar: de Bijbelse instellingen volgens Ef 4 en de historische ontwikkeling van het leiderschap in de christelijke gemeente en uiteindelijk de gereformeerde traditie.

Ik wil daarom op deze plaats kort stilstaan bij het principe van het “vijfvoudig leiderschap”. Dit model is wel bekend in de evangelicale wereld, maar naar ik vermoed nauwelijks in de gereformeerde of reformatorische denominaties.⁸⁹ Het is een leiderschapsmodel dat is gebaseerd op Ef 4:11. De daar genoemde bedieningen van apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars zijn alle nodig voor een goed functioneren van de christelijke gemeente. In mildere vorm komen de overeenkomstige kwaliteiten van deze vijf bedieningen voor in het team van leiders of ambtsdragers van de gemeente.

In wezen is dit een open deur intrappen, want we rekenen deze bedieningen wel tot de ambten. En hoe vaak beroepen we ons niet op Ef 4:11 als het gaat om gemeenteopbouw en gemeentewerk in de lokale gemeente? Terecht echter wijst Hirsch ons op een groot hiaat: de ambtsdragers of leiders in de kerk bestaan hoofdzakelijk uit herders en leraars en nauwelijks uit apostelen, profeten en evangelisten.⁹⁰ Ik onderschrijf met Douma dat het van groot belang is om alle bedieningen te waarderen, te herkennen en te erkennen. Dan krijgen we daadwerkelijk de situatie dat de door de Heilige Geest geschonken gaven van ambtelijke bedieningen gaat functioneren.

2.5 Hiërarchie

Er wordt nog al eens -meer of minder expliciet- gesteld, dat het ambt of de ambtsdragers nodig zouden zijn voor het handhaven van de gezagsstructuren in de gemeente of om haar continuïteit te waarborgen.

Persoonlijk denk ik dat deze stelling niet is vol te houden. Ten eerste is het ambt geen Bijbels principe. We moeten dus voorzichtig zijn met al te normerende uitspraken over het ambt. Ten tweede is er een grote kans dat hierdoor teveel nadruk op het ambt wordt gelegd, wat dan ten koste kan gaan van andere functies, taken, verantwoordelijkheden, gaven en het priesterschap aller gelovigen in de gemeente. Daarnaast wordt er steeds weer op gewezen dat de verheven positie van het ambt voor velen reden is het ambt juist niet te aanvaarden.

Ten derde (en dit hangt samen met het eerste punt) wordt hiermee door de kerk aan het ambt meer gezag toegekend dan dat de Schrift toelaat.

Het gezag in de gemeente ligt bij Jezus Christus. Christus is het Hoofd van de gemeente, het is Zijn eigendom. Wij zijn Zijn medewerkers, dienaren, op de plaats en met de gaven die de Geest ons toedeelt. Daarom vind ik het ook onjuist om over het regeerambt te spreken en spreek ik liever van geestelijk leiderschap.

⁸⁸ Dijkstra-Algra, N., *Pastoraat voor iedereen*, p. 91

⁸⁹ Overigens schrijft Jos Douma er zeer lovend over in zijn artikel *De schijf van vijf voor een gezonde kerk*, <http://josdouma.wordpress.com/2011/01/14/de-schijf-van-vijf-voor-een-gezonde-kerk>

⁹⁰ Loo, N.-D. van, “Ons evangelie is te smal voor deze wereld”, *CV-Koers*, mei (2012) p. 41

In het wezen van het ambt gaat het om een dienst, het dienen, zonder dat er gesproken kan worden van een hiërarchische of heersende positie in de gemeente.

Küng laat dit ons duidelijk inzien. Zodra het in het Nieuwe Testament over het kerkelijk ambt gaat, worden alle Griekse uitdrukkingen die iets van hiërarchie verwoorden vermeden. De bijzondere positie en functie van een individu in de gemeente wordt er met een woord omschreven dat geen enkele verhouding van heerschappij uitdrukt, namelijk “dienst”, *diakonia*. *Diakonia* staat gelijk aan het bedienen aan tafel, het Griekse symbool om het verschil tussen meester en knecht uit te drukken.⁹¹

Hiermee keer ik weer terug bij Brienens. Met zijn boek toont hij aan dat de (gereformeerde) ambtstheologie niet uit de Bijbel is te herleiden, en dat er op grond van de Bijbelse diensten en bedieningen gesproken moet worden van een “diensttheologie”.⁹²

Ik denk dat Brienens hierin niet alleen staat. In de theologische literatuur komen we geregeld uitdrukkingen tegen als dienend leiderschap, de dienende functie van het ambt of dat het leiderschap is gebaseerd op dienstbaarheid. Dit ligt dan ook meer in de lijn van Ef 4:11-13.

⁹¹ Küng, H., *De kerk* (Hilversum: Uitgeverij Paul Brand, 1967) pp. 443-446

⁹² Brienens, T., *Van ambt naar dienst. Een bijbelse visie op diensten en bedieningen*

3 De Geestelijke Gaven

3.1 Inleiding

Enige tijd geleden raakte ik met een ambtsdrager in gesprek over gavengericht werken in de gemeente. Toen ik 1 Kor 12 ter sprake bracht, was zijn reactie: “maar daar gaan we het niet over hebben!”. Over het waarom van zijn reactie, heb ik slechts een vermoeden.

Elk mens heeft van nature capaciteiten, talenten en kwaliteiten en ontwikkelt tijdens zijn of haar leven kennis en vaardigheden. Dit geldt zowel voor mij als christen, als voor mijn islamitische collega of atheïstische buurvrouw. Gaven daarentegen komen van de Heilige Geest en zijn specifiek voor de wedergeboren christen om ingezet te worden in de christelijke gemeente. Het inzetten van capaciteiten, talenten en kwaliteiten in de christelijke gemeente komt veelvuldig voor, maar hiermee kan dus nog niet gesproken worden van de inzet van *geestelijke gaven*.⁹³

Er is veel voor te zeggen dat de Heilige Geest bij het toedelen van gaven rekening houdt met onze natuurlijke aanleg en persoonlijkheid. Maar een ontvangen gave die bij mij of jou “*niet past*”, maakt de verwondering des te groter, geeft meer eer aan Jezus Christus en maakt ons afhankelijker van de Heilige Geest.

Om misverstanden te voorkomen wil ik er op wijzen, dat in de theologische literatuur en het theologisch taalgebruik met “gaven” de gaven van de Heilige Geest worden bedoeld. Als synoniem voor gaven van de Heilige Geest wordt ook gebruikt: geestesgaven, geestelijke gaven, genadegaven of charismata (Rom 12, 1Kor 12).

Wat onder “gavengericht” wordt verstaan, is op voorhand lang niet altijd even duidelijk. Een korte blik op de diverse gaventests die in omloop zijn, laat zien dat deze in ieder geval uitgaan van de gaven van de Heilige Geest en vaak nog een aantal andere capaciteiten, talenten en kwaliteiten hanteren. We moeten daarom mijns inziens bij het gavengericht werken in de gemeente tenminste spreken over het inzetten van geestelijke gaven.

De kerkgeschiedenis toont aan dat er in de afgelopen eeuwen binnen de gereformeerde traditie nauwelijks of onvoldoende aandacht is geweest voor de gaven van de Heilige Geest. Deels kwam dit voort uit vrees voor misstanden in het gebruik hiervan.

Aan de basis van de huidige herontdekking en openheid voor de geestelijk gaven ligt de opkomst van de pinksterbeweging vanaf begin 20^e eeuw. Vooral vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw is er in de traditionele kerken steeds meer aandacht voor deze gaven. Er zijn inmiddels vele boeken en artikelen verschenen, waarin gepleit wordt voor openheid voor het werk en de gaven van de Heilige Geest. En deze komen niet alleen voort uit de charismatische en pinksterbeweging: er is sprake van een inhaalslag vanuit de gereformeerde traditie.

Was er onder theologen en predikanten voorheen nog vooral discussie over de vraag *of* de gaven van de Geest ook voor deze tijd gelden, inmiddels gaat de discussie hoofdzakelijk over het *hoe* van het invullen en toepassen van deze gaven. Meningsverschillen over het *of* en *hoe* bestaan niet alleen tussen, maar ook binnen denominaties van de gereformeerde gezindte. Een kleine minderheid van aanhangers van de “streeptheologie” staat tegenover een grote meerderheid van hen die het standpunt innemen dat de gaven van de Geest ook voor nu

⁹³ Iemand uit het onderwijs heeft nog niet automatisch een gave voor kinderwerk, een leidinggevende of manager is niet automatisch geschikt voor het ambt en een hulpverlener heeft niet automatisch een pastorale gave.

gelden. Ondanks de overtuiging dat de Geest Zijn gaven nog steeds uitdeelt, is men er echter soms wel verlegen mee, omdat ze in eigen kring schijnbaar of blijkbaar niet voorkomen.⁹⁴

Soms verloopt de discussie wel erg zwart-wit: door aanhangers van de streeptheologie wordt dan het beeld geschetst alsof alle evangelische en pinkstergemeenten in Nederland extreem charismatisch zouden zijn. Ze worden bijvoorbeeld op één hoop gegooid met Benny Hinn.⁹⁵

Of voor de dienst der genezing en bevrijding wordt alleen aan Jan Zijlstra (voorheen Levensstroomgemeente Leiderdorp) gerefereerd. Of er wordt gewezen op het klassieke pinksterstandpunt dat alle wedergeboren christenen in “tongen” behoren te spreken als bewijs voor de Geestesdoop.⁹⁶ Het is echter een onjuiste weergave van de werkelijkheid. De evangelische en pinkstergemeenten kennen wat dat betreft net zo goed een grote verscheidenheid en diversiteit in leer en praxis.

3.2 Het werk van de Heilige Geest

Het werk van de Heilige Geest vertoont een grote verscheidenheid, zodat het vrijwel onmogelijk is het eenduidig te omschrijven. Maar we hebben er allemaal wel een bepaald beeld bij. We kunnen o.a. denken aan “bekering”, “wedergeboorte”, “roeping”, “geloof”, “reiniging”, “vervulling”, “rechtvaardiging”, “volharding”, “heiliging”, “gaven” en “vrucht”. Vanwege de systematische helderheid werd daarom het werk van de Heilige Geest in twee categorieën ingedeeld en sprak men van het tweevoudig werk van de Heilige Geest.

De eerste categorie is het werk in geloof en wedergeboorte: de Heilige Geest brengt ons tot geloof in God. Hij maakt de Vader en de Zoon bekend in ons leven, en alleen door de Geest zijn we in staat positief te reageren. De mens antwoordt op de roepstem van God en keert zich om naar Hem: dit is het moment van bekering en tevens startpunt van ons christen-zijn.

De tweede categorie is het werk in rechtvaardiging en heiliging: de Heilige Geest vernieuwt ons leven. Rechtvaardiging betekent in een juiste verhouding met God komen te staan, in Zijn ogen rechtvaardig gemaakt of verklaard worden. In hedendaagse taal betekent het dat je een levende relatie met de levende God krijgt.

Heiliging heeft in de dogmatiek vooral de betekenis van afgezonderd worden voor God en Zijn dienst. Heiliging is dan net zoals rechtvaardiging een positie.

Daarnaast heeft heiliging óók de meer praktische betekenis van levensheiliging of heiligmaking: jouw leven wordt steeds meer een afspiegeling van Jezus Christus. Met andere woorden, de vrucht van de Geest wordt in jouw leven als christen steeds meer zichtbaar. Heiliging is hier een proces. Dit is niet alleen het werk van God in ons (Rom 12:2), maar ook onze eigen verantwoordelijkheid. God vraagt ons om ons leven te heiligen en Hij roept ons op gehoorzaam te zijn en Zijn wil uit te voeren (1 Pet 1:14-16; Gal 5:16-22; 1 Tess 4:3-7).⁹⁷

Onder invloed van de pinksterbeweging wordt vanaf de tweede helft van de vorige eeuw een derde categorie in het werk van de Heilige Geest onderscheiden en spreekt men van het

⁹⁴ Uit een enquête onder gereformeerde predikanten (CGK, NGK, GKV en Geref. Bond) bleek dat 82% van hen vindt dat we open moeten staan voor alle gaven van de Geest en dat 64% graag meer ruimte wil geven aan de gaven, maar niet weet hoe dit praktisch in te vullen in een gereformeerde context, bang is voor weerstand of beducht voor valkuilen: Westerbeek, R., “Tussen verlangen en verlegenheid”, *CV.Koers* 7/11 (2005) pp. 30-38.

⁹⁵ Extreem charismatisch prediker uit de VS (o.a. Toronto-blessing en welvaartstheologie).

⁹⁶ Dit standpunt wordt echter al langere tijd niet meer unaniem door de pinksterbeweging ingenomen.

⁹⁷ Ondanks dat we wedergeboren zijn bestaat het probleem van de zonde echter nog steeds. En hoewel in Christus een nieuwe schepping, zijn we als christen niet ineens volmaakt geworden. M.n. bij de Puriteinen staat de levensheiliging als eigen verantwoordelijkheid heel centraal in het geloofsleven.

drievoudige werk van de Geest.⁹⁸ Deze categorie bevat het werk van de Geest in vervulling en toerusting: het begrip dat hier thuishoort is “vervulling of doop met de Heilige Geest”.

God vraagt ons niet alleen ons leven te heiligen, maar Hij roept ons ook op gehoor te geven aan onze roeping. Beide zaken kunnen we niet in eigen kracht: vanuit onze menselijke natuur zijn we niet of nauwelijks in staat te beantwoorden aan Gods wil. Maar door vervulling met de Heilige Geest zijn we hiertoe wel in staat. Vervulling betekent dat de Heilige Geest in ons komt wonen en ons leven regeert: we ontvangen een geestelijke natuur. Daarnaast rust de Geest ons toe: Hij schenkt gaven t.b.v. onze roeping in het Koninkrijk van God. Op deze gaven van de Heilige Geest zal hieronder nader ingegaan worden.

3.3 Geen streeptheologie

De “streeptheologie” of het cessationisme staat voor de opvatting dat de *bijzondere* gaven van de Geest vanaf enig moment in de vroegchristelijke kerk niet meer voorkomen. De bijzondere gaven zouden immers niet meer nodig zijn voor de bevestiging van de doorbraak van de Heilige Geest, voor de stichting van de christelijke kerk, voor de bevestiging van het evangelie bij het doorbreken van missionaire grenzen en voor ondersteuning van de openbaringsgeschiedenis, welke met de afronding van de canon is afgesloten.

De cessationisten zijn het onderling niet eens over welke gaven dan niet meer zouden voorkomen: meestal gaat men uit van de bijzondere geestelijke gaven en soms van alle geestelijke gaven.⁹⁹ Ook verschillen ze van mening over het moment waarop de bijzondere gaven hebben opgehouden te bestaan.¹⁰⁰

Hermeneutisch ontstaan er ook problemen: waarom die delen van 1 Kor 12, Rom 12 en Ef 4, waar het gaat over de gaven van de Geest, buiten toepassing verklaren en de rest van deze brieven wél accepteren? En waarom worden, in tegenstelling tot de gaven van de Geest, de vrucht van de Geest en het zendingsbevel (Mk 16:15-18) níet als tijdelijk beschouwd?

Binnen de gereformeerde gezindte is er groeiende consensus dat de streeptheologie (Schriftuurlijk) zwakke papieren heeft en vooral is ingegeven door angst voor misstanden, dwalingen en charismatische extremiteiten.

Persoonlijk wijs ik de streeptheologie af en de belangrijkste argumenten om dat te doen zijn naar mijn mening:

- Zeggen dat bepaalde geestelijke gaven niet meer zullen voorkomen ontkent de soevereiniteit van de Heilige Geest. Het is de Geest Zelf die bepaalt wanneer, in welke mate en aan wie Hij welke gave(n) schenkt (1 Kor 12: 4-11).
- Nergens vermeldt het Nieuwe Testament dat de (bijzondere) gaven hun geldigheid hebben verloren. Paulus roept ons juist op de gaven van de Geest na te jagen (1 Kor 14:1).
- De geestelijke gaven dienen juist tot opbouw van de gemeente, het lichaam van Christus (1 Kor 12, Rom 12, Ef 4) en dit is nog in volle gang.

⁹⁸ Doornenbal, R.J.A. en Siebesma, P.A. (red.), *Gaven voor de gemeente. Over het werk en de gaven van de Heilige Geest* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2005) pp. 72-73. Berkhof, H., *De leer van de Heilige Geest* (Nijkerk: Uitgeverij G.F. Callenbach N.V., 1965, tweede druk) pp. 73-93; Berkhof noemt de eenheid en totaliteit van het werk van de Geest “wedergeboorte” en de drie categorieën van het drievoudig werk noemt hij “rechtvaardiging”, “heiliging” respectievelijk “vervulling”.

⁹⁹ Ook over de *bijzondere* gaven is men het niet eens: vaak worden profetie, tongentaal en de gave van genezing genoemd en minder vaak de gave van bevrijding, doen van wonderen en/of de onderscheiding der geesten. Het onderscheid naar bijzondere gaven maakt het Nieuwe Testament zelf nergens en is dus geheel kunstmatig.

¹⁰⁰ O.a. noemt men het einde van de apostolische tijd, de afsluiting van de canon of het einde van de Vroege Kerk.

- De kerkgeschiedenis laat zien dat de geestelijke gaven, ook de bijzondere, nooit helemaal zijn weggeweest. Sterker nog, ook in onze tijd komen ze feitelijk aantoonbaar voor.
- Door de secularisatie van de Westerse Wereld is er sprake van een nieuwe zendingscontext. Hoe kan de verkondiging van het evangelie in een verrationaliseerde maatschappij nog meer bevestigd worden dan door bovennatuurlijk ingrijpen van God?

Mijn stelling is dat indien in een gemeente de geestesgaven niet aanwezig zijn of niet functioneren, er niet gesproken kan worden van een gemeente in Nieuwtestamentische zin. Floor zegt het als volgt: “Het is zelfs zó: een gemeente van welke denominatie dan ook, is charismatisch, of het is geen gemeente in de Bijbelse zin van het woord.”¹⁰¹

De geestesgaven op één lijn stellen met “dopersen” of de extreem charismatische beweging, om het vervolgens te bestempelen als “ongereformeerd”, is op z’n minst kortzichtig.

De aandacht voor de geestesgaven mag echter niet op zichzelf staan, anders ontstaat terecht het gevaar van eenzijdigheid of vervallen we mogelijk zelfs in dwalingen. Deze gaven daarom maar afwijzen, is echter het kind met het badwater weggooien. We moeten beseffen dat het gaat om het *drievoudige werk* van de Heilige Geest en om Hem te kennen als Persoon.

Alléén de satan is werkelijk gebaat bij het ontbreken of niet functioneren van de gaven van de Geest: dat schaadt immers de opbouw van het lichaam van Christus, doet afbreuk aan de bevestiging van het evangelie en de eer van Jezus Christus, leidt ertoe dat er geen bevrijding voor gebondenen is, leidt ertoe dat de geesten niet meer worden onderscheiden etc.....

3.4 Gaven van de Geest

Paulus maakt in 1 Kor 12 onderscheid tussen genadegaven (charismata), bedieningen (diakoníai) en werkingen (energēmata). Naar analogie van de *Inleiding* kan een geestesgave of genadegave omschreven worden als een door de Heilige Geest gegeven bijzondere -of bovennatuurlijke- bekwaamheid. Bedieningen verwijzen naar de vaste of bijzondere positie van sommigen in de gemeente, namelijk de apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars (Ef 4:11). Werkingen zijn manifestaties van de kracht van God en komen tot uiting in krachten, tekenen en wonderen. Ze ondersteunen en bevestigen de prediking van het Evangelie en tonen de doorbraak van het Koninkrijk van God.

Naast “charisma” gebruiken Paulus en andere auteurs in het Nieuwe Testament nog andere Griekse woorden voor (geestelijke) gave, waar ik vanwege de ruimte niet op in zal gaan. Wel komt charisma het meest voor en is het in de theologie en binnen de kerk het meest favoriet. Ik denk dat dit komt, omdat het begrip charisma het genadeaspect zo duidelijk uitdrukt: het onverdiend en slechts uit genade, als geschenk, ontvangen van een gave.¹⁰²

Strikt genomen zijn bedieningen en werkingen geen gaven, maar meestal worden deze drie zaken in één adem genoemd.¹⁰³ Er is algemene consensus om bij het in kaart brengen van de gaven van de Geest vier lijsten uit het Nieuwe Testament te hanteren. Rom 12:6-8 vermeldt een aantal genadegaven, 1 Kor 12:8-11 vermeldt een “werking van krachten” en een aantal

¹⁰¹ Floor beargumenteert dit aan de hand van Zondag 21, vraag 55 van de Heidelbergse Catechismus:

Floor, L., *De gaven van de Heilige Geest in bijbels-theologisch perspectief* (Heerenveen: Groen, 1999) p. 95

¹⁰² Over interpretatie en gebruik van charismata, diakoníai, energēmata en andere Griekse begrippen bestaat echter geen volledige eensgezindheid.

¹⁰³ Floor plaatst o.g.v. 1 Kor 12:4-6 de gaven van de Geest in trinitarisch perspectief: een gave die wijst op de Geest noemt hij een charisma, een gave die wijst op de Christus noemt hij een bediening, een gave die wijst op de Vader noemt hij een werking: Floor, *De gaven van de Heilige Geest*, pp. 22-23.

Hetzelfde doet Douma in een preek over 1 Kor 12:1-7: Douma, J., (2004), *Over gaven*, (Serie Bronwaters: preeksumenvattingen) <http://www.josdouma.nl/bronwater/Bronwater%2020041003.pdf>.

genadegaven, 1 Kor 12:28-30 vermeldt een aantal bedieningen, genadegaven en werkingen en ten slotte vermeldt Ef 4:11 een aantal bedieningen.

Genadegaven, bedieningen en werkingen staan niet los van elkaar, maar lopen in elkaar over en zijn complementair. Omwille van het overzicht hanteer ik hier de volgende werkhypothese: het geheel van de gaven van de Geest bestaat uit charismata, diakoniai en energemata.

Op grond van deze vier lijsten kunnen de volgende geestelijke gaven worden onderscheiden: profetie, dienen, onderwijzen, vermanen of zielzorg, leidinggeven, dienst- en hulpverlening, barmhartigheid, spreken met wijsheid, spreken met kennis, geloof, genezen, werking van krachten (o.a. uitdrijven demonen), onderscheiden van geesten, spreken in tongen, vertolken van tongen, besturen, apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars. Dit is echter geen gelimiteerde of voorgeschreven lijst van gaven.¹⁰⁴ Vaak leiden interpretatieverschillen binnen een lijst tot meer of minder geestelijke gaven, of worden ze anders genoemd.

Vanwege de consensus hanteer ik de hier genoemde geestelijke gaven als basiskader. Andere veronderstelde geestelijke gaven doen niets toe of af aan de essentie dat het geheel van de gaven van de Geest de veelkleurigheid en verscheidenheid van het werk van God uitdrukt.

Een christen kan meer dan een geestelijk gave ontvangen. Dit kunnen heel verschillende of juist met elkaar corresponderende gaven zijn. Een herder heeft bijvoorbeeld de gaven van zielzorg en onderwijs, of iemand in de bevrijdingsbediening heeft de gaven van het uitwerpen van demonen, het onderscheiden van geesten, van genezing en/of het spreken in tongen. Het ontvangen van een geestelijk gave heeft bijna altijd een permanent karakter, wat correspondeert met haar doel tot de opbouw van de gemeente. De Geest kan echter iemand voor een specifieke situatie eenmalig een bepaalde gave geven. Het voert hier te ver om de boven genoemde gaven inhoudelijk te bespreken; daarvoor verwijs ik naar de literatuur.¹⁰⁵

Nog afgezien van de combinatie met 1 Kor 13 en 14, gaat 1 Kor 12 uitgebreid in op de geestesgaven. Niet voor niets worden met betrekking tot de geestesgaven -al naar gelang de accentuering en de manier van benadering- vele maatstaven, normen, criteria of principes in de literatuur genoemd.

Ik noem hier de meest in het oog springende principes:

- Oorsprong van de geestelijke gaven is de Heilige Geest, God zelf is de Gever (vs 4-11).
- De Geest is soeverein, deelt uit zoals Hij wil, los van prestaties of verdienste (vs 11).
- De Geest slaat niemand over: iedere christen ontvangt een of meer geestelijke gaven. De geestelijke gaven zijn niet slechts bedoeld voor enkelen (vs 7, 18; tevens 1 Pe 4:10).
- Maar er geldt ook “niemand heeft alles” (vs 12-23, 29-30).
- Het geheel van geestelijke gaven vertoont een elkaar aanvullende verscheidenheid. We zijn één in het lichaam van Christus en hebben elkaar daarin nodig (vs 4-6, 12-27).
- De geestelijke gaven zijn mensgericht: bedoeld om de ander te dienen, niet tot eigen eer of nut (vs 7).

Deze principes uit 1 Kor 12 staat niet op zichzelf en kunnen we ook in Rom 12:4-6; Ef 4:7, 11-16 en 1 Pe 4:10-11 ontdekken.

¹⁰⁴ Dit zou immers indruisen tegen de soevereiniteit van de Geest. Daarnaast is het van belang te beseffen dat, ondanks de algemene consensus, er geen volledige eensgezindheid over het aantal lijsten en gaven bestaat. Zo wordt Ef 4 soms buiten beschouwing gelaten of wordt 1 Pe 4:10-11 als lijst toegevoegd. Of worden ook andere gaven toegevoegd, zoals het ongehuwd zijn (1 Kor 7:7), vrijwillige armoede (1 Kor 13:3), openbaring (1 Kor 14:6), priesterschap (1 Pe 2:5), preken (1 Pe 4:10-11), het organiseren (Ex 18:13-27), handvaardigheid (Ex 28:3).

¹⁰⁵ M.n. bruikbaar zijn: Doornenbal en Siebesma, *Gaven voor de gemeente*; Wagner, P., *De geestelijke gaven voor de opbouw van de gemeente. Hoe u uw gaven kunt ontdekken, ontwikkelen en gebruiken* (Hoornaar: Gideon, 1992, derde druk); Grossmann, S., *Genadegaven in evenwicht. Van charismatische beweging tot charismatische gemeentevernieuwing* (Serie Nieuw Leven; Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1980)

Het is evident dat de geestelijke gaven bedoeld zijn voor de opbouw van de gemeente, het lichaam van Christus (1 Kor 3:9; 1 Kor 12:7, 12-27; 1 Pe 4:10). De neiging bestaat om vooral aan de opbouw van de gemeente in kwalitatieve zin, aan innerlijke groei, te denken. Maar het gaat ook om opbouw van de gemeente in kwantitatieve zin: de geestelijke gaven zijn immers ook naar buiten de gemeente gericht. Het duidelijkst komt dit tot uitdrukking in de bediening van de evangelist en in het zendingsbevel volgens Mk 16:15-18.

We zagen hierboven al dat de Heilige Geest gaven schenkt ten behoeve van onze roeping in het Koninkrijk van God. Dan kan het niet anders zijn, dat onze roeping dus ligt in de opbouw van de gemeente! Hierbij gaat het er niet zozeer om wélke geestesgaven we hebben, maar vooral of we bereid zijn een werktuig in Gods hand te zijn. Zonder nu tot een plichtsethiek te vervallen, is het van belang te beseffen dat we Gods medearbeiders zijn (1Kor 3:9).

Dit alles mag legitiem zijn, er is echter meer! God is immers prima in staat Zijn Koninkrijk te bouwen zonder ons. Toch kiest Hij ervoor ons toe te rusten en ons in te zetten in het lichaam van Christus. En dit is het tweede punt: ten diepste ligt onze roeping in het dienen en eren van God! Volgens Karl Barth wordt de gerechtvaardigde en geheiligde christen geroepen deel te nemen in het werk van Christus, dat wil zeggen geroepen om getuige te zijn. Daarnaast stelt Barth de roeping boven het persoonlijk heil.¹⁰⁶

De oproep van Paulus om te streven naar de -hoogste- gaven (1 Kor 12:31; 1 Kor 14:1) komt nu in het juiste perspectief te staan. De gaven dienen immers een hoger doel en zijn nooit bedoeld voor eigen eer en nut. Als waarborg roept hij ons tegelijkertijd op de liefde na te jagen.

¹⁰⁶ Berkhof, *De leer van de Heilige Geest*, p. 99

4 Het Priesterschap Aller Gelovigen

Bij de ambtsdrager, ook wel aangeduid als het bijzondere ambt, denken we veelal aan de predikant, de ouderling en de diaken. En waarschijnlijk zal dit vaak gepaard gaan met het toekennen van een zekere gewichtigheid of hiërarchie binnen de plaatselijke gemeente.

Daarentegen is mijn indruk dat men binnen de christelijke gemeente van het priesterschap aller gelovigen vaak geen helder beeld heeft. Hoe dit komt weet ik niet; misschien doordat in de kerken de positie van dit algemeen priesterschap wordt overschaduwd door de positie van de ambtsdrager? Het viel ook niet mee literatuur over het priesterschap aller gelovigen boven tafel te krijgen; vooral in de minder recente literatuur wordt dit onderwerp slechts zijdelings en zeer oppervlakkig aangehaald.

Wel bespeur ik in de meer recente literatuur en bij hedendaags, nieuwe kerkvormen een toenemende belangstelling voor het priesterschap aller gelovigen.¹⁰⁷ Het wordt dan vooral in verband gebracht met twee zaken. In de eerste plaats wordt het priesterschap aller gelovigen gekoppeld aan de gaven van de Geest, waarbij dit priesterschap aller gelovigen tot uiting komt doordat gelovigen zich op grond van hun gaven inzetten in de christelijke gemeente.¹⁰⁸ In de tweede plaats wordt het in verband gebracht met zaken, die in mijn ogen aan elkaar verwant zijn en die ik daarom onder de gemeenschappelijke noemer “*iedereen doet mee*” plaats: het participeren in kerkdiensten, mondigheid en inspraak en meebeslissen van gemeenteleden en tot slot democratisering binnen de kerken.

Deze ontwikkelingen kan ik alleen maar toejuichen. Waarom? Omdat ten eerste het gemeente-zijn volgens mij nooit bedoeld is als een passief en/of consumerend gebeuren. We maken als gelovigen immers allemaal deel uit van dat ene Lichaam van Christus. Christus heeft ons aan elkaar gegeven, zodat we elkaar en de wereld om ons heen van dienst kunnen zijn. En ten tweede omdat in dat ene Lichaam van Christus de een niet meer of minder is dan de ander. Er is geen plaats voor een autoritaire gezagsstructuur, wel voor dienend leiderschap! Andere benamingen die voor het priesterschap aller gelovigen worden gehanteerd zijn: het algemeen priesterschap, het ambt aller gelovigen of het algemene ambt.

Maar er is meer over te zeggen. Daarvoor sta ik eerst stil bij het Oude Testament. In de oudtestamentische periode stond het priesterschap in Israël alleen open voor een deel van de stam Levi. Deze priesters werden door God zelf aangesteld. De belangrijkste taak van de oudtestamentische priester was de offerdienst: in de offerdienst handelde de priester namens het volk en werd door hem verzoening gedaan voor het volk. De priester trad op als middelaar tussen God en Zijn volk. Eén keer per jaar, op Grote Verzoendag, mocht de hogepriester het Heilige der Heiligen binnengaan om met een bloedoffer verzoening te doen. Daarnaast hadden de priesters onder andere als taak: verzorgen van de tempeldienst, het namens God zegenen van het volk en het geven van onderwijs aangaande de Wet. Niet alleen religieus, maar ook maatschappelijk gezien hadden de priesters een hoge positie.

Het sterven van Jezus Christus betekende een keerpunt voor het oudtestamentische priesterschap. Ten eerste verviel het steeds terugkerend verzoening doen door de priester. Doordat het bloed van Christus werd vergoten voor de zonde en ongerechtigheid van de mens, heeft Hij Zichzelf tot offer gesteld. Hij heeft met Zijn lijden en sterven eenmalig, en voor eens en altijd, verzoening gedaan voor de mens. Dit betekent dat Christus nu permanent optreedt

¹⁰⁷ Mogelijk is de eerste een gevolg van de laatste, maar de toenemende belangstelling kan ook komen doordat er al langere tijd meer aandacht is voor de gaven van de Heilige Geest.

¹⁰⁸ Waarschijnlijk gebeurt dit omdat in 1 Pe 2:4-5a wordt gesproken over de bouw van een geestelijk huis, waarmee dan de gemeente kan worden bedoeld.

als Hogepriester en dat er geen aardse middelaar meer nodig is (zie bijvoorbeeld: Hebr 4:14-16, 10:12; 1 Tim 2:5-6a; Op 1:5b). We zijn voor verzoening niet meer afhankelijk van mensen, maar van God Zelf! Berkhof zegt dat het bij het priesterschap aller gelovigen primair gaat om de directe toegang tot God en dat de Reformatie er grote waarde aan hechtte dat elke gelovige in principe rechtstreeks met God verkeert, zonder bemiddelend ambt.¹⁰⁹

Het is echter mijns inziens onterecht om te veronderstellen dat wij mensen nu onmiddellijk in een juiste verhouding tot God staan, alsof we een aan God gelijke zijn. Er blijft principieel een verschil, een kloof tussen God en mens bestaan. Dit lijkt tegenstrijdig met het voorgaande, maar laat ik het zo zeggen: wij mensen kunnen niet anders tot God de Vader komen dan door God de Zoon, Die voor eeuwig en altijd de kloof overbrugt. Er blijft sprake van een standsverschil. Dit standsverschil komt ook tot uitdrukking in het volgende punt.

In de tweede plaats is het priesterschap uitgebreid tot *alle* gelovigen. In tegenstelling tot de oudtestamentische periode, waarin het priesterschap slechts voor enkelen open stond, heeft God door Jezus Christus alle gelovigen in het priesterschap gesteld. Het Oude Testament gaf hiervoor al een vooruitblik (onder andere Ex 19:5-6; Jes 61:6), maar het wordt vooral zichtbaar gemaakt door de kerntekst 1 Pe 2:5-9 (vergelijk Op 1:6, 5:10).

Wat blijft, is dat het priesterschap een dienende functie betreft en dat het volk -nu van gelovige christenen- eigendom blijft van God (1 Pe 2:9).

Hierboven gaf ik al aan dat het priesterschap aller gelovigen tegenwoordig vooral in verband wordt gebracht met de gavengerichte inzet in de gemeente of het “iedereen doet mee”. Maar ik vind dit te makkelijk en wil daarom kort stilstaan bij 1 Pe 2:5-9. Hieruit kunnen we afleiden dat het doel van het priesterschap van de gelovige is, het brengen van geestelijke offers (vs 5) en het verkondigen van de grote daden (vs 9). Bij het laatste punt is het niet zo moeilijk zich iets voor te stellen, maar want zijn geestelijke offers?

Bilezikian gaat zeer waarschijnlijk alleen daarom in op de geestelijke offers. Volgens hem bestaan de geestelijke offers uit “aanbidding” -wat niet zo vreemd is voor een priester- en “goede daden”, in het bijzonder het delen (vergelijk 1 Kor 12). Maar ook zegt hij dat elke gelovige een dienaar van God is (vergelijk Hebr 13:15-16; Ef 2:10, 4:12; 1 Kor 12:14-20; Ti 2:11-14; 1 Pe 2:5, 9).¹¹⁰ Berkhof noemt in dit verband de overgave aan de dienst van God en het hebben van een relatie met de wereld.¹¹¹ Bij dit laatste wordt vaak de lijn doorgetrokken, doordat de *christelijke gemeente* als middelaar tussen God en de wereld optreedt.

Küng gaat in een van zijn boeken uitgebreid in op het priesterschap aller gelovigen.¹¹² Hij noemt meerdere zaken bij geestelijke offers, zoals gebed, lof, dank, boete, gerechtigheid, goedheid, liefde en belijdenis. Maar hij zegt in mijn ogen nog iets veel wezenlijker, namelijk: dat het er uiteindelijk om gaat dat de mens niet iets, maar *zichzelf* offert, zichzelf overgeeft en aanbiedt, niet om te verzoenen, maar als lof en dank voor de gave van het heil.¹¹³ Dus niet wij staan centraal, maar God; God is er niet voor ons, wij zijn er voor Hem! Ik vrees dat wij (post)moderne (kerk)mensen wel eens moeite hebben met het omarmen van deze gedachte.

We kunnen het doel of de functie van het priesterschap aller gelovigen samenvatten in het dienen van God in Zijn Koninkrijk. Dit dienen is gericht op drie zaken: op God, op de gemeente en op de wereld.

¹⁰⁹ Berkhof, H., *Christelijk Geloof* (Kampen: Uitgeverij Kok, 2007, negende druk) p. 395

¹¹⁰ Bilezikian, G., *De kerk als gemeenschap*, p. 76

¹¹¹ Berkhof, H., *Christelijk Geloof*, p. 395

¹¹² Küng, H., *De kerk*, pp. 415-442

¹¹³ Küng, H., *De kerk*, p. 427

5 Integratie

In hoofdstuk 2 werd al een aantal verbindingen gelegd tussen ambt, geestelijke gaven en het priesterschap aller gelovigen. Dit is onvermijdelijk: de concentratie binnen de gereformeerde traditie ligt immers nog vooral bij het ambt en veel minder bij de geestelijke gaven en het priesterschap aller gelovigen.

We zien dat uit de bedieningen het (bijzondere) ambt voortkomt of zelf één op één ambten worden genoemd: deze bedieningen zijn een categorie binnen de gaven van de Geest.

Alles wat we in hoofdstuk 3 over de geestelijke gaven hebben gezegd, geldt dus in principe ook voor de bedieningen in Ef 4:11. Het is van groot belang om alle bedieningen te waarderen, te herkennen en te erkennen. Maar ook hier is de Geest soeverein.

Ook zien we dat iemand in een bepaald ambt/bediening over een specifiek charisma beschikt: de herder heeft de gave van zielzorg. Ik ben zelfs van mening dat een bediening niet mogelijk is zonder dat men over een daarbij horend charisma beschikt. Het ambt (bediening) heeft ook als taak de gemeenteleden toe te rusten met betrekking tot hun specifieke geestelijke gaven.

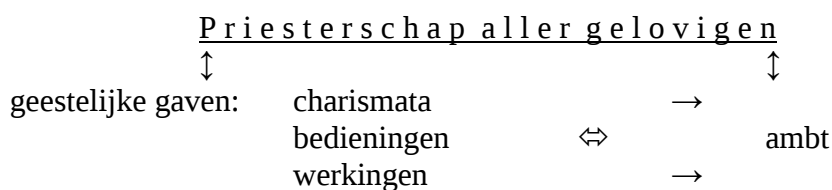
Ik ben van mening dat zowel het bijzondere ambt (ambtsdrager) als het algemene ambt (priesterschap aller gelovigen) voortkomen uit de roeping van Christus.

Elke gelovige bekleedt het algemene ambt en elke gelovige heeft ten minste één geestelijke gave ontvangen. Deze geestelijke gave kan een charisma zijn, maar net zo goed een bediening. De ambtsdrager is dus ook drager van het algemene ambt en onderscheidt zich slechts vanwege een andere geestelijke gave: ook die gave dient tot opbouw van de gemeente.

Het bijzondere en het algemene ambt zijn dus allebei sacramenteel. Maar allebei komen ook voort uit de gemeente. In wezen geldt dit ook voor alle gaven van de Geest: ze komen “van boven”, maar functioneren door en vanuit alle gelovigen in de gemeente.

Overaccentuering van een bepaalde geestelijke gave en/of bediening in een gemeente kan ten koste gaan van andere geestelijke gaven en/of bedieningen, wat weer tot gevolg kan hebben dat het algemene ambt van gemeenteleden niet tot hun recht komt.

Als we alles op een rijtje zetten, ontstaat het volgende beeld:

Naar mijn oordeel hebben de drie aspecten een symbiotische verhouding. Alle gelovigen bekleden het priesterschap aller gelovigen, met als doel het dienen in Gods Koninkrijk. Daarom hebben allen geestelijke gaven. Enkelen bekleden een, door een charisma of werking ondersteund, ambt.

Als je uitgaat van het priesterschap aller gelovigen en je hanteert de gavengerichte inzet van gemeenteleden, dan kan het niet anders dat er een beperkte groep in aanmerking komt voor het ambt. Dit hoeft geen bezwaar te zijn, want iedereen wordt daar ingezet waar hij of zij goed in is: pastoraat, diaconaat, evangelisatie, kinderwerk, vorming en toerusting etc.

“We dienen Christus de Heiland, die ons kocht met zijn hartenbloed, en we dienen in zijn Naam zijn gemeente en haar leden.”¹¹⁴

¹¹⁴ Brienens, T., *Van ambt naar dienst*, p. 138

Bijlage 2: Interviewvragen praeses inzake feitelijke situatie pastoraat

- 1) *Kunt u het huidige beleid, het feitelijk functioneren in enkele zinnen omschrijven?
Wie voert het pastoraat daadwerkelijk uit?*
- 2) *Is er periodiek overleg, of enige vorm daarvan, tussen en met hen die zich met pastoraat bezighouden?
Zijn er contacten met “vrijwilligers” of andere gemeenteleden die op persoonlijke titel of informeel pastoraal actief zijn?*
- 3) *Is er enige vorm van aansturing en/of toerusting van “vrijwilligers” of anderen?*
- 4) *Zijn er (periodiek) contacten of vormen van overleg met derden, zoals bijvoorbeeld hulpverleningsinstanties, landelijke kerkelijke bureaus of binnen de classis?*
- 5) *Is er een pastorale raad of commissie actief, en zo ja, wie zijn dit?*
- 6) *Welke vormen van doelgroepen-pastoraat zijn er feitelijk aanwezig of functioneren als zodanig?*
- 7) *Als we terugkijken naar het oorspronkelijke doel en de opzet van de kleine-wijken-structuur, hoe zou dan de huidige stand van zaken na acht jaar omschreven kunnen worden?*

Bijlage 3: Interview wijkcoördinatoren

- 1) *Opereert uw wijk zelfstandig of werkt het samen met een andere wijk, bijvoorbeeld met betrekking tot het organiseren van de wijkavonden?*

Op dit moment zijn er vijf van de elf wijken met een vacature voor de coördinator.

In vier gevallen is in de vacature min of meer voorzien doordat één coördinator twee wijken bediend: in alle gevallen betreffen dit aan elkaar grenzende wijken, die korte of al langere tijd gezamenlijke wijkavonden en soms andere activiteiten organiseren. Er zijn dus acht wijken die onderling een duoschap vormen.

In één wijk wordt in de functie van coördinator helemaal niet voorzien. Deze wijk bestaat uit gemeenteleden die buiten de regio Woerden wonen. Van wijkavonden of andere activiteiten is geen sprake zijn.

De twee andere wijken mét coördinator opereren elk zelfstandig.

- 2) *Normaliter vindt de wijkavond plaats op de avond van avondmaalszondag, dat is één keer per twee maanden.*

Hoe vaak komt uw wijk, gemiddeld over de afgelopen twee jaar, bijeen?

De helft van de actieve (samenwerkende) wijken komt zes keer per jaar bijeen, de andere helft komt drie á vier keer per jaar bijeen.

- 3) *Hoeveel personen zijn er gemiddeld op een wijkavond aanwezig?*

en

- 4) *Hoe groot is de vaste kern van personen die altijd of zeer vaak op een wijkavond aanwezig zijn?*

Gemeentebreed is het gemiddeld aantal bezoekers dat naar een wijkavond komt slechts 32% van het totaal aantal volwassen gemeenteleden. Dit betekent dus dat gemiddeld 68% van de wijkleden niet naar de eigen wijkavond komt. De vaste kern van bezoekers van wijkavonden is gemeentebreed 26%. Grosso modo betekent dit dat 74% *niet structureel* bereikt wordt.

Hoewel het “bezoeken van een wijkavond” en het “participeren in de wijk” twee verschillende begrippen zijn, is de eerste een niet onbelangrijke graadmeter. Immers, omdat de wijkavond als kernactiviteit van een wijk aangemerkt kan worden, zijn de bezoekersaantallen richtinggevend voor de participatiegraad in de wijk.

Thuiswonende jongeren zijn bij het vaststellen van de populatie niet meegenomen. Zij hebben hun eigen contactmomenten en vallen onder het jeugdpastoraat-in-opbouw. Echter, als men er rekening mee houdt dat ook jongeren deel uitmaken van de wijk waarin zij wonen en daarin kunnen participeren, zal de participatiegraad per wijk zo mogelijk nog lager uitkomen.

- 5) *Wie of hoeveel personen zijn er actief bij het voorbereiden van een onderwerp of het leiden van een wijkavond?*

Van de actieve wijken is er één wijk waar geen thema wordt besproken: centraal staat het spontane gesprek. Niemand heeft hier de leiding, noch wordt er iets voorbereid.

In één wijk is momenteel alleen de coördinator actief met betrekking tot de (thematische) voorbereiding of het leiden van de wijkavond. In alle andere wijken zijn meerdere personen hierin actief.

6) *Welke activiteiten naast de wijkavonden vinden er daadwerkelijk in uw wijk plaats?*

Eén van de actieve wijken kent naast de wijkavonden geen enkele andere activiteit. Alle andere actieve wijken kennen wel één, soms twee, structurele nevenactiviteit: bezoekenrooster, lief-en-leedpotje, op wijkavond “rondje-omzien-naar-elkaar”, spontaan omzien naar elkaar in de wijk. Daarnaast kennen deze wijken een incidentele activiteit rond ontmoeting of ontspanning (uitje, samen eten etc.) of bestaan hiervoor plannen.

Opmerkelijke reactie:

“Op de wijkavonden zijn we recentelijk begonnen met een rondje omzien naar elkaar: waar speelt iets, waar is omzien naar nodig? Vervolgens proberen we daar nu in de praktijk handen en voeten aan te geven.”

7) *Is er voor u als coördinator sprake van periodiek overleg met elkaar of de KR?*

en

8) *Zo nee, heeft u daar wel behoefte aan?*

Alle zes coördinatoren geven aan *geen periodiek of structureel* overleg met elkaar of de kerkenraad te hebben. Vijf coördinatoren geven aan daar wel behoefte aan te hebben, waarvan één coördinator wel wil, maar er geen tijd voor heeft. Eén coördinator geeft aan in de huidige situatie geen behoefte aan periodiek overleg te hebben, maar wél indien het coördinatorschap meer taak- en functiegericht zou worden.

Twee coördinatoren geven aan *incidenteel* onderling overleg te hebben met elkaar over het aanpakken van bepaalde zaken. Twee coördinatoren nemen, *indien nodig*, op eigen initiatief contact op met wijkouderling en/of -diaken. Bij twee coördinatoren valt op te maken dat ze in het geheel geen overleg met een andere coördinator of wijkouderling of -diaken hebben.

Er zijn twee coördinatoren die structureel voor elke wijkavond de wijkouderling en/of wijkdiaken uitnodigen: deze komen echter heel af en toe op bezoek.

Opmerkelijke reactie:

“Ik heb zeker behoefte aan periodiek overleg: het overleg is nu onder de maat. Ik heb in verleden verzocht om meer structuur tussen de coördinatoren, maar dit is niet gerealiseerd: dit ervaar ik als negatief.”

9) *Is of was er voor u als coördinator enige vorm van begeleiding of toerusting t.b.v. het werk in de wijk?*

en

10) *Zo nee, zou u daar wel prijs op stellen of behoefte aan hebben?*

Vijf coördinatoren geven aan geen begeleiding of toerusting te hebben ontvangen. Eén coördinator heeft bij de start van de nieuwe wijkstructuur (2004/2005) een soort toerustingsbijeenkomst bijgewoond.

Drie coördinatoren geven aan wél behoefte te hebben aan begeleiding of toerusting. De drie anderen hebben, uitgaande van de huidige *feitelijke* situatie en opzet van de wijk, daar geen behoefte aan; mocht de inhoud van de functie van coördinator zwaarder worden cq. meer inhoud krijgen, dan is er wél behoefte aan.

Drie coördinatoren geven aan dat bij de start van hun coördinatorschap onduidelijkheid bestond/bestaat over de inhoud, opdracht en verwachtingen. Eén van hen werd door de desbetreffende wijkouderling doorverwezen naar andere wijkcoördinatoren.

Ook hier geeft een van de coördinatoren het belang van structuur aan, overigens naast een aantal andere zaken.

Opmerkelijke reacties:

“De kerkenraad laat veel liggen! Er is meer coördinatie en gelijkstroming van de wijken nodig, naast een betere en meer heldere structuur van de opzet van het wijkgericht opereren.”

“Bij aanvang van het coördinatorschap werd mij gezegd (vanuit de wijk, HCvdV) dat het alleen het organiseren van wijkavonden betrof. Voor advies heb ik toen toen zelf contact gezocht met de wijkouderling: ik kreeg een minimaal antwoord en werd doorverwezen naar andere coördinatoren.”

“Toen ik door de wijkouderling benaderd werd voor wijkcoördinator waren de opdracht en wat er werd verwacht héél vaag. Daarom ben ik zelf maar veel te rade geweest bij andere coördinatoren hoe zaken aan te pakken.”

Bijlage 4: Enquête kerkenraadsleden

Vraag 1:

Wat is volgens u pastoraat?

Er worden hier door de zes respondenten veel zaken genoemd en alle antwoorden hebben wel tenminste iets uit een van de vele definities van pastoraat die in omloop zijn. De thema's die het meest genoemd worden zijn de volgende.

Vijf respondenten geven aan dat pastoraat (onder andere) te maken heeft met “het geestelijke”: geestelijke zorg of opbouw, of het praten over het geloofsleven.

Eén respondent geeft een zeer ruime omschrijving van pastoraat en hanteert niet expliciet de term “geestelijk”.

De “herderlijke zorg voor” (de gemeente, het individu) cq. het “omzien naar elkaar” wordt vier keer genoemd. Drie keer wordt er gewezen op het elkaar steunen, helpen, begeleiden of bemoedigen of anderszins. Het aansporen of aanmoedigen tot wordt twee keer genoemd.

Opvallend is dat één respondent refereert aan een pastorale agogische vaardigheid: “luisteren naar”. Daarnaast wordt door één respondent het “waarschuwen, vermanen” genoemd. En slechts één respondent refereert hier aan een Bijbeltekst: Ps 23.

Omdat op dit moment de kerkenraadsleden het meest intensief in het pastoraat bezig zijn én omdat het antwoord op *wat pastoraat is* zeer bepalend is voor de te maken beleidskeuzes, worden hier alle antwoorden in willekeurige volgorde weergegeven:

“Herderlijke verzorging, t.w. de zorg voor elkaar/kudde/gemeente als kudde van de Herder - Christus. Praktischer omschreven: “zorgdragen voor elkaar” en “omzien naar elkaar” - in voorspoed en tegenspoed, ziekte en gezondheid, rijkdom en armoede, eenzaamheid en sociaal. Steunen, helpen, begeleiden, bemoedigen. Herder zijn voor elkaar naar bijv Psalm 23, zoals God in Christus met en voor ons doet. Primair gaat het dus om Gods zorg voor de medemens/medegelovige. Hij is met innerlijke ontferming bewogen over de zwakkere/die in nood.”

“Pastoraat bestaat uit meerdere elementen: luisteren naar gemeenteleden, praten over hun (geloofs)leven, handreiking doen aan de hand van de Bijbel.”

“Zorgen voor en begeleiden van je broeders en zusters op geestelijk gebied.”

“Het verlenen van geestelijke, herderlijke zorg aangaande de relatie van de mens met God. En dit omvat dan de volle breedte: het troosten, steunen, meeleven bij moeiten, onderwijzen en aansporen tot een actief Bijbellees en gebedsleven maar waar nodig ook waarschuwen, vermanen als men een weg gaat die niet naar wil van God is.”

“Omzien naar elkaar, en elkaar daarbij ook in geestelijke zin opbouwen en aanmoedigen om Christus te (blijven) volgen.”

“Pastoraat is volgens mij de onderlinge aandacht van broeders en zusters in de gemeente op het geestelijk vlak.”

Vraag 2:

a) Welke gaven of capaciteiten zijn er volgens u nodig voor het uitoefenen van pastoraat?

Ook hier worden door de respondenten veel verschillende zaken genoemd; de antwoorden variëren tussen de één en zestien regels tekst. Alle respondenten noemen ten minste drie gaven of capaciteiten. Hieronder volgen de meest genoemde gaven of capaciteiten en enkele opvallende uitkomsten.

Alle respondenten noemen het kunnen luisteren als gave of capaciteit. Drie van hen noemen daarnaast ook nog (vormen van) gesprekstechniek.

Vier respondenten noemen Bijbelkennis: deze vier geven bij vraag 1 aan dat pastoraat te maken heeft met “het geestelijke”.

Drie respondenten noemen het vermanen (waarvan één het vermanen óók bij vraag 1 noemt): deze drie geven bij vraag 1 aan dat pastoraat te maken heeft met “het geestelijke”.

Vier respondenten refereren expliciet aan theologische begrippen als: liefde van Christus, verlossing in en door Christus, geloof (op zich), geloof in (iets specifiek), God, wil van God, relatie met God, Zijn Woord.

De twee andere respondenten die dat níet doen, zijn tevens de twee respondenten die Bijbelkennis in combinatie met vermanen noemen.

Drie respondenten refereren aan het eigen leven en positie als christen, als een niet-materiële gave of capaciteit: zij noemen achtereenvolgens “kennis van de eigen zonde en gebrokenheid”, “toepassing kunnen maken van die bijbelkennis, en dat naar je eigen leven kunnen toe trekken/toepassen (toe-eigenen)” en tot slot wordt gerefereerd aan 1 Tim 3.

Eén van de zes respondenten verwijst naar een Bijbeltekst (1 Tim 3).

Geen enkele respondent refereert expliciet aan of verwijst direct naar de meest voor de hand liggende Bijbelteksten over de charismata en bedieningen of diensten (1 Kor 12, Rom 12 en Ef 4). Wel vermeldt een van de respondenten bij deze vraag het volgende: “Misschien moet ik toevoegen: openstaan voor de Geest”.

b) Beschikt u zelf over één of enkele van deze gaven of capaciteiten?

Vier van de zes respondenten antwoorden volmondig “ja”.

Eén van deze vier geeft echter ook aan het nog steeds lastig te vinden om een gesprek in de gewenste richting te leiden; dit is tevens één van de drie respondenten die bij vraag 2 naast het kunnen luisteren óók gesprekstechniek als gave of capaciteit noemt.

Eén respondent denkt dat hij in enige mate over de door hem genoemde eigenschappen mag beschikken.

Eén respondent antwoordt als volgt: “Het is lastig om dat zo aan te geven. Maar ik doe mijn best alle boven genoemde punten (de door hem bij vraag 2a aangegeven punten, HCvdV) zo goed mogelijk tot uiting te laten komen in mijn werk als diaken en als gemeentelid in onderlinge contacten”.

Vraag 3:

a) Zijn er volgens u knelpunten, tekortkomingen, onevenwichtigheden etc. in het pastoraat zoals het nu in onze gemeente functioneert?

Alle respondenten antwoorden volmondig “ja”.

b) Zo ja, welke zijn dat volgens u?

De verschillende antwoorden kunnen tot de volgende punten worden samengevat.

Overbelasting (door hoeveelheid werk) van de kerkenraadsleden, cq. zij die zich met het pastoraat bezighouden.

Te hoge verwachtingen van kerkenraadsleden door gemeenteleden en verschil in verwachtingen bij gemeenteleden.

Er wordt te weinig aangegeven waar hulp nodig is.

Consumentengedrag (overlaten aan anderen); pastoraat is al snel iets voor ambtsdragers.

De groep die het pastoraat uitoefent is te beperkt: er zijn te weinig toegeruste gemeenteleden en/of gemeenteleden beseffen niet dat ze een pastorale bediening hebben.

Het pastoraat blijft veelal beperkt tot het jaarlijkse huisbezoek, terwijl niet alle ouderlingen in staat zijn alle wijkadressen jaarlijks te bezoeken.

Onduidelijke formulering en communicatie.

Eén respondent antwoordt als volgt: “Wat mij nu te binnen schiet: Niet alle ouderlingen komen met de bezoeken hun hele wijk door. Ik zie hier wel verbetering maar wij hebben 3 jaren een wijkouderling gehad die nooit langs is geweest.

Kerkleden onderling zijn zich niet altijd even bewust van de noodzaak om geestelijk naar elkaar om te zien. Er zijn ook best veel verschillen in denken en doen tussen gemeenteleden (wat dit natuurlijk ook bemoeilijkt). Maar we zouden veel meer met elkaar over geloofszaken mogen spreken, ervaringen delen en zo ook elkaar troosten en bemoedigen. Dat zou zeker goed zijn, vaak zijn we (dat herken ik ook bij mezelf) misschien wel te gesloten”.

Vraag 4:

Hoe ervaart u uw eigen functioneren m.b.t. het pastoraat?

Drie respondenten geven als antwoord: wisselend, moeizaam respectievelijk onvoldoende.

Twee respondenten geven geen toelichting. Eén respondent geeft als toelichting: “er is door de drukke dagelijkse werkzaamheden en de vele kerkelijke vergaderingen te weinig tijd om hier volop mee aan de slag te gaan”.

Deze drie respondenten hebben allen bij vraag 2b) volmondig “ja” geantwoord op de vraag of men over de nodige gaven of capaciteiten beschikt.

Twee respondenten ervaren hun eigen functioneren als positief.

Eén van hen is één van de vier respondenten die bij vraag 2b) volmondig “ja” antwoorden en de andere respondent is hij die denkt in enige mate over de door hem genoemde eigenschappen mag beschikken.

Beiden geven een toelichting. De eerste geeft echter óók aan: “Altijd gevoel van té weinig op pastoraal gebied te doen - dus schuldgevoel. Zou meer willen doen”.

Eén respondent geeft aan als diaken niet veel pastoraat te beoefenen en maakt daarbij een kritische kanttekening. Dit is dezelfde respondent die bij vraag 2b) het lastig vindt om aan te geven over de benodigde gaven en capaciteiten te beschikken.

Grosso modo beoordeelt slechts één respondent het eigen functioneren alleen maar positief.

Vraag 5:

a) Dient de uitoefening van pastoraat volgens u aan het ambt gebonden te zijn, m.a.w. voorbehouden aan predikant, ouderling en diaken? Waarom vindt u dit?

Alle respondenten geven een ontkennend antwoord en vinden dus dat de uitoefening van het pastoraat níet aan het ambt gebonden is. Er zijn maar twee respondenten die in hun antwoord verwijzen naar een Bijbeltekst.

Vijf respondenten geven zeer expliciet aan dat pastoraat een taak of een opdracht of de zaak en verantwoordelijkheid voor de *gehele gemeente* cq. voor *ons allemaal* is.

Drie van deze vijf respondenten geven een nadere toelichting op de rol van de kerkenraad. Zij geven achtereenvolgens aan dat de kerkenraad leiding aan het pastoraat dient te geven en de eindverantwoordelijke is, ouderlingen eerder op het regeren of besturen moeten zijn gericht en diakenen bij uitstek een pastorale functie hebben en ten slotte dat de ambtsdragers op grond van Ef 4:12 zijn aangesteld om de heiligen toe te rusten.

Eén respondent wijst niet zozeer op de *gehele gemeente*, maar vooral op het graderen van pastoraat: niet alleen predikant, ouderling en diaken hebben een pastorale taak, ook andere gemeenteleden -en noemt hierbij expliciet vrouwen- hebben die taak, afhankelijk van gaven en karakters. Ook deze respondent verwijst naar een Bijbeltekst, namelijk 1 Kor 12.

b) Wat is volgens u het onderscheid (verschillen) tussen het pastoraat en bezoekwerk door een predikant, door een ouderling, door een diaken of eventueel door een pastoraal bezoeker? Of is er geen onderscheid of verschil?

Eén respondent ziet een verschil in uitvoering tussen deze vier personen.

Twee respondenten zien geen verschil (of hoeft dat er niet te zijn). Eén daarvan geeft weer wel aan dat een predikant wel veel meer bagage, en op den duur ook ervaring, heeft.

Eén respondent geeft aan dat er wel een onderscheid is in verantwoordelijkheid, maar niet in de uitvoering.

Uit het meer overdenkende antwoord van één respondent valt op te maken dat die een onderscheid ziet in verantwoordelijkheid én uitvoering; dit is de enige respondent die een Bijbeltekst aanhaalt (Hebr 13:17).

Eén respondent gaat alleen in op de “wakende taakstelling” van de ambtsdrager op grond van de kerkorde: hieruit valt op te maken dat deze respondent een verschil in verantwoordelijkheid ziet. Deze respondent gaat niet in op de uitvoering door de vier personen.

Vraag 6:

In onderstaande vraag gaat het om de wijk waarin u zelf woont, niet om de wijk(en) waarvoor u als ouderling of diaken verantwoordelijkheid draagt.

a) Hoe vaak heeft u de afgelopen twee jaar de tweemaandelijksse wijkavonden in de eigen wijk bezocht?

U kunt hier alléén kiezen uit een van de volgende drie antwoorden:

1) altijd of zeer vaak 2) geregeld 3) zelden of nooit.

Vier respondenten geven hier als antwoord “altijd of zeer vaak”.

Twee respondenten geven aan “geregeld” naar de wijkavonden te gaan.

b) Wat of welke zijn uw ervaringen met pastoraat binnen uw eigen wijk en hoe zou u die ervaringen willen waarderen?

Omdat de ervaringen zeer divers zijn en om het functioneren van de wijken beter in beeld te krijgen, worden de antwoorden hieronder integraal weergegeven.

“De wijkleden kenden elkaar nog niet zo goed. Er is veel tijd besteed aan het leren kennen van elkaar. Stelselmatig zit er meer diepgang in. Men huivert naar mijn mening wel te veel voor geestelijke gesprekken en diepgang. Dit zou van mij meer mogen. Zo leer je elkaar nog beter kennen. De onderlinge praktische zorg en steun zoals bij ziekte is minimaal, hoewel er nog weinig aanleiding toe was.”

“Beperkt. Een enkele keer een goed gesprek met een bevriend echtpaar waarin we over wezenlijke dingen praten.”

“Er wordt wel naar elkaar omgezien, maar of dat als pastoraat aan te merken is weet ik niet. Het is natuurlijk fijn als er aandacht is als dat nodig is maar dat moet niet het enige zijn binnen de wijk.”

“Bijvoorbeeld de laatstgehouden wijkavond was een erg fijne avond waarin jong en oud geloofservaringen deelde met elkaar. De gesprekken kwamen tot stand tijdens bespreking van vragen n.a.v. de eredienst die de predikant had aangeleverd. Dat was een erg opbouwende en stimulerende avond met elkaar waarvan er hopelijk nog meerdere volgen. Doordeweeks is er verder niet echt contact met elkaar maar gezien alle drukke agenda's lijkt me dat ook niet heel realistisch.”

“Weinig/geen. Er is nu een begin gemaakt met het bezoeken van de ouderen, maar de eerste bezoeken zijn misschien net gebracht (niet door mij).”

“De gesprekken in een kleinere kring geven vaak mooie diepgang en kleuren de invalshoeken mooier in.”

Grosso modo kan de conclusie getrokken worden dat van de zes respondenten er maar één respondent eenduidig positief is.

c) Wat mist u eventueel m.b.t. het pastoraat in uw eigen wijk?

Twee respondenten geven aan (op dit moment) niets te missen. Dit zijn twee van de vijf respondenten die bij de vorige vraag (vraag 6b) geen eenduidig positieve antwoorden geven.

De vier andere respondenten geven diverse zaken aan die gemist worden, zoals geestelijke gesprekken cq. groei, samen bidden, elkaar bevragen en opbouwen etc. Al deze zaken zijn in meer of mindere mate te relateren aan het elkaar onderling ontmoeten.

Bij deze vier respondenten die iets missen, hoort ook de respondent uit de vorige vraag (vraag 6b) die een eenduidig positief antwoord geeft.

Opmerkelijke reactie:

“De opkomst bij de wijkavonden is matig. Degenen die pastoraat nodig hebben komen misschien niet eens.”

Naar aanleiding van de antwoorden op de vraag 6b) en 6c) kan geconcludeerd worden dat er geen sterk causaal verband is tussen de ervaringen met pastoraat in de eigen wijk en wat gemist wordt met betrekking tot het pastoraat in de wijk. De antwoorden op deze twee vragen vullen elkaar dus aan en nuanceren elkaar.

Vraag 7:

Stel dat het pastoraat in de gemeente hoofdzakelijk in en door de eigen wijk, dus door de wijkleden onderling, zou plaatsvinden. Wat vindt u daarvan?

Eén respondent vindt een dergelijke invulling van het pastoraat te mager.

Eén respondent twijfelt of dit gaat werken, is terughoudend en ziet het omzien naar elkaar in de wijk als aanvulling op het “ambtelijk pastoraat”.

Vier respondenten reageren positief op deze gedachte van pastoraat hoofdzakelijk in en door de eigen wijk. Eén van deze vier respondenten hangt daar wel voorwaarden aan vast en een andere respondent uit deze groep acht deze situatie tegelijkertijd een utopie.

Eén respondent (uit de groep van vier) onderbouwt zijn antwoord met een Bijbeltekst, namelijk Ef 4:12-16.

Vraag 8:

Is volgens u toerusting en/of scholing nodig of gewenst voor hen die in het pastoraat actief zijn?

Alle respondenten antwoorden bevestigend op deze vraag.

Wel zijn er onderlinge verschillen: waar de een spreekt over toerusting op regelmatige basis, ziet de ander meer in een algemene toerustingscursus.

Eén respondent waarschuwt voor het “professionaliseren” van pastoraat, met als mogelijk gevolg dat niemand meer iets doet (pastoraat is voor de ander om te doen).

Eén respondent laat het afhangen van wat ze precies zouden gaan doen: in zijn antwoord laat hij blijken dat hij uitgaat van toerusting voor *niet-ambtsdragers*.

Bijlage 5: Enquête gemeenteleden

Vraag 1:

Wat is volgens u pastoraat?

Vijf respondenten noemen zaken als zorgen voor mensen met problemen, er zijn voor of aandacht hebben voor de ander, onderlinge betrokkenheid en omzien naar elkaar.

Door vier respondenten wordt aangegeven dat pastoraat te maken heeft met “het geestelijke”: geestelijke zorg, begeleiding en aansporing op geestelijk terrein of het ondersteunen en begeleiden bij geloofszaken.

Eén respondent omschrijft pastoraat als “het spreken met, onderwijzen van en vermanen van medegemeenteleden” en een ander omschrijft pastoraat als “kerk en gemeente zijn”.

Daarnaast noemen de respondenten zaken welke meer betrekking hebben op doelen van pastoraat: elkaar (geestelijk) opbouwen en toerusten of groeien in relatie met God.

Én er wordt een aantal middelen genoemd: een bezoek, gesprek, aandacht of een kaartje sturen. Eén respondent noemt expliciet het gebed met en voor mensen met betrekking tot dagelijkse zorgen én het gebed voor genezing en bevrijding.

Vraag 2:

a) Welke gaven of capaciteiten zijn er volgens u nodig voor het uitoefenen van pastoraat?

Twee respondenten noemen slechts één concrete gave of capaciteit, alle anderen noemen er minimaal drie.

Vijf respondenten noemen onder andere luisteren cq. communicatieve vaardigheden.

Zes respondenten refereren aan de term kennis: “mensenkennis”, “het kennen van de gemeente”, “Bijbelkennis” etc.

Daarnaast noemen de respondenten een grote diversiteit aan andere zaken, zoals: beoordelingsvermogen, weten wat je doet, doordrongen zijn van de Heilige Geest, persoonlijk geloof, interesse in medemens, levenservaring en begrip.

Omdat de individuele antwoorden nauwelijks gelijk zijn, kan geconcludeerd worden dat er zeer verschillend gedacht wordt over de voor het pastoraat benodigde gaven of capaciteiten.

b) Bent u zelf pastoraal actief (op welke manier dan ook) of zou u dit willen?

Zeven respondenten geven aan niet (officieel of direct) actief te zijn in het pastoraat.

Van hen zijn twee respondenten wel bereidwillig als er iets op hun weg komt en een derde respondent zou wel pastoraal actief willen zijn, maar niet in de kerkenraad.

Eén respondent geeft aan indirect actief te zijn door middel van het communiceren met gemeenteleden.

Drie respondenten geven expliciet aan pastoraal actief te zijn, op welke manier dan ook, bijvoorbeeld door middel van “een bloemetje namens de wijk”.

Het hangt er met andere woorden nogal vanaf wat men onder pastoraat verstaat en blijkbaar maakt de een wel en de ander geen onderscheid tussen “officieel” en “niet-officieel” pastoraat. Een en ander is verklaarbaar vanwege het kunnen indelen van het pastoraat in verschillende vormen en niveaus, waarvan men zich blijkbaar niet altijd bewust is.

Opmerkelijke reactie:

“Ik ben van mening dat wanneer je actief lid bent van een gemeente dat je uiteraard pastoraal actief bent. Dit om de reden dat je in zekere zin een verantwoordelijkheid heb naar je medegemeente lid.”

Vraag 3:

a) *Hoe is volgens u het pastoraat in de gemeente op dit moment geregeld?*

(U kunt hier o.a. denken aan: wie, wat, wanneer, waar, hoe etc.)

Drie respondenten geven expliciet aan geen idee of geen zicht hierop te hebben.

Drie respondenten noemen wel enkele concrete zaken, maar hun antwoorden gaan óók gepaard met aannames, vraagtekens of de opmerking dat men er weinig van merkt.

Bij vier respondenten valt af te leiden dat zij voor zichzelf een (helder) beeld hebben hoe het pastoraat geregeld is, wat overigens nog niets zegt over de juistheid hiervan of dat men het er mee eens is.

Opmerkelijke reactie:

Overigens hebben wij in de 3 jaren dat wij hier wonen slechts eenmaal huisbezoek ontvangen.

Enkele voorzichtige conclusies zijn:

- 1) Grosso modo heeft men geen helder of compleet beeld hoe het pastoraat geregeld is.
- 2) Bij vijf á zes respondenten klinkt in de *hier* gegeven antwoorden door dat men in meer of mindere mate ontevreden/oneens of teleurgesteld is met betrekking tot de uitvoering van het pastoraat.
- 3) Vanuit de gegeven antwoorden, met name de concreet genoemde zaken, valt op te maken dat de meeste, zo niet alle respondenten ervaren dat pastoraat niet alleen een zaak is van kerkenraad en predikant, maar óók van gemeenteleden cq. de gemeente zelf.

b) *Wat ervaart u als goed of positief m.b.t. het functioneren van het pastoraat in de gemeente?*

Drie respondenten geven aan dit niet te weten, dit niet goed te kunnen beoordelen of er weinig van te merken. Eén van hen behoort tot de drie respondenten die bij vraag 3a) expliciet aangeven geen idee of zicht te hebben op hoe het pastoraat geregeld is.

Zeven respondenten noemen goede of positieve zaken.

Van deze respondenten zijn er twee die elk naast één positieve zaak ook elk één negatieve zaak noemen, terwijl hier niet naar negatieve zaken wordt gevraagd (blijkbaar zijn deze zaken voor deze respondenten belangrijk genoeg om te vermelden).

Zeven keer worden zaken genoemd als onderlinge belangstelling of warmte, omzien naar elkaar en voor elkaar openstaan.

Drie keer wordt de wijkavond genoemd.

De volgende zaken worden elk één keer genoemd: koffiedrinken na afloop kerkdienst, huisbezoek en de evangeliserende werking van het pastoraat.

Opvallend is dat er nauwelijks naar het formele of ambtelijk pastoraat wordt verwezen: één keer wordt huisbezoek genoemd en één keer wordt als voorbeeld van omzien naar elkaar genoemd de aandacht die hiervoor in de kerkdienst wordt gegeven of gevraagd.

Hoewel drie keer de wijkavond wordt genoemd -en een wijkavond zeker een pastoraal element kan bevatten- is de wijkavond geen vorm van formeel of ambtelijk pastoraat, maar valt deze onder het omzien naar elkaar.

Overigens betreft één van de twee negatieve reacties het bezoekwerk van de kerkenraad/dominee richting het desbetreffende gezin.

Vraag 4:

- a) Zou volgens u het pastoraat in de gemeente, of onderdelen daarvan, anders moeten of kunnen?*
- b) En zo ja, wat zou er dan anders moeten of kunnen?*

Slechts één respondent geeft aan het niet te weten. De negen andere respondenten beantwoorden vraag 4a) bevestigend en geven zowel bij vraag 4a) als bij 4b) verschillende veranderpunten. De antwoorden op deze vragen worden daarom samengenomen.

Drie respondenten noemen meer aandacht voor of een grotere rol van pastoraat op wijkniveau (op wijkavond; meer wijkteams).

Twee respondenten geven aan dat pastoraat niet alleen een zaak van de kerkenraad is, maar dat ook gemeenteleden ingezet kunnen/moeten worden (voorkomen overbelasting kerkenraad én scherpe kanten af van het formele karakter van pastoraat).

Twee respondenten refereren aan het veranderen van houding: pastoraat moet veel meer een manier van leven zijn, pastoraat moet tussen de oren gaan zitten (cultuuromslag in het met elkaar aangaan van de dialoog).

Twee respondenten wijzen op de behoefte aan hogere frequentie van het pastorale bezoekwerk (schiet tekort met betrekking tot de eigen situatie). Onder hen zit níet de respondent van de opmerkelijke reactie bij vraag 3a).

Daarnaast worden nog genoemd: meer zichtbaarheid van het pastoraat ín kerk en diensten en grotere bekendheid (bij wie je moet zijn) én een kleinere kerkenraad (bezettingsprobleem).

Vraag 5:

- a) Dient de uitoefening van pastoraat volgens u aan het ambt gebonden te zijn, m.a.w. voorbehouden aan predikant, ouderling en diaken? Waarom wel of niet?*

Eén respondent geeft aan hier geen mening te hebben.

Eén respondent ziet het pastoraat als één van de taken van de ambtsdrager.

Acht respondenten achten het pastoraat níet gebonden aan het ambt: het kan ook gedaan worden door gemeenteleden, pastoraal bezoekers, de wijk, het wijkteam etc.

Aangedragen argumenten: pastoraat gaat de hele gemeente aan, pastoraat is een taak of roeping voor iedereen, waarborgen continuïteit/langdurige begeleiding, noodzaak van professionaliteit, kerkenraad niet overbelasten, spontaniteit en verantwoordelijkheidsgevoel gemeenteleden, bezettingsprobleem kerkenraad, pastoraat is een gave, in de utopische situatie zorgt de gemeente voor zichzelf en voert de kerkenraad geen pastorale gesprekken.

- b) Wat is volgens u het onderscheid (verschillen) tussen het pastoraat en bezoekwerk door een predikant, door een ouderling, door een diaken of eventueel door een pastoraal bezoeker? Of is er geen onderscheid of verschil?*

Twee respondenten geven expliciet aan géén onderscheid te zien. Eén respondent geeft impliciet aan geen onderscheid te zien binnen de categorie ambtsdragers; dit is de respondent uit vraag 5a) die pastoraat ziet als één van de taken van de ambtsdrager.

Zeven respondenten zien wél een onderscheid of verschil. De genoemde verschillen in het pastoraat vanwege de hierboven genoemde personen zijn aan de volgende thema's te refereren: mate van formaliteit, frequentie, openheid van het gesprek, nemen van initiatief, gevoelsmatige ervaring, mate van professionaliteit, ernst of soort van problematiek en tot slot zou het verschil vooral ervaren worden door ouderen.

Vraag 6:

Is volgens u toerusting en/of scholing nodig of gewenst voor hen die in het pastoraat actief zijn?

Twee respondenten antwoorden onomwonden “ja” (maken daarbij geen enkel onderscheid).

Eén respondent vindt het wel gewenst, maar niet strikt noodzakelijk.

Eén respondent vindt het goed als er af en toe thema-avonden worden georganiseerd.

Vier respondenten maken onderscheid in het soort of niveau van pastoraat: bij eenvoudig of “licht” pastoraat is geen toerusting of scholing nodig/gewenst, bij meer professioneel of zwaarder pastoraat wél.

Volgens twee respondenten is toerusting of scholing *niet* respectievelijk *niet direct* nodig of gewenst. De eerste respondent van deze twee maakt wel impliciet onderscheid door te stellen dat “licht” pastoraal werk ook door anderen gedaan kan worden.

Twee respondenten refereren tevens aan de aanleg of kwaliteit welke een gemeentelid kan hebben met betrekking tot pastoraat (deze is gewenst of men dient er gebruik van te maken).

Vraag 7:

a) Hoe vaak heeft u de afgelopen twee jaar de tweemaandelijks wijkavonden in de eigen wijk bezocht?

U kunt hier alléén kiezen uit een van de volgende drie antwoorden:

1) altijd of zeer vaak 2) geregeld 3) zelden of nooit.

Zeven respondenten geven aan altijd of zeer vaak de wijkavonden te bezoeken.

Eén respondent geeft aan deze avonden geregeld te bezoeken en twee respondenten geven aan dit zelden of nooit te doen.

b) Wat of welke zijn uw ervaringen met pastoraat binnen uw eigen wijk en hoe zou u die ervaringen willen waarderen?

De grote verscheidenheid in antwoorden maakt het lastig een en ander samen te vatten.

Twee respondenten noemen uitsluitend positieve ervaringen.

Zeven respondenten noemen zowel positieve als minder positieve of negatieve ervaringen.

Eén respondent geeft aan weinig ervaring met het pastoraat in de wijk te hebben.

Zes respondenten relateren het pastoraat in eigen wijk aan *de tweemaandelijks wijkavond*. Bij vijf van deze respondenten valt af te leiden dat zij deze avonden als positief ervaren. De zesde respondent stelt: “een wijkavond is eigenlijk meer een plicht dan een verlangen om weer bij elkaar te komen”.

Vier respondenten relateren het pastoraat niet aan de wijkavond. Twee van hen vermelden *het omzien naar elkaar in de wijk* als positief te ervaren. Eén respondent vermeldt alleen het kennismakingsbezoek van de dominee op moment dat ze lid werd. En de respondent met

weinig ervaring met het pastoraat in de wijk koppelt dit aan “eens in de zoveel jaren komt wel eens een ouderling op bezoek”. Alleen deze laatste twee respondenten relateren het pastoraat in de wijk aan het formele of ambtelijke pastoraat.

Bij vier van de zes respondenten die het pastoraat in de eigen wijk aan de wijkavond relateren, valt óók te concluderen dat de onderlinge band in de wijk of de aanvullende contacten naast de wijkavonden als moeizaam, oppervlakkig of niet-aanwezig wordt ervaren.

c) Wat mist u eventueel m.b.t. het pastoraat in uw eigen wijk?

Vier respondenten missen niets, weten het niet of geven hier niets aan. Drie van hen behoren tot de zeven respondenten uit vraag 7b) die zowel positieve als minder positieve of negatieve ervaringen noemen. Eén respondent behoort tot de twee respondenten uit vraag 7b) die uitsluitend positieve ervaringen noemen.

Zes respondenten geven aan wél iets te missen. Drie van hen noemen zaken van min of meer organisatorische aard: duidelijkheid waar welke pastorale taken én verantwoordelijkheden liggen, betere onderlinge afstemming en beter georganiseerde wijkteams.

Twee van hen noemen zaken met betrekking tot houding en gedrag: het ongedwongen bij elkaar binnenlopen en het spontane contact.

Eén respondent mist, vanwege persoonlijke omstandigheid, wél passende activiteiten met gemeenteleden.

Opmerkelijke reactie:

Alles is afgestemd en geregeld. Er zou meer spontaan contact moeten/kunnen zijn. Een naar elkaar omkijken dat komt uit het hart, niet omdat het weer 2 maanden geleden is dat we bij elkaar kwamen. Een band opbouwen is ook heel moeilijk als je elkaar maar 1x per 2 maanden ontmoet.

Vraag 8:

Stel dat het pastoraat in de gemeente hoofdzakelijk in en door de eigen wijk, dus door de wijkleden onderling, zou plaatsvinden. Wat vindt u daarvan?

De respondenten geven hier zeer gevarieerde antwoorden: er is geen eenduidigheid in een standpunt “voor” of “tegen” pastoraat dat hoofdzakelijk in en door de eigen wijk plaatsvindt.

Twee respondenten staan hier afwijzend tegenover. De een ziet vooral een rol weggelegd voor de predikant. De ander gaat niet direct in op de stelling, maar pleit voor ondersteuning door een pastoraal medewerker, waardoor het huisbezoek frequenter wordt.

Acht respondenten reageren positief op de stelling. Drie van hen zijn hierin expliciet en spreken van “een gunstige ervaring”, “een goede zaak” en “alleen maar toejuichen”.

Vijf van hen zijn in meer of mindere mate positief: ze staan er wel voor open of zien zeker mogelijkheden, maar noemen ook hun reserves (valkuilen) of bepaalde voorwaarden waaraan voldaan moet worden. Drie van deze vijf respondenten maken een onderscheid tussen “licht” of “day to day” pastoraat en “zwaarder” of “het echte” pastoraat: de laatste kan dan beter buiten de wijk plaatsvinden. Hiermee wordt eigenlijk “nee” gezegd tegen pastoraat dat hoofdzakelijk in en door de eigen wijk plaatsvindt.

Meerdere respondenten noemen argumenten vóór of tégen deze opzet van pastoraat.

Argumenten vóór: gunstige ervaring voor ouderling en overige broeders en zusters, hogere mate van betrokkenheid, heeft langduriger karakter dan ambtsperiode van ouderling of diaken.

Argumenten tégen: te geringe mate van privacy of gewaarborgd vertrouwen of gevoel van veiligheid, gebrek aan professionaliteit (scholing en ervaring) binnen het wijkpastoraat, juist behoefte aan gesprek met iemand die verder van je af staat, predikant is aangesteld en getraind om pastoraat te verlenen (hoewel hij dat niet alleen hoeft te doen).

Ook worden voorwaarden genoemd met betrekking tot deze pastorale opzet, namelijk: leiding en toezicht, en bepaalde mensen of adressen mogen niet vergeten worden.

Bijlage 6: Wijkparticipatie in cijfers

Deelname aan wijkavonden:								
wijk	1 + 2	3 + 4	5 + 6	7 + 8	9	10	11	totaal
populatie*	43	38	43	33	18	18	8	201
gemiddeld aantal bezoekers	13	10	11	13	5	12	0	64
vaste kern bezoekers	13	8	8	8	4	11	0	52
deelname in procenten:								
percentage gemiddeld	30,2	26,3	25,6	39,4	27,8	66,7	0	31,8
percentage vaste kern	30,2	21,1	18,6	24,2	22,2	61,1	0	25,9
*) O.b.v. Gemeentegids 2011-2012, versie 20-09-2011								
Frequentie wijkavonden/jaar:	3	6	3,5	6	4	6	0	
Aantal personen die voorbereiden/leiden:	was: 3 á 4 is nu: 1	2 á 3	± 50% bezoekers	wisselend gastadres	geen	3	0	

Bijlage 7: Over het functioneren van groepen

Het goed functioneren van een groep is geen vanzelfsprekendheid. Een discipline die specifiek over het functioneren van groepen gaat is de groepsdynamica. Om tot een beter begrip hiervan te komen, kijken we eerst naar wat Remmerswaal daarover zegt.¹¹⁵

Reden voor het ontstaan van een groep is een niet- vervulde behoefte welke voortkomt uit de context van de deelnemers. De groepsontwikkeling zal vervolgens in meerdere fases plaatsvinden. Er kan gesproken worden van een begin- of oriëntatiefase, een midden- of integratiefase, een fase als autonome groep en tot slot een afsluitingsfase.

De beginfase kenmerkt zich onder andere door het nog moeten opbouwen van zekerheid en veiligheid over de eigen rol en positie en het afstemmen van persoonlijke verwachtingen en doelen op het groepsdoel. Daarnaast is er nog veel behoefte aan externe sturing, omdat een eigen taak- en werkstructuur ontbreekt. Zodra deze structuur is bereikt, men het eens is over de groepsdoelen én wanneer elk groepslid weet waar hij aan toe is, eindigt de beginfase.

In de loop van de tweede fase ontstaat er vertrouwddheid met elkaar, dat wil zeggen men begint met het delen van solidariteit en sociale geborgenheid. Aansluitend ontstaat er *ruimte* voor het inbrengen van persoonlijke ervaringen en een kwetsbare opstelling. Een en ander ontstaat echter niet zomaar. De interactie tussen groepsleden en de onderlinge verhoudingen kunnen juist in deze fase eventueel tot emotionele en relationele conflicten leiden. Zodra er evenwicht is tussen de groepsleden, is de weg vrij voor vertrouwddheid. Centraal in deze fase staat de onderlinge wisselwerking. De tweede fase wordt afgerond, zodra de gewenste groepscohesie en onderlinge betrokkenheid is bereikt.

Vanaf het moment dat men daadwerkelijk in staat is persoonlijke ervaringen in te brengen en zich kwetsbaar op te stellen -de deelnemers durven zichzelf te zijn-, kan over de fase als autonome groep gesproken worden. Hier staat de individuele bijdrage die voortkomt uit persoonlijke betrokkenheid centraal. Daarnaast kenmerkt de autonome groep zich onder andere door een goed draaiende taakstructuur, bevredigende relatiepatronen, een open groepsklimaat en een hoge mate van zelfsturing en zelfregulering.

Als een groep eindigt, treedt de afsluitingsfase in. Deze fase kenmerkt zich door afscheid nemen, evaluatie van bereikte resultaten en afsluiting.

Voordat een groep zelfstandig en autonoom kan functioneren, moet dus een hele ontwikkeling doorgemaakt worden. In het ontstaanstraject en de beginfase van de groep is vooral het taakniveau van cruciaal belang. In de tweede en derde fase staan vooral het interne functioneren centraal. De begin- en middenfase kunnen soms vele jaren duren en moeten doorlopen worden alvorens de fase als autonome groep kan aanbreken.

Een klimaat van veiligheid en vertrouwen is niet alleen voorwaarde voor het uiten van gedachten en gevoelens door een groepslid, maar ook voor het geven van feedback. Daarmee is een zodanig klimaat dus eigenlijk fundament voor groepsontwikkeling. Een dergelijk klimaat is echter geen vanzelfsprekendheid, maar moet opgebouwd worden.¹¹⁶

¹¹⁵ Remmerswaal, J., *Begeleiden van groepen. Groepsdynamica in praktijk* (Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2006, tweede herziene druk) pp. 25-29, 438-439

¹¹⁶ Remmerswaal, J., *Begeleiden van groepen*, pp. 396-398

Uitgebreid onderzoek naar het functioneren van kleine groepen in de plaatselijke gemeente is onder andere gedaan door Hendriks. Het blijkt dat er meerdere factoren kunnen zijn die de ontwikkeling van de groep en het gedrag van de groepsleden beïnvloeden. Interne factoren zijn: de deelnemers, motieven, doelstelling van de groep, taak/het onderwerp, methoden en middelen, relaties en interactie, leiding, werving, evaluatie, beeldvorming in de groep en tot slot de verslaglegging, publiciteit en communicatie. Externe factoren zijn: de bestaansreden van de groep in de gemeente, de programmering en de plaats van de groep in de gemeente.¹¹⁷

Uit het onderzoek blijkt onder andere het volgende.¹¹⁸ Als stimulerende factoren voor het groepenwerk noemt Hendriks:

- Het in-relatie-zijn met andere gemeenteleden wordt als centraal element van het kerk-zijn ervaren.
- De behoefte om te leren.
- De behoefte om gemeenschap te beleven.
- Een zekere onvrede met de bestaande situatie.

Als belemmerende factoren noemt hij:

- Angst voor affectieve interactie (gevoelens van onveiligheid en hulpeloosheid met betrekking tot het hanteren van affectieve processen).
- Weinig kennis van groeps- en leerprocessen.
- Bij “leren” wordt sterke nadruk gelegd op cognitieve aspecten.
- Feitelijke afhankelijkheid van de theoloog als gesprekspartner.
- Groepenwerk heeft geen eigen plaats in de gemeente (institutionele vaagheid en nauwelijks wisselwerking tussen de gemeente en de kleine groep).
- Ontbreken of moeilijk te vinden thematiek, welke relevant is voor de deelnemers.

In het kader van praktisch-theologische overwegingen komt hij daarnaast onder andere tot de volgende conclusies. Een voorwaarde voor de opbouw van de kleine groep is eenheid op fundamentele punten, dat wil zeggen eenheid van geloven en handelen. Voor het functioneren van de groep wordt homogeniteit in ervaring aanbevolen.¹¹⁹ De reden hiervoor is dat groepsvormende factoren, zoals thema of doel, vaak om een hoge mate van homogeniteit vragen. Homogeniteit van de groep wil zeggen dat de groep bestaat uit deelnemers die gemeenschappelijke kenmerken bezitten. Er kan dan gedacht worden aan zelfde achtergrond of omstandigheden, zelfde problemen of opgave waarvoor men staat, zelfde gezindheid, zelfde sociale omgeving etc. Niet-meelevendheid van gemeenteleden of het bestaan van vergeten groepen in de gemeente vraagt om de nodige differentiatie in het groepswerk: meer verfijning, variatie en afstemming op de situatie en een groter accent op de eigen levensgeschiedenis en ervaring. Hendriks maakt echter ook een kanttekening: “Niet alle mensen hebben voor hun plaats en bijdrage in de gemeente een groep nodig”.¹²⁰

¹¹⁷ Hendriks, J., e.a., *De kleine groep en de opbouw van de gemeente* (Instituut voor Praktische Theologie aan de Vrije Universiteit, publikatie no. 10, deel IVa; Kampen: J.H. Kok, 1987) pp. 28-30

¹¹⁸ Hendriks, J., e.a., *De kleine groep*, pp. 83-85.

¹¹⁹ Hendriks, J., e.a., *De kleine groep*, pp. 109, 112-114

¹²⁰ Hendriks, J., e.a., *De kleine groep*, pp. 123-126